

ARMY
NO. A-3533

8

ERA. 502.5.2.12229

Puha Väimä Kirje

1

Juh. Naha,
Tallinn, Savala 45.2

Heilichem
 bewahrt
 geistlich

Reichend Buß-Büchlein

Den
 nicht
 seine

Psalm 51. 22. 4.
 Gott sey mir gnädig nach deiner
 grossen Güte.

mit
 Sey

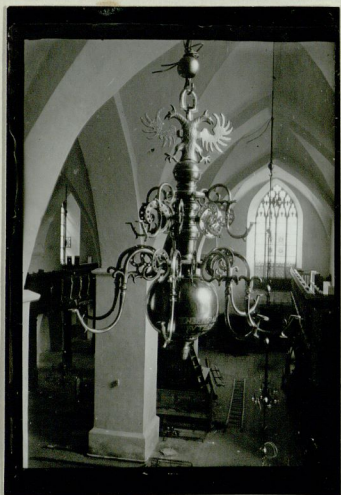
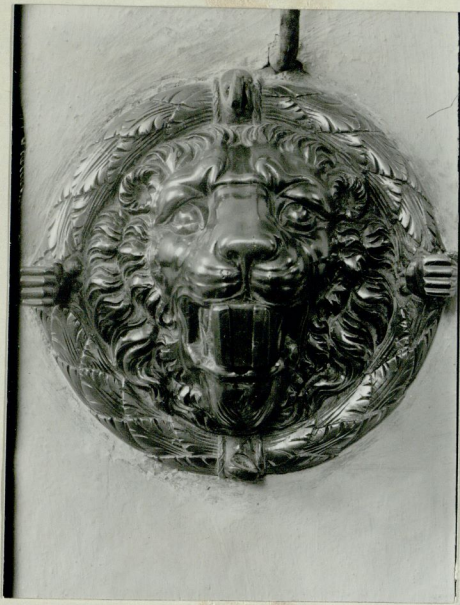

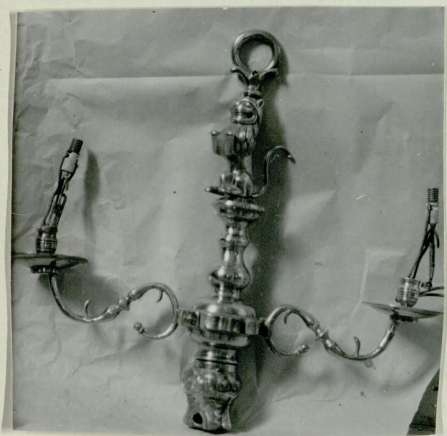
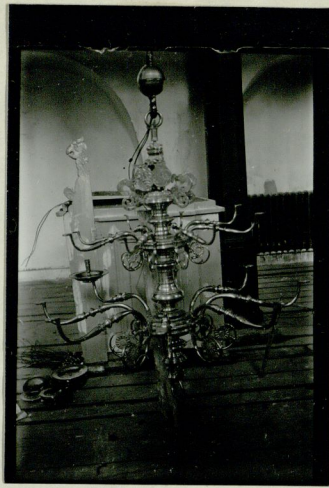
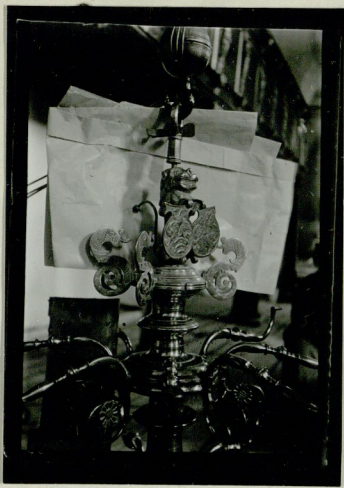
26/11/36. vägarvårdens lugg.

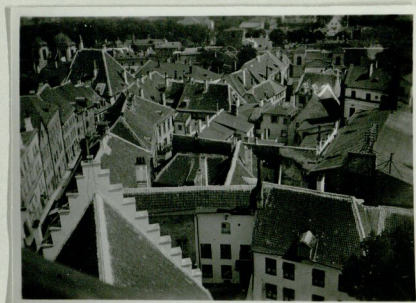
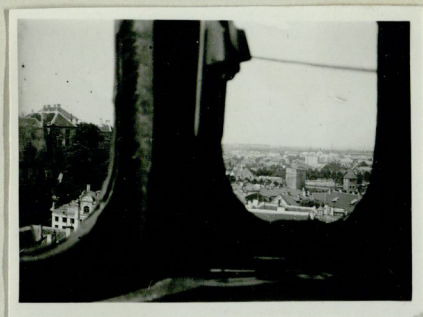

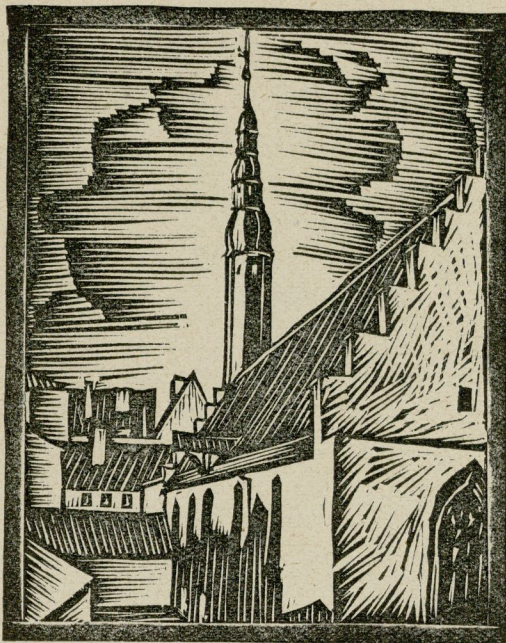

TALLINNA PÜHA VAIMU KIRIK

EHITUS, AJALUGU JA KUNSTIVARAD

TEKSTIS 20 PILTI JA PLAANI

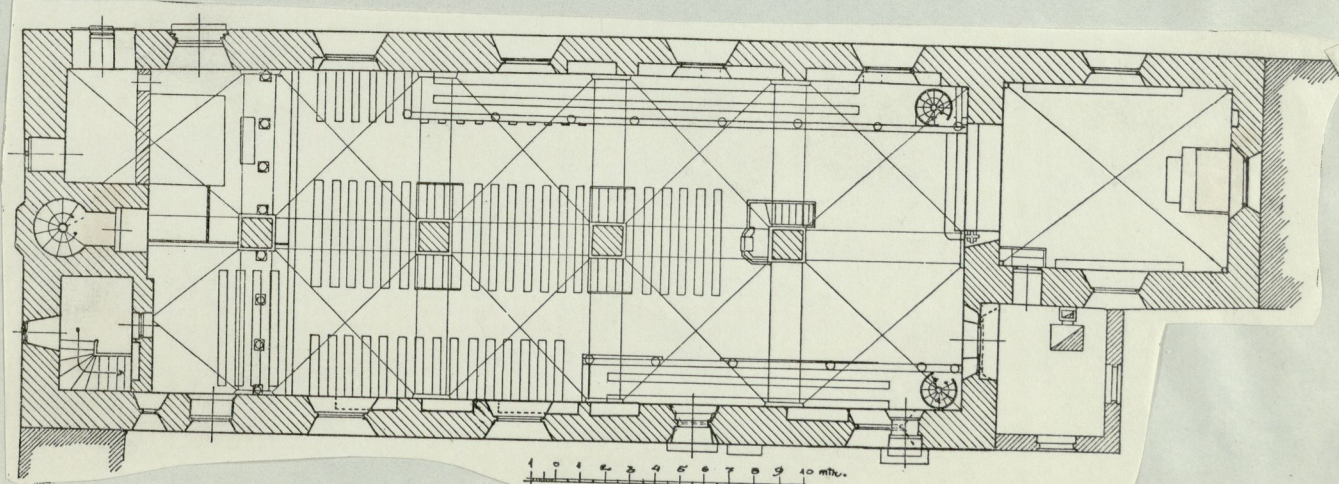

KOOSTANUD:
HUGO PEETS JA
JOHANN NAHA

TALLINNA PÜHA VAIMU KOGUDUSE VÄLJAANNE

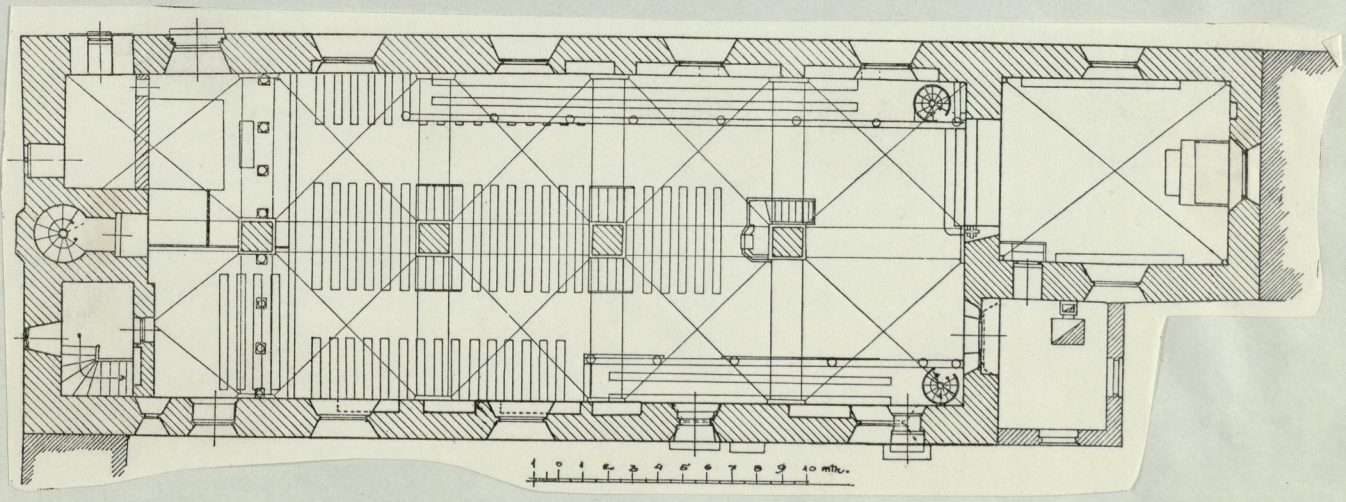
TALLINN

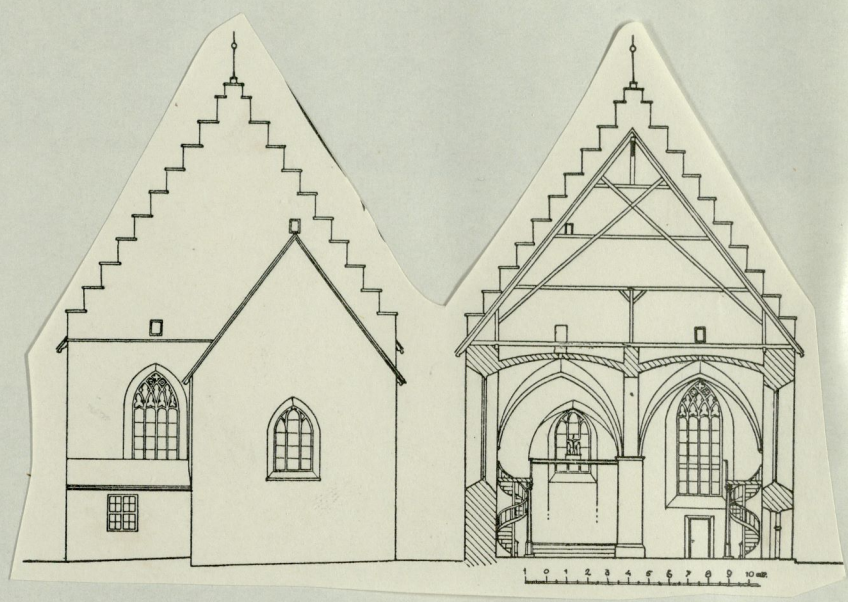
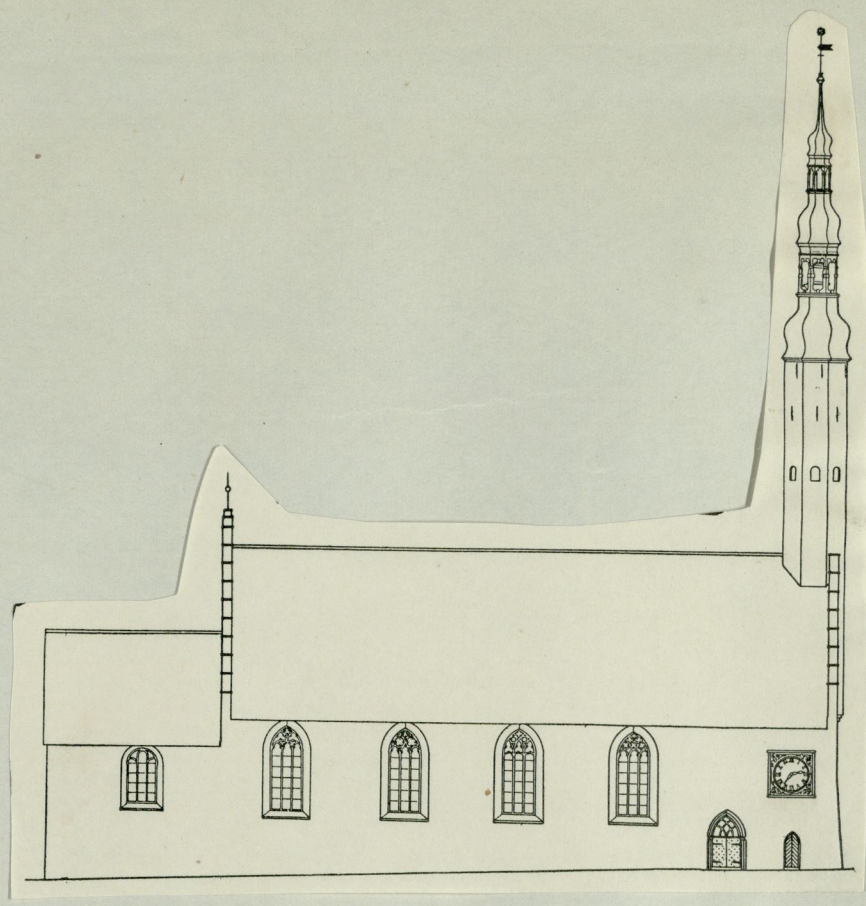
1933

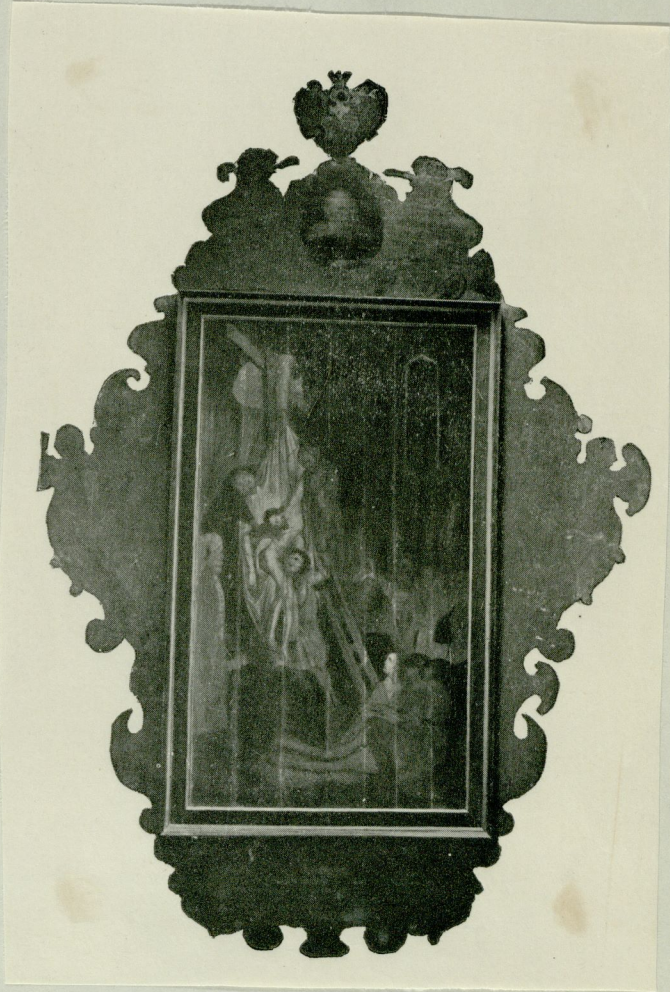
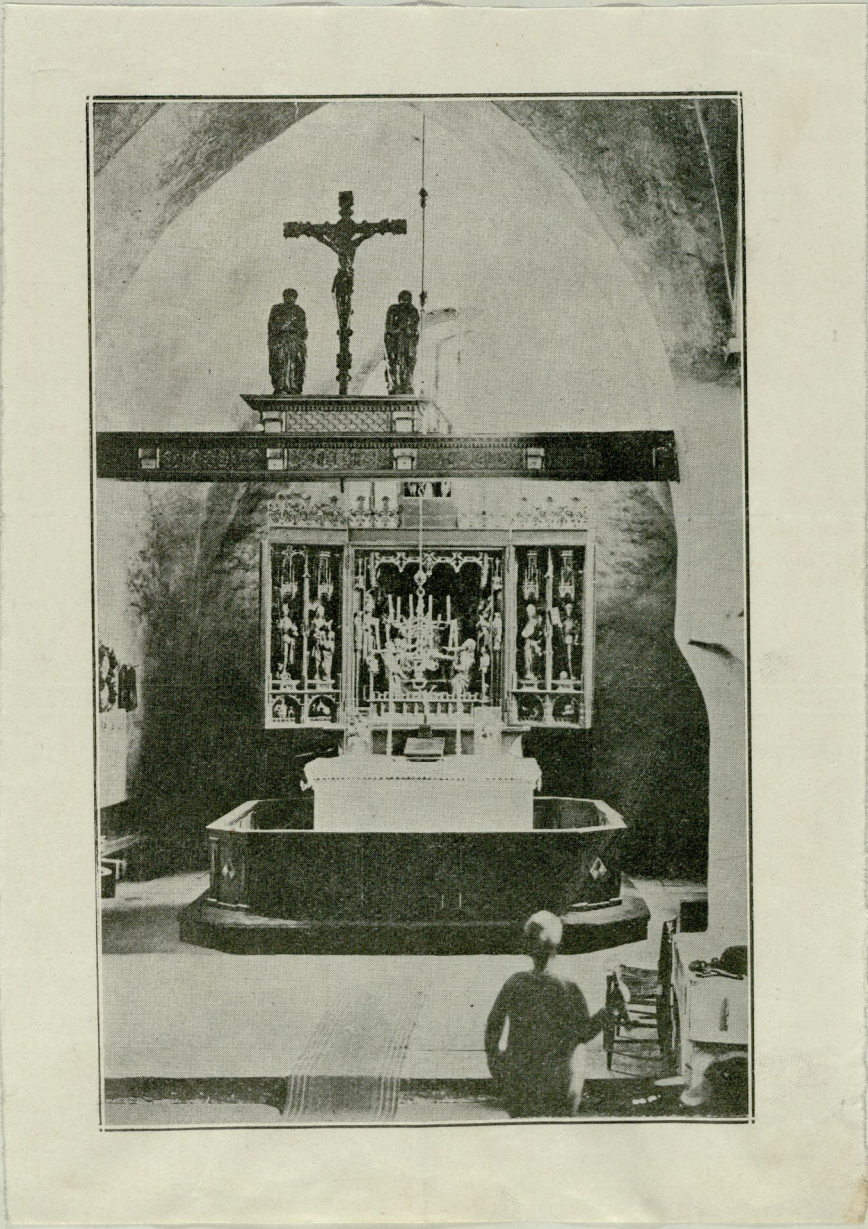
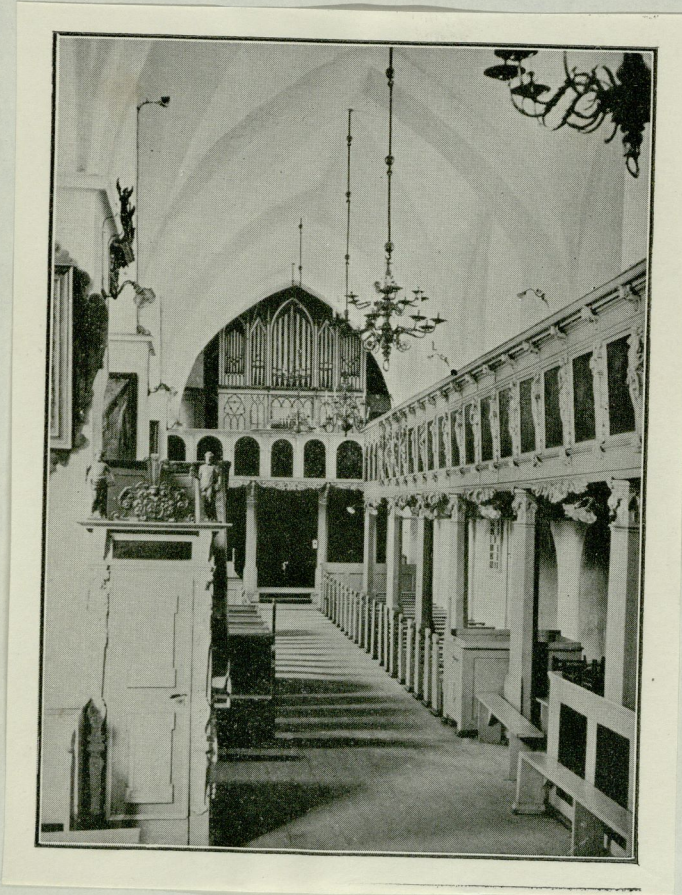

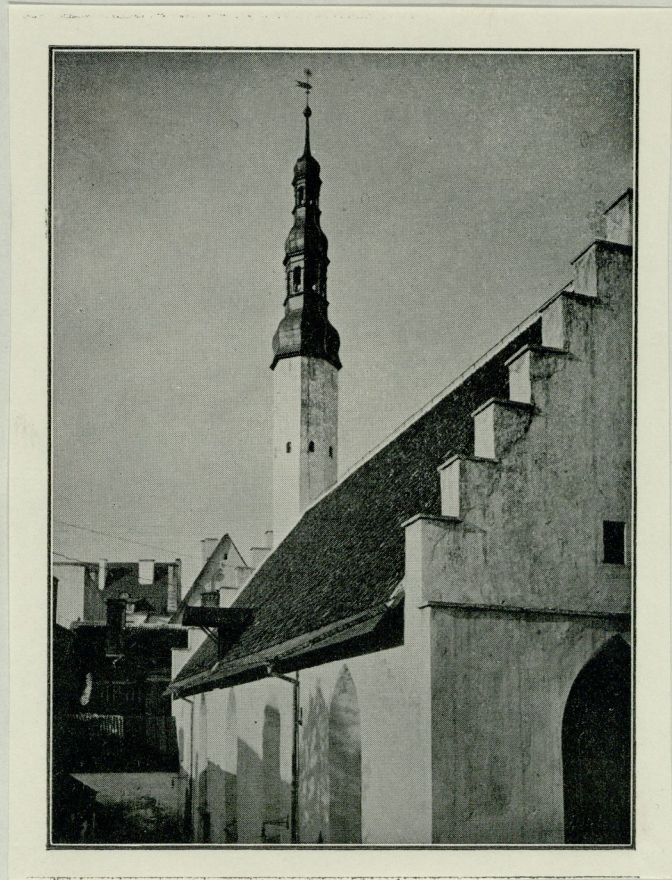
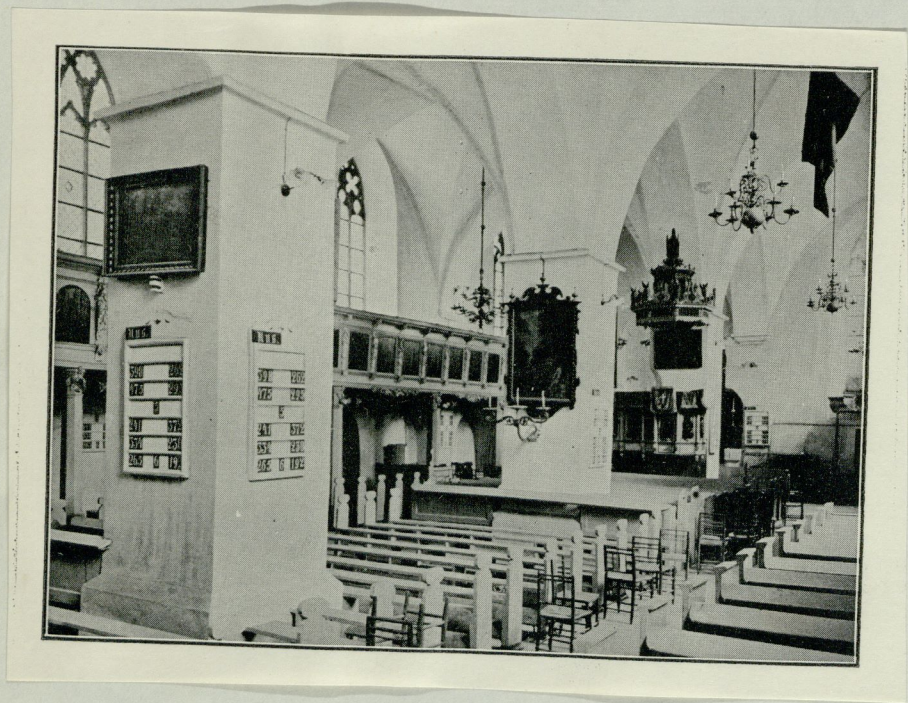

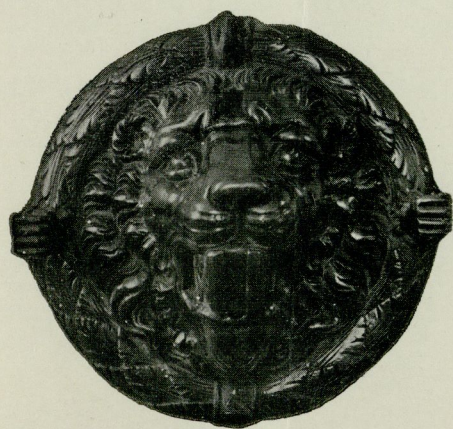
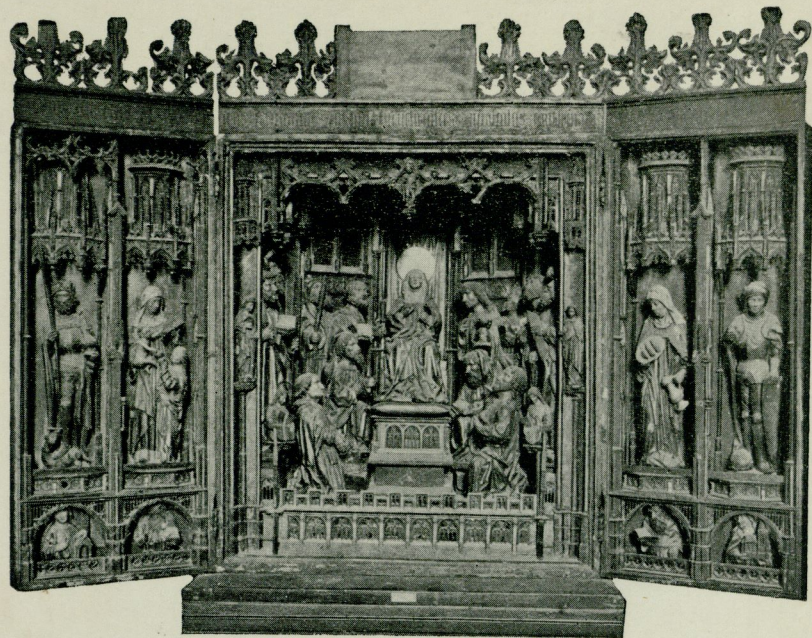
OSA-ÜHISUS „HANSA” TRÜKIKODA, TALLINN, 1933

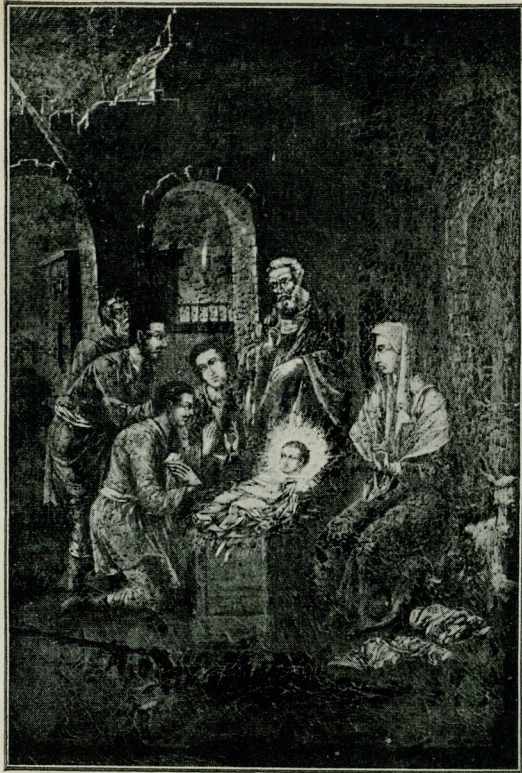

Kirjainventaari kuuluvad kõrgeajad on kõik uueima päritoluga ning vanemad nendest kuuluvad tagasi ~~ka~~ praeguse repuduse arutamiseaastatene (1877), mis pärast nende kirjeldusest sünnohal loobume.

Sünnohal alguse) sünni märimistud ühte talenahju juh-
tuist 10 juulil (v. k) 1901 aastal, kus ära põles kirjanduslik arv
kuur, kus teiste esemete hulgas hävines ka "uus kemajast
päritolu väärtuslik pilt, mis parandustööde pärast kiri-
kust ajutiselt sinna oet viidud", nagu märgib kroonika.

Arvatavasti oli see müstipäide rappi kandev, 16 s. keelest pärit
19/21 liiki kannatuseelupu kujutav päasling. olev

N° 1.

1. Ülejäänud kivist kirjadeta kroonlühtrid on ühes lõunapoolse löövi orelivääril ja teine väikene, mida ehk ülevab lövikujuutus - orelivääril all, lase. Samuti puuduvad viiest seinelühtrist neli kirjad ja aastaarvud. Ühel, kõige suuremal neist, on aastaarv 1692 ja mustpäide vapp (~~ma~~ Mauritsiuse pea) - on teisel ^{tuulbal} (kaunistatud) (kaunistatud) on kaust tükki tasitud vappelüksist ning kaunistatud granaatüuna mustõrga; üks neist on kaunistatud ^{tuulbal} ja teine orelivääril kaunistatud (kaunistatud) tuulbal. Teised kaust kolmeharalist seinelühtrist on konjunktist vasest ning eriti iluõksad on nende alused (~~alused~~) ^{tuulbal} kaunistatud lõõpjad. Kõik nad kuuluvad 17. sajandisse.

Naagu eeltoodud kroonlühtrite pealkirjadest näha, on nad enamjaolet annetatud mitmeinimustelt ametülestest ja ametivanematelt (mõlder, kärumies, tüürimies jt) kes sel korral kuuluvad Pühavaimu kopiduse; nende nimed lasevad oletada aja ^{omariisuse} eestilist päritolu.

2. Sest minu ei läbene mitte Kristuse armuõpetust, sest see on Jumala vägi õnnistuseks kõrgle, kes sellene unuvad. Rom. 1 ptk.

Sest nõnda on Jumal maailma armastanud, et ta oma ainusündinud Poja on annud, et ükski, kes tema sine unub, ei pea hukka saatus, vaid et igavene elu temal peab olema. Johan. 3 ptk.

Et meie niid unust oleme õrgens saanud, siis on meil rahu Jumala juures mere Tranda Jeesuse Kristuse läbi. Rom. 5 ptk.

tudes tagani vast 16s. lõppu; temale järgnev kroonlühtrid on vanustatud kahe vappiga ning kolmas ^{kroonlühtrid} Heller löövi ~~kaust~~ on kirjutatud Ülemiste venni mõldri poolt, nii kui vastav kiri ~~kuuli~~ alusmisel pinnal näitab (MATHIAS x MOER x BON x BER x OBERST x KUHLE) DISE x KRON x DER x H x GUST x TACH x VORBERST x ANNO x 1660.) Orelivääril kohal on kroonlühtrid on annetatud kärumiehest vanema Nils Witenbergi poolt 1660a (NLS x WTS x NBS x RG x ALTRMAN x ÜBER x DS x GOSE x KARL EUSE x DSES LU x GOTES x ERG x GEGE BEN x ANNO x 1660)

Lõunapoolse löövi eemine (kaunistatud) kroonlühtrid kannab tipus 8 va kuju õunaga käes ~~on~~ ning on väga võimurikas; all kuul on kiri näitab et ta on kirjutatud kirikule 1682a (DISE x KRON x HAST x STJER x MAN x LIT) NAMEN x ANTONIO x SJNON x SON x VER x KREST x ANNO 1682.) Sellele järgnev kroonlühtrid ^{on kirjutatud kolmanda väikse ann x e} on kirjutatud 1659a numbrist ja kirja: STJER x TACH x KNIPER - ELSSER, 1659 ja õuimärki. ~~Sellele järgnev kirjad ja~~ Vii on kirjeldatud vanema (16s.) lühtri kompositsioon ja üks haru, mis sarnane ratsamõnustajaga x lühtrite ~~üks seinelühtrid teisel kaunistatud (kaunistatud) kaunistatud 1692 aasta arvu ja mustpäide vappi - maadilise pea~~ ^{kirjalt}. Muude tähelepanuväärsete hulgas tuleb mainida vanemat kiriku kelle, mis pärit 1433 aastast ja ^{on} ^{on} kõige vanem kelle üritte ai'met Tallinnas, vaid viitise kogu õest. Kella iluõks.

ses oras on kateeriline poeliri, millest ülenine, ladinakeelne, kolab tõlkes järgmiselt:

"ohau kuningas, Kristus, tule rahu; ole tervitatud sa õnnisturinas. Tranda olgu vinnuga. Tranda aastal 1433." Ülemine reason alaüksakelne tekst (tõlkes): "ma lõon õieti kui tüdrukule nii nälasele, emandale kui isandale, seda ei või mulle keegi ette kasta." Selle all valaja nimi: merten seifert. Varem löi see kell aja näitajale tunde. Selle vanem kell on 1638 aastast ja kannab ladinakeelset (nii tõlkes) kirja: Tranda sõna jääb igavesti" mõningaid kaunistusi ja eestseija Thomas v. Drentelini nimi ja vappi. 1598 sai tüüler valatud 1653 aastast pärit kell. Pühavaimu t. annu aja näitaja on 17s. pärit.

Lõunapoolse peaportaali kohal on paigutatud kirvitahvel mis kannab talti "P" ja "H" ^{mis tähendab parunite} õuimärki ja 1597a. numbrist, samuti kolme alaüksakelset piiblikalmi, Kirikus on Danebrogi lipp, mis annetatud selleniimelise ordu poolt Tallinnas linnale, paigutati kirikusse 1923 aastal. Kaunistuse praegu kirikus ei ole, sest puupõranda sissehitamisel on need nähtavasti eemaldatud, või selle alla jäänd (ülemine tükkidena); mõningaid üksikuid tükke, mis arvatavasti kirikut pärit, võib näha Pühavaimu t. kooniteel, kirikus kõrval.

Ühel kirikus valmis 1930 aastal ning maasis üle kolme mituõniseondi.

Kirikus on annu kopidusekooriga lüüva loono seinel amb paenivist raiitud ning koloreeritud kaunistustega viiskõlgne kirvitahvel aastast 1641, mis tüdes-195 cm. pook ja 93 cm. lai. Ülemine oras on kujutatud istumas Jumalat, kandes varanus käes riigiõuna ning pareil käsi on õnnistamiseks üles tõstetud. Kõhelt küljelt piiravad teda kaunistustena lookeriõrnad ja stülicoritud pööved kontuurid. Tähtsi korras laarab gooti inimusest kirvi, mida kabet küljelt piiravad kariatüüdid, ehitud ülevast oraalreie õiensbaratega; tahli allora ehk koppel fauni pee ja selle kabet küljel taimne ornament. Kivi pealipinnast, eriti alumisest parempoolset orast on väga laangond suured tükkid, mis puuduvad terved sõnad. Domineerivad värvid on punane, tumeõunane ja kuld, ning välgatõetus on tüüpiliselt renessanslik. Sama reelse tekst on tõlkes järgmine: "Siin ei ole mitte muud kui Jumala sõna ja Taeva värav."

Sama laangond nimu juure talle ja ärge keegi neid mitte, sest niinimuste päral on Jumala rüük. Mark. 10 ptk. A = 1641 on see ehitus korraldatud ja ehitud."

Kuna käesolev brošüür on vaid kiriku tutvustamiseks mõeldud, siis ei saa ümnikust mure-
tuse tungrda, vaid entamõ siinkohal tähtsana kirjanduse loendi kust võit ~~pidajaliku~~
riisraajalisemaid andmeid leida.

E. Nottbeck - W. Neumann: Geschichte u. Kunstdenkmäler der Stadt Reval. II k. l. 108-115 (üldine kirjeldus kiriku ja ta esimehe üle). G. Hansen: Die Kirchen und ehemaligen Klöster Revels. III k. Tallinn 1885. l. 67-70. W. Neumann: Riga und Reval (Berühmte Kunststätten Bd. 42) Leipzig 1908. l. 120-121 (kirik) ja l. 105-108 (altar). W. Neumann: Werke mittelalterlicher Holzplastik und Malerei in Livland und Estland. Lübeck 1892. l. 8-10 ja taf. 13 ja 14 (altari kohta). W. Neumann: Die mittelalterlichen Holzschnitzereien am Gestühl des Rathauses und der herl. Geistkirche zu Reval. (Sitzungsberichte der Gesellsch. f. Geschichte u. Altertumskunde der Ostprovinzen Russlands für das Jahr 1903, Riga l. 10). A. Waga: Eesti kunsti ajalugu I, Tartu 1932. l. 146 (kirik); l. 266 (uuis-
dused); l. 256-58 (altar). (H. Peets): Pühavaimu kiriku peaaaltar 450 a. ("Vaba Maa" N° 47. 25 veebr. 1933). E. Kühnert: Ehitusloolised uurimised Püha-Waimu kirikus. ("Vaba Maa" N° 182. 6 aug. 1933). H. Peets: Pühavaimu kirik ja teine puhastustööd ("Vaba Maa" N° 194. 20 aug. 1933). Opitajate kohtu P. v. viirus: L. Arbusow, Livlands Geistlichkeit vom Ende des 12. bis ins 16. Jahrhundert. Mitau 1913. l. 346; H. R. Pauker, Estlands Geistlichkeit, Tallinn 1849 l. 385 jf.; E. Pauker, Estlands Kirchen und Prediger seit 1848. Tallinn 1885, l. 34 ja 35; Neumundreiszig Estnische Predigten von Georg Müller aus den Jahren 1600-1606, W. Reimanni eesrõnaga (Verhandl. der Gel. Estnischen Gesellschaft, 15 Bd. Tartu 1891). Tallinna Püha Waimu kopuduse 50-aastaseks juubelpäevaks 16 jaan. 1927 / laululeht, koostatud kop. õp. Th. Tallmei'lt poolt); sisaldab tähtsamaid sündmusi kop. elust selle aja vabariigis.

F. Bruns. Meister Bernt Notkes Leben. "Nordelbingen" Bd. 2. Flensburg 1923 (olüümnä-
separaadina).

Trümmorste allmas: Linnu arve- ja paus⁴fraanistatud Tallinnis
Linnu arve.

anel no 2
 Foto N° 5; 7; 8; 11;
 N° 10. Eesti Linnu arve kopeeritud.

Viimase, käesoleval aastal, kirjutas toimetatud remondi puhul, mille ülesandeks oli kirjule võimalikult ta enalpoole ilu tagasi andmine ning ajajärgumel ebaõiget paigutatud ^{seinte pinnal} ja võõresemete eemaldamine, (~~ning eemaldamine, taimevõõre~~) püüti teha ka mõningaid vaatlusi, kus see võimalik oli - ning need lasevad proua letta ~~ka~~ mõningatele üvinaajadele eelkõige kirjupuhastustest ja remontide puhul; erijoonel olgu siinkohal mainitud vaatlusi ~~endise~~ kiriku endisest sisevärvist.

Priihoone seinakrohv ruumes paigutati kahest ning enam, õhukesest (0,5-1 cm paksune) krohvipinnast ja endise värvi all leidus veel varem tüüehall värv, mille päritolu kuulub tõenäoliselt tagasi ajajärku enne 17. sajandi keskpaika, sest paiguti ulatus selle värvipinnaga krohvikiht puust vääride konstruktiivsete osade taha (viimane on siins asetatud tõenäoliselt 1660. aastal) - ning oli siis päle kantud tõenäoliselt enne vääride sine ehitamist.

Põhjaseinale tuli iluvisis üsnõuetes kohtades heleroosa toon, musta früstiga, nüües 1,75 m. kõrgusel. Mõnedel seinapinna osadel on märgatav vaid üks krohvikiht, heleda krundiga ja tüüehalli pärlisvärviga (arvestamata kõrgel hilisemat heledat värvikorda), mis tõenäoliselt on olnudki varem alaline kirikus sisevärv. Kui seinte värvi uuendati, siis tehti seda arvatavasti ühe saunas toonis, mis oli endinegi mõned üksteise päle kantud samavärvilised värvikihid lasevad seda oletada) ~~võib~~ seinavärv, kuigi uuel krohvimisel võidi eemaldada vana värv, et anda uuele krohvile suuremat siduimisvõimet vana krohvikihtiga.

Praeguse priihoone võlvide värv on kollakasvalge ja seinte värv hallikasvalge; kooriruumi lagi on valge ja seinad ~~remont~~ vaerjashallid. Kooriruumi mitu kordne, ebaühtlane krohvikiht sai vastteostatud remondi puhul täiesti maha löödud ja kuigi püüti vaatlustega kindlaks teha võimalikke enalpooleid seinamaalingu jälgi - ei annud see siiski otsustavaid tulemusi. Praeguse krohvikord on päle kantud välist täiesti tasandatud pinnana, ilu et seinapinnad iseäranis hõred märgatavad oleksid nagu varem krohvikiht.

Priihoone võlve kandvad kesktulbad on varem nähtavasti krohvimata olnud (praegu on nad krohvitud) kuna nende külgpinnad on ~~si~~ siledaks tahitud, nagu iluines mõne vähema krohvipinna maha löömisel. +

H. Pääst... liri, bräsiiri tekst.

Tallinna Pühakainu kirik.

... R. ...
... autoriteet. 28

Pühakainu kirik kuulub ühis andanuisajalt vanemale Tallinna kirikute hulka, kuid meie päevini väljajõudnud on ta püüdnud ühis ehituslikult rajada mitu korda. Erimused andmed, mis mainivad selle nimelise kiriku preestrit, on pärit juba 1386 aastast, ühis rahalise annatuse puhul.

Kirikust või kabelist enesest puuduvad otsesed andmed kuni 14. sajandi kampaiani, millel märgitakse sagedasti anneturi kiriku või kabeli ehitamise heaks. Nii on annetatud 1350 aastast (uuest) linna poolt "Pühakainule" (St. Spiritus) lüpsja; 1360 a. on annetatud raha "Pühakainu ehitamiseks ja samal ajal on linnakodanik G. Korvelit antud 1/2 marka hõbedat Pühakainule seestpoolseks ehitamiseks ja kodanik Lenteniilt 10 mrx. hõbedat Pühakainule ehitamiseks.

Kuna need märkused sellel ajavahemikul erinevad tihedamini, kui enne ja pärast, mis võib anda mõnemesugust suuremat tõende lähivõimist samas kirikus või kabelis sel ajal, mis siis leidis teatamist annetustega linnakodanike poolt.

Praeguse kiriku kõval, raenajapoolses hoonetegumispis, annab "Pühakainu" nimeline seek-halg ja 1365 aastast mainitaksegi "Pühakainu ja - vastuajaja kabelit (capella domus S. Spiritus et pauperum)". Kanitatu oli ta siis ka mainitud seegi poolt ja kuulus linna valdusse ning oli kanitatu ka teiste kodanikekoondiste poolt üldistest otstarvetest. Raenabelina mainitakse teda hiljem sageli, kus ka raad ühis istungite avanise juhatajate ühis juudas. Selle kabeli või kiriku väheimate kirikulinnude ehituste mainimisel sel ajal onnel seganüüsi niikasti kabeli kui kiriku - capelle ja kerkimise / ehituslikest ühisest ning suurusel ei tea meie otseselt niidagi, sest praeguses kirikus ei ole sellest aja järgust tõevana niidagi säilinud. Kabeli ümbruses annab ka see tõenäoliselt kahtluse, kuhu maalt neid, keda ~~kirikus~~ kabeline ei jõutud mahta. Praeguse kiriku lõunapoolse ümbruse on ka hiljem veel maalt, nagu tuli ilmsiks käesoleval ruul toimetatud kaevauistel. Kirikune maatuine keelati alles 1773 aastal.

Kirikuhoonne on ehitatud paekividest ning kaetud kõrge telliskivikatusel, mida ^{sadul} ühis ~~lääne~~ ^{külgel} püüdnud astuuliselt tõusvad viilid. Põhinuult moodustub hoone kahelöövilisest pikihoonest (koguduse ruum) ja ühelöövilisest kooriruumist (altari ruum). Pikihoonne on kaetud kümme ristvõlvikust (kuubagis lõõgis viis) mida kerosas kannavad 4,33 mtr läbimõõduga (tulba jala laius 1,54 m) neli neljatakulist tulpa; ühisruumid võlvikuid eraldavad tugevad vöödekaared, mis tuginevad kerosas 4. tulpaadele ning seintel kompositsioonastele kandjatele. Kiriku üldine pikkus on 36,3 m. (ühis sisemõõdud), laius 13,5 m. ja kõrgus 9,5 m. Pikihoonne põhjaküljel annavad neli ja lõunaküljel viis akent, millede raami ~~on~~ ^{on} kividest tahutatud ning terrakareelises ^{ilalorras} ~~on~~ on rikkalikult kaunistatud mitu ühisruumi kombinatsioonidega kolmiku ja neljakuurusest, roondest juu. ornamentidest. Pikihoonne lõunapoolse lõõgi, danügel annab aknen on neist kõige rikkalikumalt kaunistatud. Portaalist annab põhjaküljel ühis (teine väike sein ühis ~~on~~ ^{on} sellel küljel ~~on~~ on rikkalikult kaunistatud, ühis praegu kanitatuuse tapavararuumis.

(X) ✓
(lha 4 punde). Praeguse altari pilt on määratud kunstnik Paul Raud'ile ja ~~lha 5 punde~~
~~seati~~ seati üles 20 jaan. 1902 aastal, kui vana altari oli eemaldatud, uus teosordse õpetaja
F. Wieckmanni arvates liig katoliikliku tüüline olnud. Vana altari, mis omal ajal annetatud
koquduse poolt Eesti muuseumiühingule, on viimase poolt ruumipuudusel üllis seatud praegu
Toomkirikusse; noq. juhataja palve peale, teda deponeerida Püha-Vaimu kirikusse ülespeadmisem,
ei ~~hoidnud~~ ^{pidanud} Eesti muuseumiühingu peasekretär 26. sept. 1933 seda mitte võimalikuks ~~teha~~, ^{et asetada teda kohale}, kus ta
varem üle neljasaja aasta oli seisnud ja kus ta ainuõrge koht on. Algsõnne altari kirjeldus
olgu niinohal sünni toodud, sest riuliselt ei või ta mujale kuuluda, kui ainult Püha-Vaimu kirku-
kuse, mille jaoks ta oli 1483 aastal tellitud Bernt Notkelt'ile Liihenist (edovs leest leht 4).

Endiste aegade pärandustene on kirik eneses säilitanud riiklikult vallasvara esimesed kirikuinventarid, mis tänapäeval kujundavad kõrge hinnatavaid kunstiajaloolisi mälestusmärke; kemaegrid on neist väte - valdavasti ora kuulub 17 sajandine.

ⓐ ~~Vanema ning väärtsulidena esimese tulene kõrgepealt nimetatada kiriku pealtarist, mis valmistanud Berni Notke poolt 1483 aastal Lüübenis ning kaunistatud riiklikkude nikerduste ja maalinguatega, kujundab sahe tiivapaariga kappaltari. Niguliste kiriku oli aastate varem (1482) saanud väte ouis kuulsa altari, mis telliti Harmen Rodelt, Lüübenist, kellele Notke oli peavõistlajaid ning ja nii on need kaks altarit praegu väärtsulidenaid ^{alla} kirikukunsti mälestusmärke, mis on asunud Tallinnas, vaid kaasa Eestis.~~

Altari sisenäin tiibu avades, millest ülvalt kaunistatud gooti ristlõikudega, loeme ülemises ääres järgmiseladine ladinakeelse kirja: Anno domini Mccc lxxxiii deus relegavit in die penthecostes apostolos confirmavit sanctuū suūū spiritūū (s.o. Inand aastal 1483. Juulial saatis ouis püha vaimu ja kinnitas apostleid). Nagu mainitud, ouis altar kahekordsed tiivapaarid - sisenäinid ja pealnäinid. Sisetäibade sisenäinid on kaetud nikerdustega ja välisnäinid maalinguatega Kristuse kannatuselugudest. Pealäinid on kaunistatud maalinguatega mõlemalt küljelt. Täinepuust nikerdatud 2, 13 m. kõrgune ja 1, 9 m. laiune altari kemaegrid kujutab Pühavaimu vägavalandise streeni. Kabelitaolises ruumis istub troonil peitri Maarja, ümbritsetud 8 püstiseisvast ja 4 põlvitavast apostlist. Kõikide põlvud (peale Johanne ja Juudase) on pööratud ülone, kus lehvib Püha vaimu tuurise kujul. Tagapõhi on kabelile sarnanevalt arhitektuuriliselt läbi viidud: kaetud võlvitud laega ning annad kujutavad osad on peensusteni imiteeritud tinaraamistikule sarnanevate ristustega, kuna klaase kujutav pind on üle hobetatud. Nurgadest tõusevad sarübarid, millel väikesed kujud - baldakinid päänäin. Kemaegripid vasakul ning paremal annad nikerdatud sarübarid püha Katarina ja p. Barbara. Tervet kemaegripid pööratud võrestik, mille otses põlvitavad ingrid ja hoivad käes väikest liinavappi (valge rist punasel põhjal). Külgläinade nikerdatud sisenäinid on jaotatud kaheks ja kuubagol tiivaküljel on kaks kuju. Vasaku tiiva esimese kuju on püha Olav (Norra kuningas, suri 1030 a.) ja teine kõval p. Anna (nisti Maarja emä). Parempoolse tiival naeme p. Elisabeti - vaeste eest hoolitaja - kandes embleemina käes kruusi ning baldrikut kolmekalaga. Teine kõval p. Viktor, pea ümbritsetud kolmevärvilise sudemaga ja rõivastatud roomluse streeni. Kujud on värvitud ja tagapõhi kullatud; ~~juude on~~ ^{juude on} märgitud nende nimed ja ladinakeelne ora pro nobis (palveta meie eest). Maarja seljataha ~~on~~ on kiri: Iohannis xps (Kristus) Maria.

x) Berni Notke (Notken) on kindel Põhja Sassa ning tegutses Lüübenis juba 1467. a. alates vabatahtlikuna; 1479 a. kaunistas ta Aarhusi taamirikut (Taamir' aal) ning kindel pärast 1486 a. Rootsi, kus loob Stockholmis Niguliste kirikule kuulsa Püha Jüri (Loketap) kugu; tegutses hiljem mündimeistriks Rootsis. Sureb Lüübenis arv. 1509. a. oli kuulsa Põhja Sassa nikerdajaid ja maalijaid; rohkesti teine töid on säilinud Lüübenis.

Sisenini altari tibu kogu pannes, näeme nende väliskülgedel maalitud Kristuse kannatlustugudest neljas pildis: Kristus Platuse ees, Kristuse piitamine, ristil andmine ja Kristus ristil. Altari pealstiivad on kaetud mõlema poolsete maalitud teega. Siibade vasak ja parempoolsetel sisemülgedel on kujutatud neljas pildis (kümbaol kaks) p. Elisabethi, Thüringi maarahvi abinaasa elulugu, kes oma elu pühendas vaeste arstianuisele (+ 1231a). Preti raamib kullatud tagapõhi mille ülemistene nurkadene on paigutatud väike linnarapp. Õrimeere pret (vasaku tiiva ülemine) kujutab p. Elisabethi piitamineas krutifiitsiooni ees, teisel (parema tiiva ülemine) Kristuse jalgu pesemise (ümber ringi haiged ja vigased) ja selle pildi all - krutifiitsiooni voodis. Legend räägib selle kohta järgmist: kui Elisabeth oli lammud abivajava haige oma voodis uanda, teatati maarahvale - ta abinaasale -, et ta abivajava hoia võrast mees oma voodis. Kaku Ludvig, kes vihasena koju ruttab, leiab voodist eest kannatava Kristuse. Sellest seeriast viimane pret kujutab p. S. Hermann Marburgi kloostris (vasaku tiiva alumine pret). Siin on näidatud sündmuste järjekorras. Altari pealstiibade väliskülgedel on kujutatud tehes pikuses kümbaol vaid üks maaling: vasakul Kristus ja paremal p. Elisabeth - viimane samal kujul kui varem näidatud. Oma üsna asjades huvitav on Kristus kujutatav maaling. Siin kirab ta vaibaga kaetud võrestiku taga, ülal peakohal Juuda Isa. Huvitavamad on mõned ühikarjad: nii amb vasal Tallinnas väike rapp ning kellel huvitavaid liidukujutusi, mis meenutavad Kristuse kannatust. Nii näeme sin kahte pead ja kõrva ning mõõka (Peetuse ja Malkuse vahetuhtu); Kristuse ja Juudase peade kohal 33 hobetüki; mille eest ~~juuda~~ viimane Kristuse äraandis, ja veel Kristuse ning ülempreester Kai vase pead. Vasakpoolisel vapi-poolel Kristuse testamisi ja kannatuse sümbolid: oksakroon, ristil kaalad, oda (millega talle laav löödi), krus (Peetuse salpanine) jt. Altari tipu ~~ku~~ kujutab arhitektuuriline tabernaakel, millel on kujutatud Maarja kroonimine Isa ja ~~poega~~.

Teistest vanematest nikerdustest on kirikus säilind kaks pingiotsa: üks neist kujutab p. Andreast, temale omase kujulise ristiga ja aastaruga 1513, mida ülal ehit Wrangelite rippkonnas vapp. Teine nikerdus (mõlemad kooriruumis pingiotsel - pingid on uued) kujutab kemajal väga levind legendi - Virgilius korvis, milles näeruvaaristatase armund meest, kes oma armastatu poolt on jätud korvis rippunna poolele ~~to~~ maja kõrgusel, kust ta edasi ega tagasi ei pääse ja linnarahva naerda on. Nikerdusel näeme torui ja selle poolel kõrgusel rippunna korvis istumas meest; all aratud unse kohal naisterahva kuhu. Maja koor nikerdusel tähistab ööd, mil sündmus aset leiab. Valmistatud on nikerdus umbes 16. s. enimesel poolel.

Muu pingistik on kõik uus, väga arvatud mõned looniaffiguuridega pingiotsad, mis pärit 17. sajandist.

Kantsel, kaunistatud rinnalinnude nikerdustega on 17. s. päritoluga (kuigi kannab 1723 aasta arvu on se tõenäoliselt mingil muul puhul hõbejuurde märgitud). Kantseli

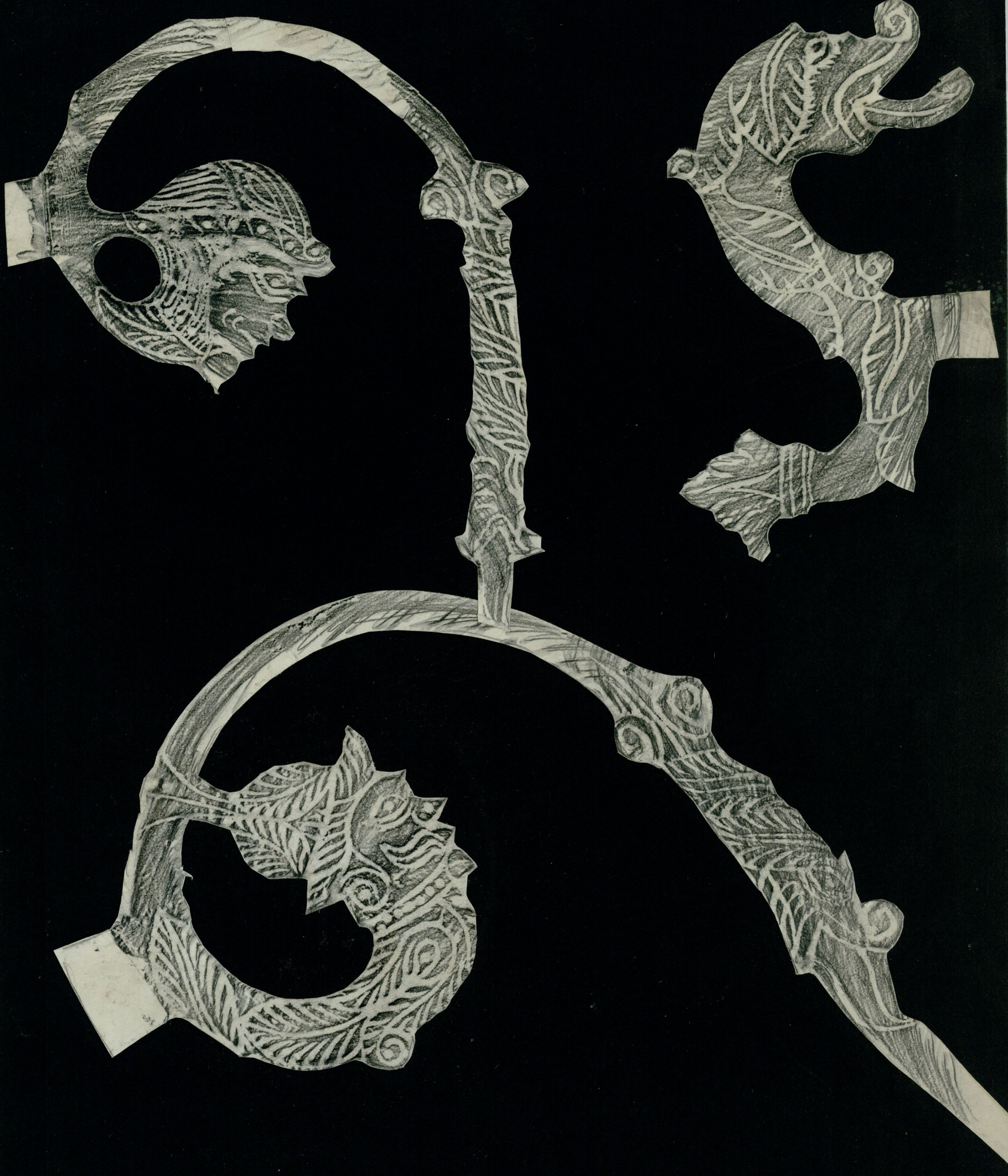
Katusest ~~lipu~~ chivad rünnalinnud nikerduised; ^{kantli} ennukülgele on paigutatud pihakute kujud. Trepi väli-
seinale on paigutatud kolm ^{nikerduised} pilti pihakijast: karjased Kristust tunnustada, Kristuse ülestõus-
mine ja Pülavaimu vägavalamine. Kantli uksele on paigutatud künngermeister H. v.
Lohmi vapp, selle aumetus ta on; vapist vasakul ja paremal Paulus ja Peetrus kujud.

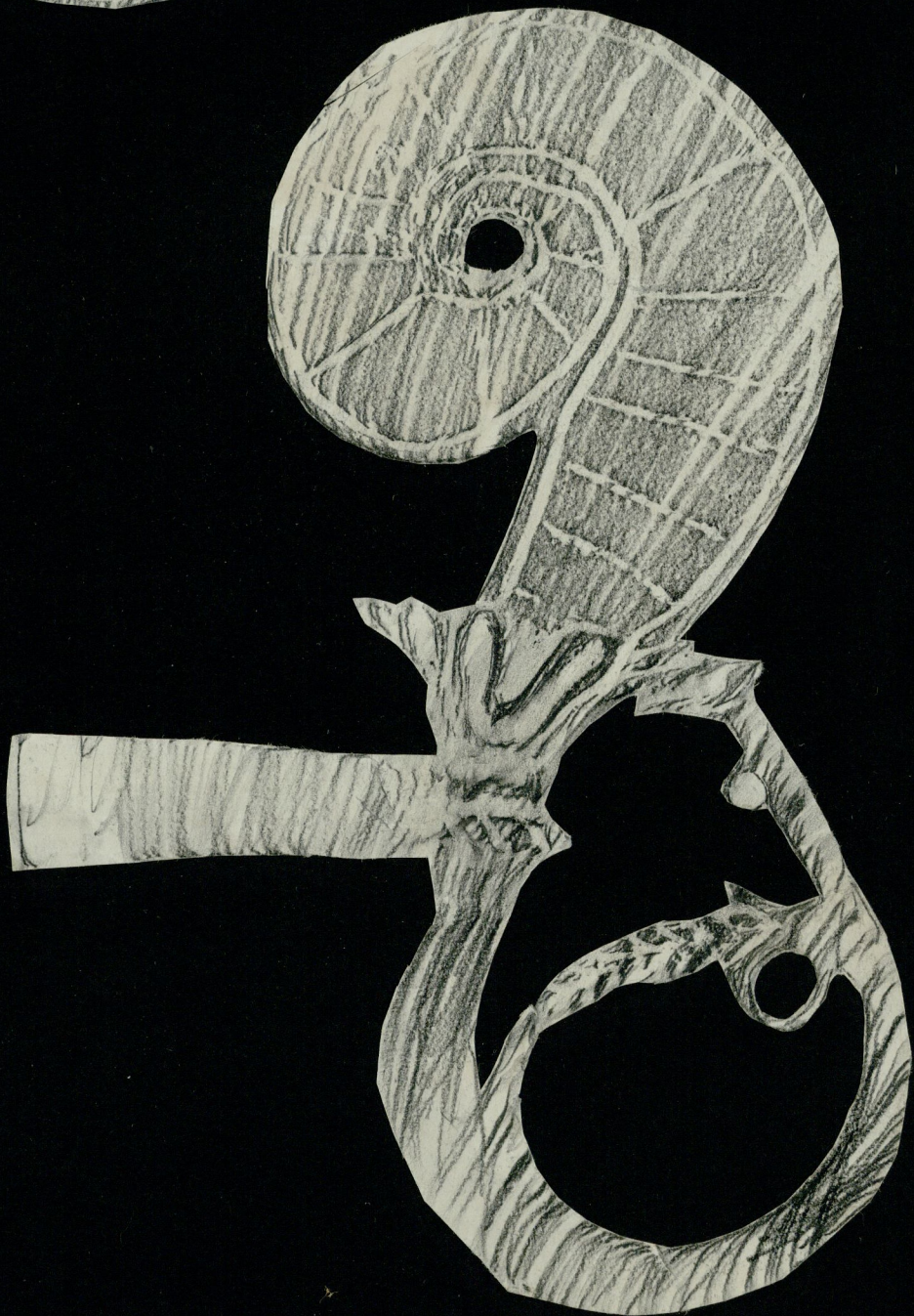
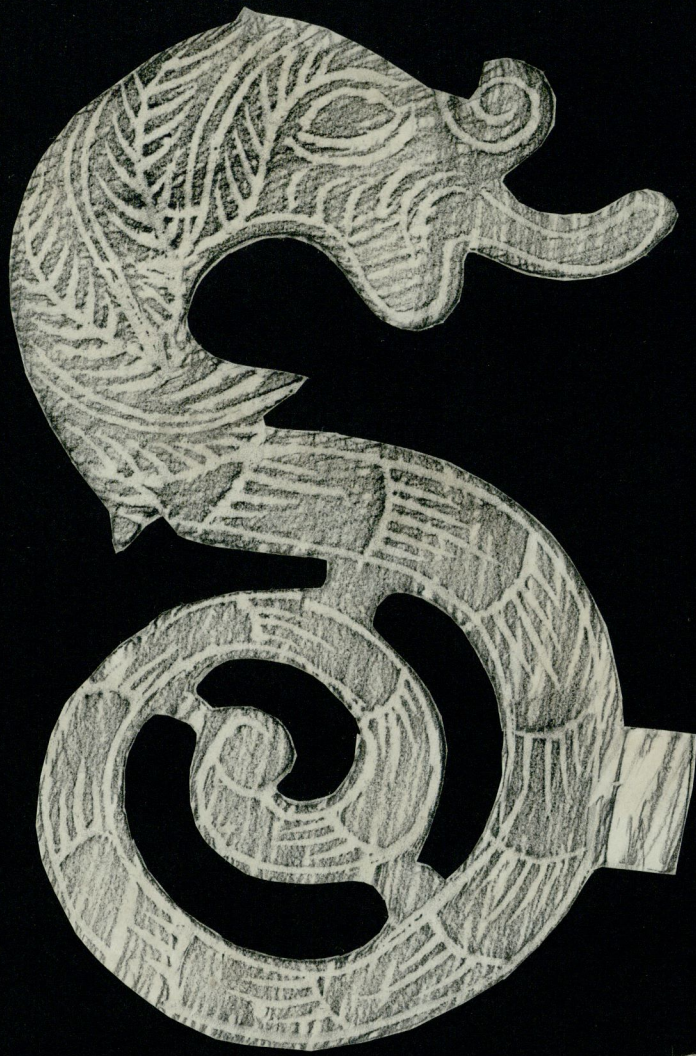
Vastatöötatud restaureerimisel, ^{kunstnik Grembergi poolt,} sai kantel taga'onia enalpe kunstiküllase väl'nnuse.
Võidunadre puustnikerdatud kujud (kemel krutrifius, kõval Johanne ja Maarja).
on pärit 17. sajandist, samuti kui puust nikerdatud ja koloreeritud Kristuse kuju kiriku
seinale.

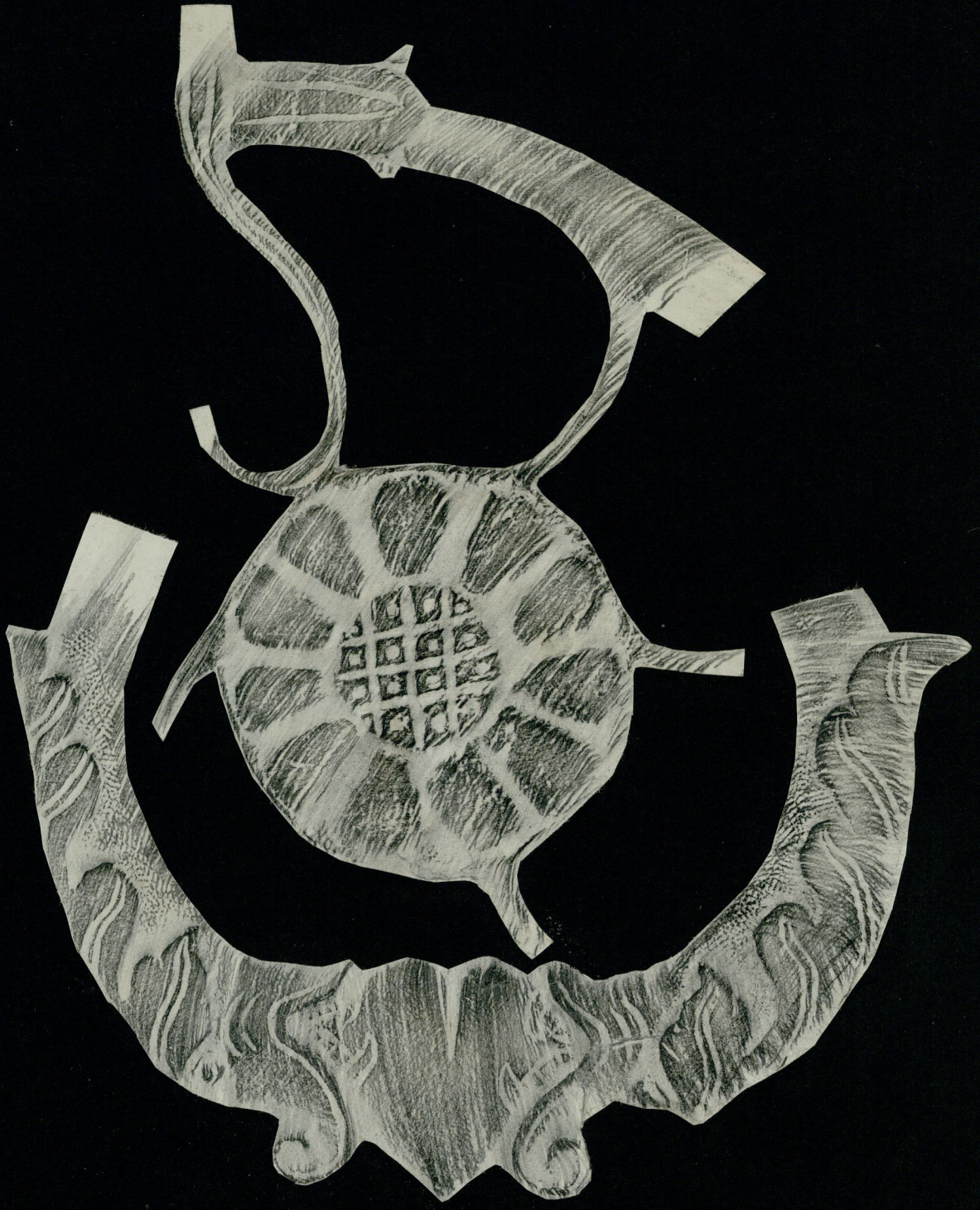
Rünnalinnude nikerduste ja maal'ingutega on kaunistatud kiriku lõuna ja põhjakülge-
dele ehitatud puust väärde ennukjed. Väärde (nii'llest põhja poolset on kõgem püendatud)
on ehitatud 17. s. kemel (arvatavasti 1660a.) ja praepuste kahesakandriiste puust samimaste
arvul on neid karmud lihtsajoonelised ümargused samibad, mis eemaldatud eelüüste re-
montide puhul. Väärde nikerduised (orelivaärvol puuduvad nikerduised), mis kujutavad
inglite, inimeste ja fantastilisi loomade, on rünnal teisest erinev, on ~~väärde~~ rõõmudega üheaeg-
sed. Samase aega kuuluvad väärde ennukjedele (puust tahulitele) maalitud piibli-
ainelised pildid; käsitlusel on nad dekoratiivsed ning käsitöölisl'likku ilu't kandvad
ja tõenäoliselt ei ole nad kõik ~~ite~~ mitte üle meistri tööd. Alates lõunapoolse väärde idapool-
sest otsast on kujutatud väärde järgn'isea'ineist'ikuga maalid: 1) Aadam parad'isis; 2) naise
loomine; 3) parad'isist vä'raajamine; 4) Aadam ja Eeva kahetsenias, nende vahel Kain;
5) Kain tapab Aabeli; 6) Noa võtab vastu saatkonna, kes kantsel tel laeva ehitam'ia hakata;
7) Veeuputus; 8) Noa tänuohver; 9) Noa joomine; 10) Rehka reit'ol Lisani juures; 11) Jaakobi
ja Eesavi kohtumine; 12) läätreleeme lugu; 13) Hagar ja Ismael kõrves; 14) Abrahama
ohver; 15) Elieser ja Rahel kaevul; (väärde otsas on mustale tahulile maalitud krutrifius,
kalepool morali'seeriva s'inguga väärde - nähtavasti mõne epitaafi kemosa, mille külgtiivad
~~orale~~ eemaldatud). Piltide seeria jätkub orelivaärvol (alates lõunapoolt): 16) ja 17) kaks maas-
tikku (vähepannuvad); 18) pihakõhtu s'õimaaeg; 19) Kristus õlimäel; 20) Juudasuuadlus; 21) Kristus
ülesõpreester Kainase ees; 22) Kristuse püütamine; 23) Kristuse teotamine; 24) Kristus Prlatuse
ees; 25) ristinandmine; 26) haudapanek; 27) ülestõusmine; 28) ja 29) samuti kui alquises - kaks maast'ikku.
Põhjapoolse väärde lääneküljel: 30) pühk Paulus; 31) p. Peetrus ja ennukjel (lääne + ida poolt) 32) Johanne;
33) Matteus; 34) Mattheias; 35) Jakobus. ~~(36)~~ noorem; 36) Philippus; 37) Saul kogudusel'ase ees; 38) Sa-
alomoni otus; 39) Seeba kuninganna Saalomoni juures; 40) Maarja õlnütus; 41) Karjased leerust
kunnustardamas; 42) Kristuse ristimine; 43) Kristuse katsumine; 44) Kristus Martaaga kaevul;
45) Kristus Geneetsareti järvel; 46) külvaja; 47) Kristus õeste juures; 48) Peetruse päivõnnine, äv'elt;
49) halastaja ~~(S)~~ sauaariamees; 50) halvatu tõvendamine; 51) kadunud poja kojutulek; 52) Laot'ra-
rus rünnal ~~ma~~ maja ees; 53) tollner ja variseer; 54) Kristus ja pünnid õnnim'ause teel; 55) Kristus
õnnub Maarjale; 56) Peetruse vabastamine vangist; 57) Peetruse äraandmine.

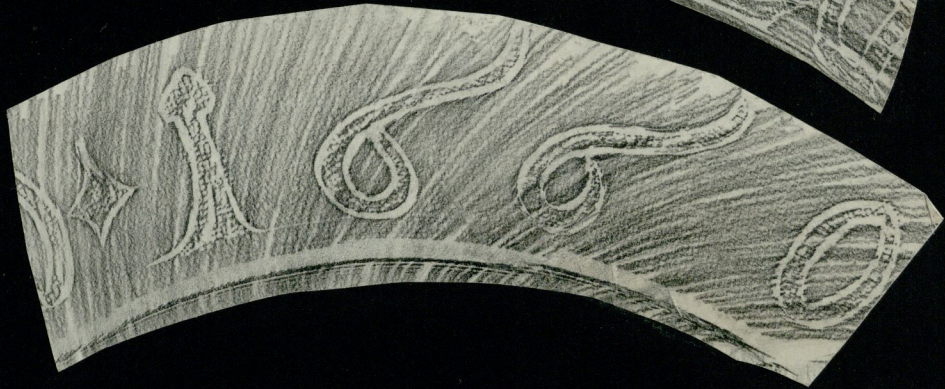
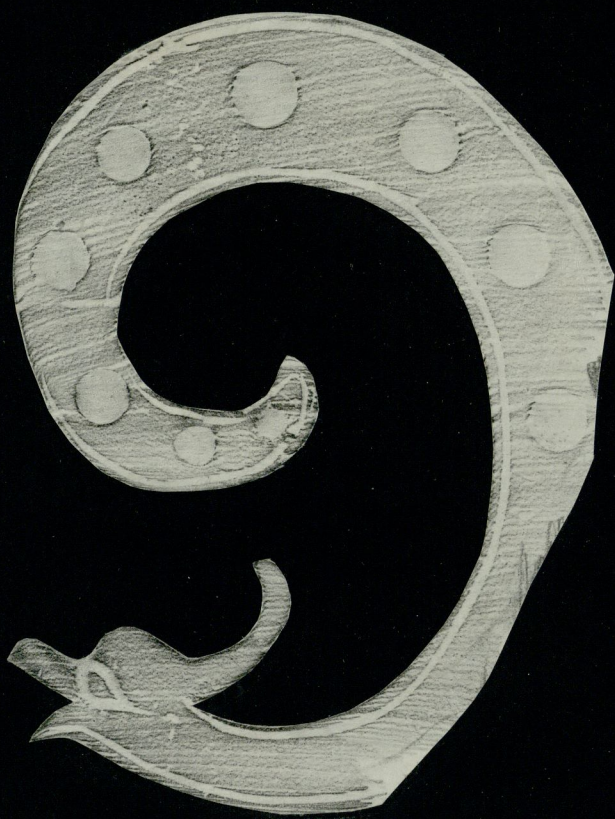
WAPPEN
VON DEN KRONLEUCHTERN I.D. HEILIGENGEIST KIRCHE-REVAL.

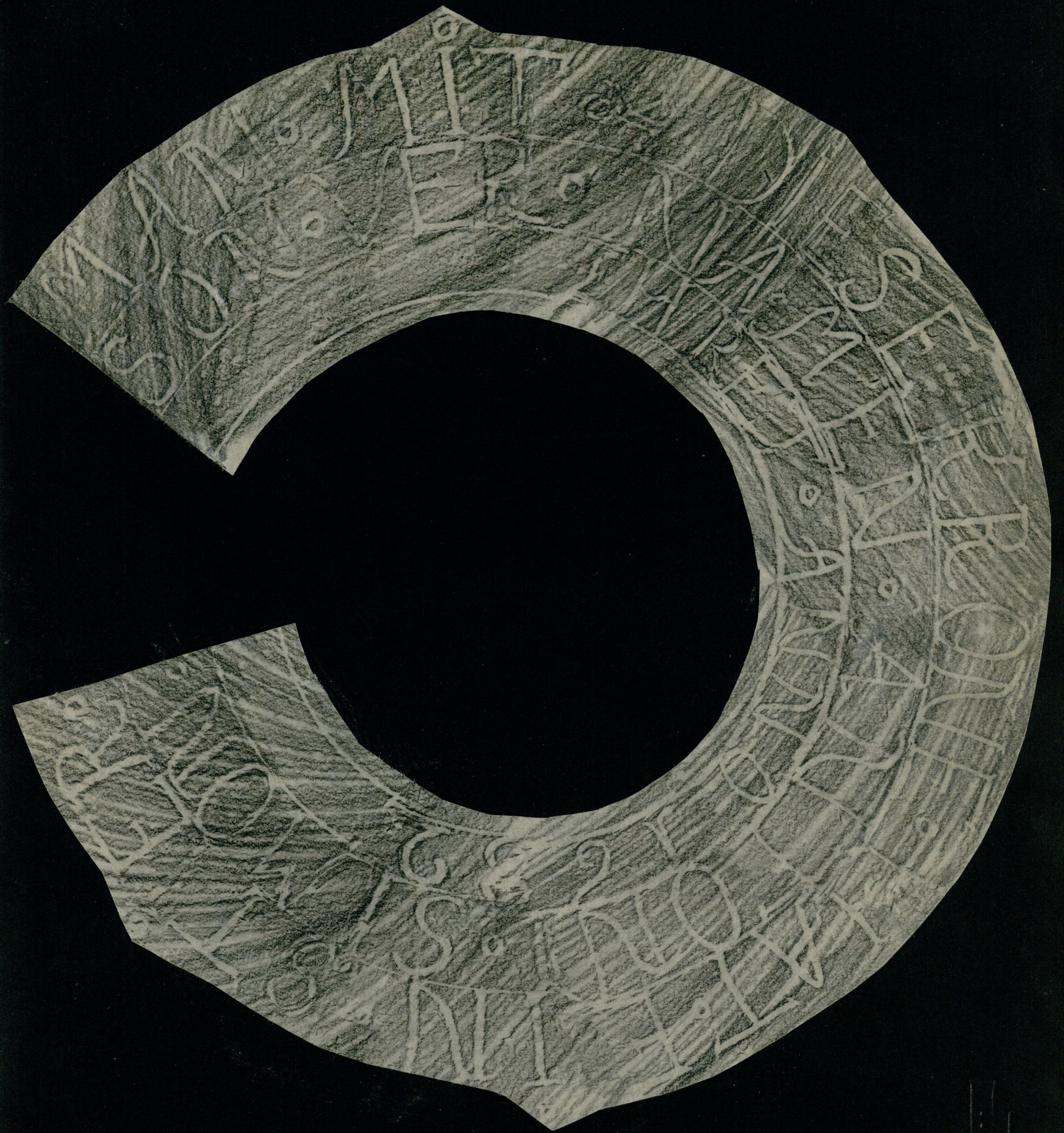

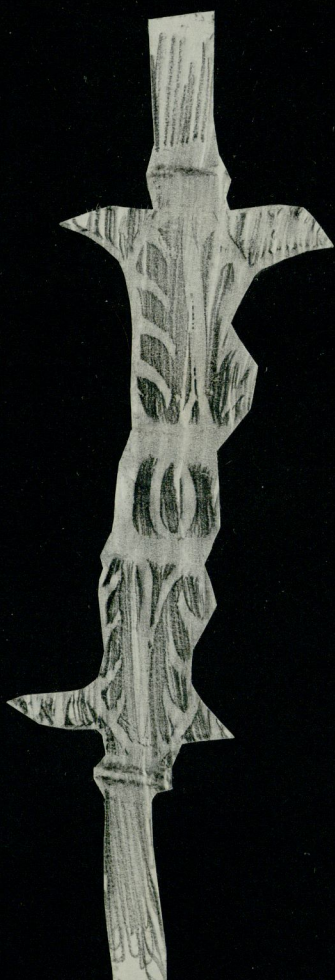
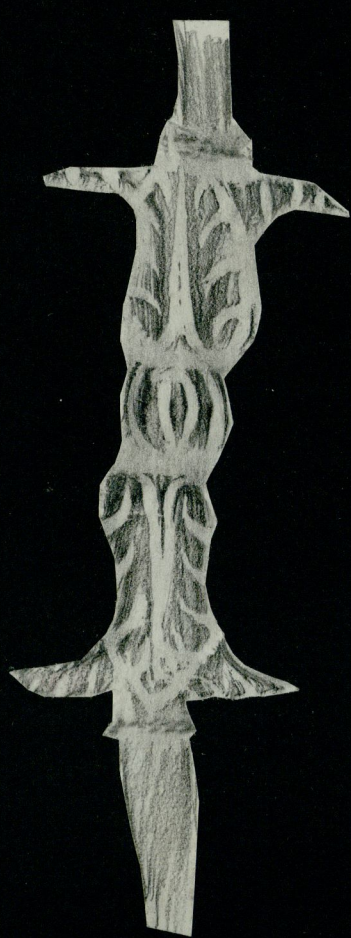
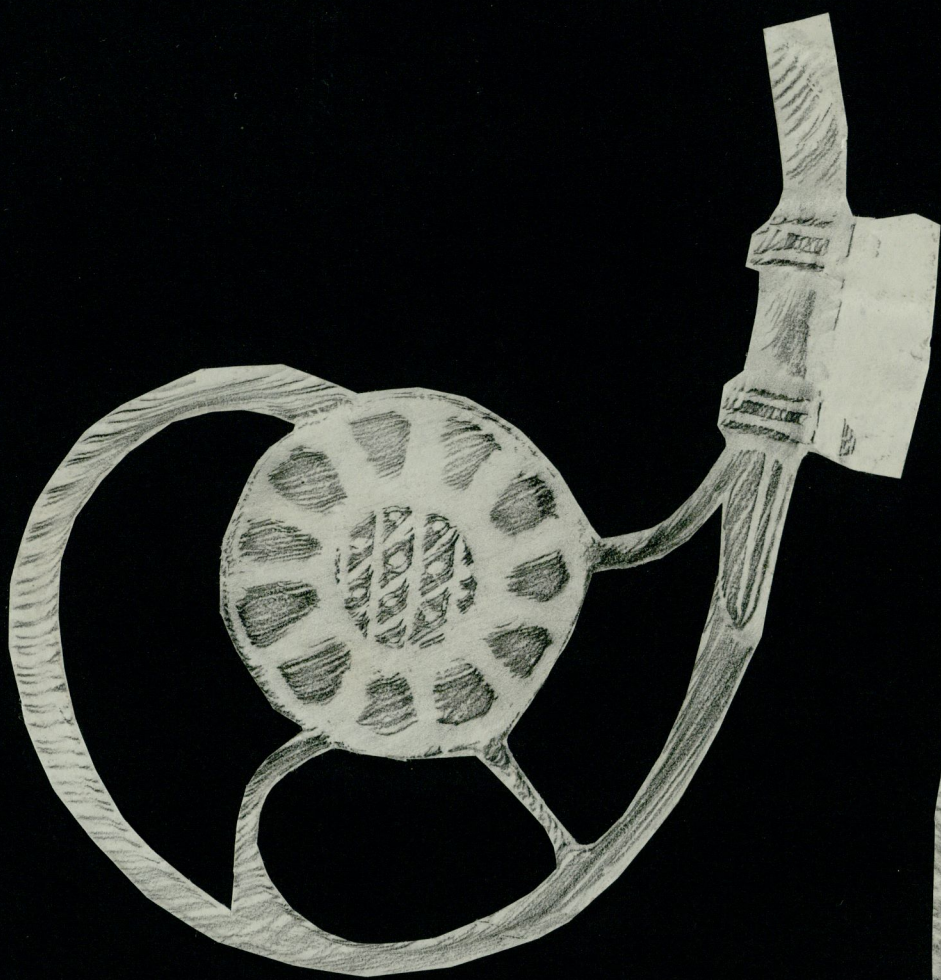

Sarnasoid armissid q
2te, mid on domad, mih kroon lühin
 örsad, millest ka uskusa on sätitud.
 Peaga on xantatud sema lühiviks.

Pilt Pühavaimu Kiriku wana altari maalibest.

Päewaleht

Tänast lehte

PUHAPAEVAL HINNATA
PILKE- JA NAJALEHT „KRATT“
„KUNST JA KIRI“

Toimetuse ja talituse: Pikk tä
Arijuhatus kōnetunnid 9—11. Aadress
postkast 433

Telefonid: Keskjaama väljakute
9—15. Kella 15-est alates kuni kella 9-ni
on kasutada järgmised numbrid: nr. 428 84
Pika tän. raamatukauplus; nr. 428 85 lehe e
koja kontor; nr. 428 87 peatoimetaja Tamme
kõned ja nr. 428 89 arijuhatus. Täna tän. ra

Peatoimetaja H. T.

Nr. 182

Neljapäeval, 9. juulil 19

Staadionil
Reedel,
10. juulil
kell 1900

JAAPANI- kergejõustiku wõist Jaapani ja Eesti olümpia-a

**GLORIA
PALACE**

6 8 10

Täna! Täiesti uus koopia!

Publiku
lemmik **Adolf Vohlbrück**
ja **Renate Müller**

suurfilmis

„VIKTOR ja VIKTORIA“

Lõbus terawmeelne suuoperett 12 jaos. Kaastegewad: **Herman Thimig** ja **Hilde Hildebrandt**. Franz Doelle muusika ja löökpalad!

Snimpealuude hunnit Pühawaimu kiriku õuel

Eesti vanim tornikell ja linnakogudus oli Pühawaimu

Kes täna juhuslikult läks Pühawaimu kiriku õue, see nägi jubedustundega inimluude hunnikut. Siin oli 26 pealuud ja suurel hulgal reieluid mitmes suuruses.

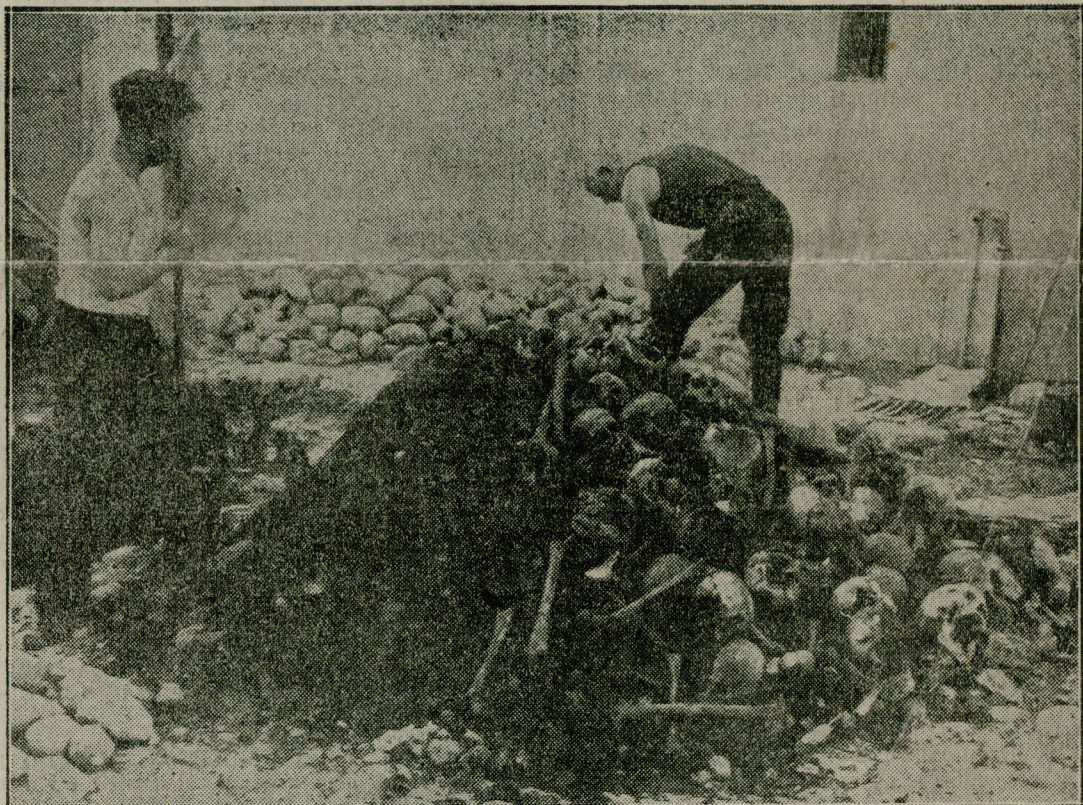
Oli lõhkenud kirikuõuel kanalisatsiooni torustik ja täna wana ajuti selle parandamiseks. Juba meetri sügavusel jattusid tööliste inimluude peale. Töö nõudis luude kõrvaldamist ja nii loobitigi luud välja hunnikusse.

Muistisel ajal maeti linnas tähtsamad, eestkõige aga rikkamad hõdamatud kirikusse. Rõhვენad pidid leppima kirikuõuega. Kui wana Tallinn kaswas ja 1773. a. wene krahvalitsuse poolt keelati ära kirikusse maamine, asutati linnast välja kalnistikud. Wanim kalnistik Tallinnas on Kalamaja oma ja see kuulub Pühawaimu kogudusele. On arwata, et see kogudus lõpetas juba enne walitsuse keelu juurte matmise kiriku õue — rannipiiridel. Oli ju Pühawaimu kogudus puht-eesti kogudus ja liitmete arwult suurim Tallinnas.

Pühawaimu kirik kuulub wanimate kirikute hulka Tallinnas. Esmakordselt mainitakse ühes wanas kirjas 1316. a. Pühawaimu koguduse preestrit (walitses ju tol ajal meil katoliku usk). 1365. a. tuleb esmakordselt mainimisele ka Pühawaimu kirik — rae kabelina. 1433. a. sai kirik tulekahjus rängalt lamatada ja sel puhul uuenitati ka kiriku torn.

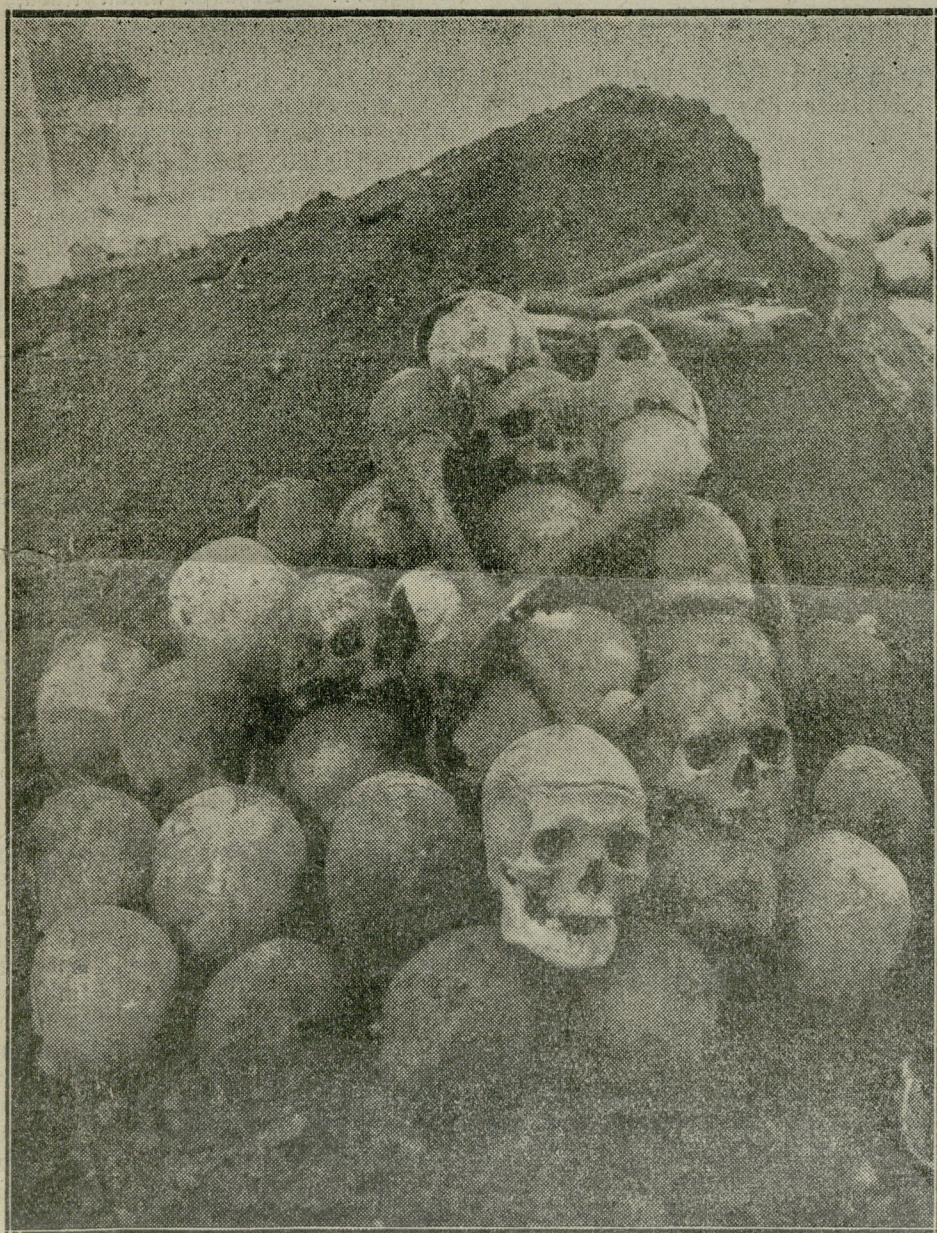
Tornis asetseb 1433. a. päritoluga kell, mis peetakse wanimaks kirikukellaks Eestis. Kella peal leiduvad hõmitavad jahtakelshel salmitud.

Sgaford, kui niid teostatatakse kirikuõues kana-

lisatsiooniõid, tuleb juuriluid nähtawale. Mõni aasta tagasi, suurema remondi puhul, jattuti lamates krahvalikule reamatmisele. Sel korral korjati

inimluud kokku ja maeti samasse õue ühte hauda. Seesama haud kaawatigi täna hommikul lahti. M. A.

Die Restaurierung der St. Geist-Kirche zu Neval.

Von Ernst Kühnert.

Das Interieur der St. Geist-Kirche hat im Laufe des letzten Jahrhunderts zahlreiche Umgestaltungen der eingebauten Architekturteile, sowie ihrer farbigen Behandlung erfahren, wobei bei den Remonten der Jahre 1922 und 1926 auch noch diverse technische Einrichtungen: eine Dampfheizungsanlage, sowie elektrische Licht- und Kraftleitungen hinzukamen, die — verständnislos eingebaut — das Innere der Kirche stark verunstalteten.

Die achteckigen Holzsäulen mit ihren gotisierenden Kapitälern mögen einer Instandsetzung aus den 70-er Jahren des vorigen Jahrhunderts entstammen, desgleichen die Umkleidungen einiger Spitz- und Rundbogentüren mit rechteckigen Verbretterungen, welche die ursprüngliche Form der mittelalterlichen Maueröffnungen vollständig verdeckten.

Das mit der fatten und entschiedenen Farbenfreudigkeit der Spätrenaissance und des Barocks behandelte Holzwerk der kirchlichen Einrichtungsgegenstände — der Kanzel und der Emporenbrüstungen mit den Bildfriese — erhielt, wie auch die Gewölbeflächen und Wände, einen grau in grau gehaltenen Anstrich, wobei die figürlichen Darstellungen in der Kanzelbrüstung und die Reliefs der Kanzeltreppe dunkler getönt wurden. Die Aufstellung voluminöser Gasöfen tat noch das übrige, um den Raumeindruck der Kirche zu verderben.

Wirken die Bildfriese der Emporenbrüstungen in der grauen Umrahmung immerhin noch einigermaßen tonig, wenn auch der kalte graublau Ton nicht genügend auf die alten Bilder abgestimmt war, so wurde die Wirkung der Bildfriese gänzlich zerstört, als im Jahre 1922 die Brüstungen weißlich-gelb, ohne jede Nuancierung der einzelnen Teile, übergepinselt wurden. Jetzt wirken die in dunklen bräunlichen und goldigen Tönen mit bescheidener Verwendung leuchtender Farben gemalten biblischen Szenen wie schwarze Löcher in der hellen Brüstungswand, — und die ursprüngliche Idee des Baukünstlers und Malers: die Schaffung eines ruhigen tonigen Frieses in reicher Niederung und zielbewußter Polychromie — war bis zu völliger Unkenntlichkeit entstellt. Auch das Gefühl — bis auf wenige Stücke neueren Ursprungs — erhielt besagten Anstrich und, um jede farbige Kon-

traftwirkung auszuschalten, wurden Gewölbe, Pfeiler und Wände gleichfalls cremefarbig getüncht und die schöne Kanzel mit dick aufgetragener weißer und blaugrauer Farbe gänzlich verhandelt.

Aber es sollte leider bei dieser farbigen Verunstaltung der Kirche nicht bleiben; in den Jahren 1926 und 1928 erfolgten ohne fachverständige Leitung tiefere greifende bauliche Änderungen, von denen bei der diesjährigen Restaurierung nicht alle rückgängig gemacht werden konnten, wie z. B. die Verbreiterung der Orgelempore um 3 Meter. Leichter fielen einige andere Eingriffe ins Gewicht, da sie wieder gutzumachen waren: so ließ sich der 1922 abgesetzte und in eine Fensternische der Ostwand des Südbühfusses placierte Balken des Triumphbogens, der eine holzgeschnitzte Kreuzigungsgruppe trägt, — das sogenannte *Triumphkreuz*, wieder an Ort und Stelle in der Arkade zum Chor einbauen. Ferner konnte die auf dem Verputz installierte elektrische Lichtleitung in Mauerfugen eingelassen werden; die in den Emporenstützen und an den Mittelpfeilern angebrachten vulgären Armaturen aus Messingrohr mit krausen Glaskulpen, die in kraffem Gegensatz standen zu den würdigen alten Wandarmen und Kronen, — den Erzeugnissen Mt. Nevaler Holzgießer, — konnten entfernt werden, was mit der gleichzeitig vorgenommenen Senkung der alten Kronen, die 1926 um einen Meter gehoben waren, auf ihre frühere Höhe, die Beleuchtungsverhältnisse der Kirche wesentlich verbesserte.

Ein Kapitel für sich bildete die in besonders verständnisloser Weise, unter Nichtachtung aller architektonischen und historischen Belange eingebaute Dampfheizung aus dem Jahre 1926. Die Anordnung der offen im Gefälle verlegten starken Flanschenrohre, sowie die Dimensionierung und Anordnung der Radiatoren war mehr als primitiv in ihrer rückwärtslosen, nur vom Leitmotiv des Unternehmervorgewinnes diktierten Führung und Stellung.

Die gesamte Anlage mit auf- und abwärts gebogenem Rohrgewirr erinnerte an eine schlecht installierte Fabrik, — war jedoch einer historischen Kultstätte durchaus unwürdig.

Die Heizung wurde durch Einlassen der Rohre und einiger Radiatoren in die Wände, sowie durch Auswechslung hoher Heizkörper gegen niedrige, die hinter den Gestühlswangen verschwinden, dem Blick vollständig entzogen; im Chor wurden an Stelle von

vier freistehenden Radiatoren zwei Rohrregister hinter den Rücklehnen der Eichenholzbänke angeordnet.

Waren schon die oben angeführten Arbeiten technischer Natur, die den Zweck hatten, das Innere der Kirche von störenden Einbauelementen zu befreien, wesentlich für die Verbesserung des Raumbildes, so lag das Schwergewicht der Instandsetzungsarbeiten doch auf künstlerischem Gebiet: auf der Wiederherstellung der ursprünglichen Farbgebung der Emporenbrüstungen und der Kanzel.

Nach vorsichtigem Entfernen der neueren Farbenbeschichten von den Rahmen und Profilleisten der Brüstungen, ließen sich die alten Farbtöne feststellen: es erwies sich, daß der obere und untere Fries mit mattem Schwarz gestrichen war; schwarz waren auch die Bildrahmen, mit goldener Innenleiste, während im übrigen ein braunroter Ton dominierte. Die Köpfe am oberen Fries waren in naturalistischer Farbgebung gehalten, desgleichen die Köpfe, Arme und Hände der figürlichen Hermenpilaster zwischen den mit biblischen Szenen geschmückten Füllungen; in ihren ornamentalen Teilen weisen die Pilaster fette Umbratöne, tiefe rote Töne und ein neutrales dunkles Graublau auf. Der Gesamteindruck der Emporenbrüstungen erinnert in seiner wohlhabend gemessenen tiefen Farbgebung an ähnliche Architekturteile in der Kirche zu St. Nikolai.

Die farbige Behandlung der Pilaster lag in den Händen des Bilderrestaurators Herrn Kobelew.

Die aus Eichenholz geschnitzte Kanzel, die mit zu den schönsten Eftlands gehört, wurde dank der fachkundigen und gewissenhaften Arbeit des Künstlers Greenberg in ihrer ursprünglichen, aus dem Jahre 1723 stammenden Farbenfreudigkeit wiederhergestellt. Hier galt es, mehrfache Farbaufträge vorsichtig zu lösen, Kittmassen aus dem feinen Rankenwerk der Ornamentik und von den figürlichen Plastiken zu entfernen, um Formen und Farben des schönen Kanzelbaues und Schalldeckels wieder in ursprünglicher Frische aufleben zu lassen. Ein auf roten Grund in Gold und Schwarz gemalter Rankenfries am oberen Gesims konnte fast unbeschädigt freigelegt werden, desgleichen gelang es, die drei Relieffüllungen der Kanzeltreppenbrüstung so vorsichtig aus dem dicken Pelz von Firnis und Bronzeintur zu schälen, daß nur geringfügige Nachbesserungen nötig waren, um sie voll zu bildhafter Wirkung zu bringen. Das-

Baugeschichtliche Untersuchungen in der St. Geistkirche.

2833
350
Rm.
247

Gegenwärtig finden im Inneren der St. Geist-Kirche größere Instandsetzungsarbeiten statt, zu deren Vorarbeiten die genaue Untersuchung der Wände, Pfeiler und Gewölbe gehörte. Hierbei ermöglichte die Freilegung einiger Mauerreste und Wölbflächen vom alten schadhaften Verputz, einige Beobachtungen und Feststellungen zu machen, die baugeschichtlich von Interesse sind, — helfen sie doch die Ursache der eigenartigen räumlichen Beziehungen von Chor und Langhaus zu klären. Zunächst wurden die älteren Anstrichschichten und die Studatur der Mauerflächen einer Prüfung unterzogen, um evtl. Reste alter Bemalung festzustellen.

Bei Untersuchung der Kirchenwände stellte sich folgendes heraus: unter dem gegenwärtigen Anstrich findet sich an vielen Stellen noch der dunkelgraue vorletzte Anstrich; dieser ist auf eine 5–8 mm. starke zweite Putzschicht, deren Alter nicht genau festzustellen ist, — die jedoch vor dem Jahr 1660 aufgetragen sein muß — aufgebracht. Die Datierung vor das Jahr 1660 ist dadurch gerechtfertigt, daß bei Untersuchung der hölzernen Emporeneinbauten und ihres Anschlusses an das Mauerwerk der Kirchenaußenwände es sich ergab, daß die Putzschicht hinter den Konstruktionsteilen der Einbauten die um 1660 entstanden durchläuft. An den Stellen, wo die Fußbodenbalken der Emporen ins Mauerwerk eingestemmt sind, treten die verschiedenen Putzschichten deutlich zutage. Der alte Verputz hat an den Wänden eine Stärke von 13–18 mm. und ist völlig frei von Farbresten, — was ja auch erklärlich ist, da die alten Anstriche aufgeweicht und abgestoßen werden mußten, um ein Festhaften des neuen Stubes zu erzielen.

An einzelnen Stellen der Nordwand konnte ein hellrosa gestrichener Sockel mit schwarzem Abschlußstreifen in 1,70 Mtr. Höhe festgestellt werden, der nach den vorhergehenden Ausführungen keinesfalls mittelalterlichen Ursprungs sein kann.

Die gewölbeträgenden Mittelpfeiler der Kirche weisen eine ganz dünne Putzschicht — nur 3–5 mm. —

auf, da der Verputz hier auf eine sorgfältig behauene ebene Fläche aufgetragen ist; es ist jedoch nicht anzunehmen, daß die Pfeiler ursprünglich völlig unperputzt gewesen sind, da bei unperputztem mittelalterlichen Hausteinmauerwerk nicht nur die Kopfflächen der Werkstücke sauber behauen wurden, sondern auch die Fugenbearbeitung sehr sorgfältig und geradlinig geschah, — was hier nicht der Fall ist.

An den Gewölben wurde unter der gegenwärtigen weißlichgrauen Lünche ein grauer Anstrich gefunden, unter dem noch Spuren eines gelblich-weißen sichtbar sind, der auf dem reinen Kalkmörtelverputz liegt. Auch dieser Anstrich kann kaum als erster, ursprünglicher Anstrich angesehen werden, da dieser jedenfalls schon während der mehrfachen im Laufe der Jahrhunderte vorgenommenen Instandsetzungen entfernt worden ist.

Der Stuck an den Gewölben des Altarchores wurde in größeren Flächen speziell untersucht, um eventuelle Spuren alter Bemalung festzustellen; es zeigten sich jedoch an seiner Oberfläche keinerlei Spuren eingedrungener Farben, außer dem hellgrauen vorletzten Anstrich, der auf einer reinen Putzschicht liegt. Diese Putzschicht erwies sich beim Anstemmen gleichfalls als später aufgetragene zweite Schicht, wie es an den Wänden der Kirchenschiffe konstatiert war. Die darunter liegende alte Studatur wies keine Farbreste auf, was zur Annahme berechtigt, daß die Chorgewölbe der St. Geistkirche keine Freskobemalung trugen, — die, auf dem frischen Bewurf ausgeführt, in ihn eindringend, — meist späteren Anstrichen troht.

Die neuere Putzschicht auf den Flächen des Chorgewölbes ist recht mangelhaft ausgeführt; speziell im Gewölbescheitel treten die Unebenheiten des Bruchsteinmauerwerks störend zutage, da hier der alte lose Stuck wohl abgeklöpft, — der neue jedoch nicht in genügender Schichtstärke aufgebracht worden ist; diese rauhe lädrige Oberfläche gehört in diesem Falle nicht zum alten Bestand, sondern ist auf eine mangelhafte Instandsetzung zurückzuführen und kann, — unbeschadet der Interessen des Altertumschutzes — durch eine besser eingeebnete Fläche ersetzt werden, wie wir sie an den Gewölben der Kirchenschiffe durchweg finden.

Einer besonderen Bildung an der südlichen Laib-

ung des Triumphbogens (spitzbogige Öffnung zwischen Altarchor und Kirche) sei hier Erwähnung getan: das Mauerwerk erscheint im unteren Teil der Bogenlaibung schräg nach der Kirche zu ausgeschnitten; die leichte Wölbung zum Anschluß an die obere stehengebliebene Bogenlaibung ist aus radial gesetzten Ziegeln gebildet, während das Bruchsteinmauerwerk winkelfrecht ausgebrochen ist. In der unteren Ecke, zur Kirche zu, ist ein Opferstein mit solidem Eisenbeschlag eingemauert. Diese Ausklinkung der Bogenlaibung ist wohl nach der Reformation beim Einbau eines festen Gestühls in die Kirchenschiffe vorgenommen worden, um auch den im südlichen Schiff Sitzenden den Blick auf den Altar zu ermöglichen.

Bei der Freilegung des Triumphbogens vom alten losen Stuck traten konstruktive und technische Einzelheiten zutage, die geeignet sind, einiges Licht auf die Baugeschichte der St. Geistkirche zu werfen.

Es zeigte sich nämlich, daß der Verbindungsbogen zwischen Chor und Kirche nicht einheitlich aufgemauert ist, sondern daß seine Laibung durch eine unregelmäßig im Zickzack verlaufende Mauerfuge in ihrer Längsrichtung in zwei Teile geteilt ist, — während der vertikale Teil der Öffnung bis 3,65 Mtr. über dem Fußboden keine Fuge aufweist. Die der Kirche zugewandte Bogenhälfte ist im großen ganzen aus sorgfältiger ausgeschuchten und bearbeiteten Werkstücken zusammengefügt.

Diese zweigeteilte Beschaffenheit des Triumphbogens legt den Gedanken nahe, daß dieser Bogen nicht während eines Neubaus entstanden sein kann, — daß er vielmehr das Resultat eines Umbaus resp. Anbaus darstellt. Stellen wir uns vor, daß ursprünglich nur der Chor bestanden hätte, — als Kapelle des städtischen Armen- und Siedenhauses, in einer Urkunde vom Jahre 1365 als „capella domus S. Spiritus et pauperum“ bezeichnet, — und vergegenwärtigen wir uns den Arbeitsvorgang eines Anbaus und die konstruktive Anlage der Verbindungsöffnung, so läßt sich diese auffallende Längsteilung des Bogens in seiner Mauerstärke technisch erklären: es wurde zunächst der Mauerdurchbruch in der erforderlichen Breite bis zur Höhe des Chorgewölbeansatzes mit den nötigen Abstützungen

Püha-Waimu kiriku wana altari asjus.

"Postimehes" nr. 185 (10. augustist f. a.) leidum kirjutis "Kunstimuuseumi ja Püha-waimu kiriku endine altari", "Kunstimuuseumi liikme" julest annab asjast ebadige pildi:

1) Püha-Waimu kirik ei ole "kinnine aastat tagasi" mõeldud, "müütada" oma wana altari Kunstimuuseumile. Waid asja käit on olnud järgmine. Aastal 1902, kui ei olnud kogudusest mingit efsindust ega omawalitsust, on selleaegne õpetaja S. Wickmann konjistoriumi nõusolekul otustanud kõrvaldada altari kirikust endise wiimase kiihfatoliikliku iseloomu tõttu. Altar wälbis Niguliste kirikus asumas tabelis endise Niguliste altari kõrval, kuni umbes 10 aastat tagasi Muuseumi ühing awaldas soovi, et ta paigutataks Radrioni muuseumi, millele osuse ka kiriku nõukogu tegi. Alles aastal 1929 pöörduis Muuseumi ühing koguduse poole ettepanekuga, kinkida altari täielikult muuseumile, kaudu juure, et jaatawal korral on ühing omalt poolt walmis kinkima koguduse wäest heaks 1000 krooni. Kui asi oli arutusel kiriku nõukogu koosolekul, siis konstateeriti seal, et altari müümisest, mille eest juba wene ajal oli kogudusele pakuud 10.000 kuldrubla, ei saa muidugi olla kõnet. Kõik aga oldi nõus altarit mille kohta arwata, et selle tagajärjeks kinnimise kirikusse ei saa kunagi enam tekkida, Muuseumi-

ühingule kinkima. Pankumine wäest heaks otustati muidugi wõtta tänuga wastu, kuid mingit moodsandwat tähtsust asja otustamisel sellel kirikusel ei olnud, ja kui see peaks olema muuseumil heakäsimuseks, siis wõib ta selle jumma koguduselt saada igal ajal tagasi.

2) Muuseumi ühing ei ole seni teinud mingit "põhjaltu remonti" altari kallal, waid seni on see jäänud ainult lüaduseks. Küll aga on ühing altarit wendanud kõrvalt õhja, alguse Rariwa maanteel, kus altari oli tehti koostetud, ja sealt Doomkirikusse, kus ta ajub kõrwalise seina ääres. Doomkirikus seib altari küll plaati, et ta on Muuseumiühingu "omandus", aga isegi seda ei ole seal heldud, et tegemist on Püha-Waimu kiriku endise altariaga. Ka mingit "eksperimenti, mis määras töö päritolu, autorid ja selle mäartuse", ei ole Muuseumiühingul tarwis olnud teha, sest see seib juba Püha-Waimu kiriku kroonikaraamatust, et altari on Berndt Noike töö aastast 1483, et ta kujutab seda ja seda ja et tal on kõrge kunstiline wäartus. Kõik, mis altarist teatakse praegu, oli koguduse tegelastel täpselt teada juba altari kinkimisel.

3) Püha-Waimu kirikus hoitakse juba mitu aastat orelit, mis maksab 33.000 krooni, talw läbi ühiklane temperatuur ja ei ole mingit alust seletusele, nagu tahetaks paigutada altarit "temperatuurimuutlikusse kirikusse".

4) Käesolewa remondi puhul ei tõstetud altari tagajätkumise küsimuse üles mitte koguduse tegelaste poolt, waid ajalooliste esemete ja kunstiväertuste küsimuse asjatundjate ringides. Seda nõuab Haridus- ja sotsiaalministeeriumi muinuskaitse nõukogu ja kõik ajaloolased, arhitektid ja kunstnikud, kes remondi kestel on käinud kirikut vaatamas. Kogudusel kui niisuguse

sel selle wastu ifegi erilist huwi ei ole, waid juht ümberpöördukt, olen jaanud kogudusliikmetelt juuõnalisi ja kirjalikke proteste, et tahetaks kõrvaldada altarit, mis 31 aasta jooksul on kogudusele jaanud armfaks. Nõukogu ja õpetaja afusid aga seiwakohale, et kui jeda nõutakse kultuurilistes huwides, siis ei tohi meie selleks teha tahtistusi. Asjatundjad on arwamisel, et ajaloolisel altaril ei saa olla sobiwamat kohta kui ümbrus, kus ta on asunud 419 aastat, ja koguduse juhtivad tegelased on walmis jeda seiwakohata kui kultuurinimesed toetama. Peaks selle läbiwõimne aga olema wõimatu meilt mitte-olenevatel põhjustel, siis ei ole kogudusele igatahes midagi takki ja wastutus langeb neile, kes jeda tahtistawad.

Tallinnas, 12. aug. 1933.

Theodor Tallmeister,
Tallinna Püha-Waimu kog. õpetaja.

Püha-Waimu altar. (Wastuseks härra N. Jansenile).

Tähelepanu juhtimine P. W. kiriku altari seiwakohale ja kardetawale renomeerimistööde toimetamisele, on hra N. Jansen'i jeda wõrd häirunud, et ta dienduses on endise mõtne ühiklased wäandad ja juurtmata ühtegi allakirjutanu poolt toodud wäidet pareerida (mis puutub ühiklusesse riidega taetud pindade tahtistuse, siis peaks sellel oja pindasid maha lööma, et jeda igatihele nähtawaks teha) ja hädaga on sunnitud ajuma sihilikule ebadigete teadete lewitamisele. Ehitel pole ma kunagi olnud Püha-Waimu koguduse hooletogu liige, ei ole jeda ka praegu ning ei kuulu üldse sellese koguduse, jamuti pole seal miistikuseid erilisi siidemeid, olen teostanud waid kunstiajaloolisi uuringuid mainitud kirikus remondi puhul (isiklikul algatusel ja tulustel). Pole ma kuigil ega kunagi altari omanduseküsimust lahendamaga ega pole mul selleks ka kellelki wõimusi ja hra J. seletusega waewanagemine on ülesliigne. Et Eesti Muuseumiühing mõni eratewõte pole, waid ühiskondlik asutus, siis on igal asjast hõwitatal dignus huwi teada tema hoole alla wäldatud warandustega ümberkäimise. Mis puutub restaureerimise wärdusse, siis olid küll omaaegsed kunstimuuseumi juhatusliikmed jeda nõudnud P. W. koguduse juhatuselt (kui ta wiimasele weel kuulus) ja wiimase poolt sel korral rahapuudusel tegematajäänult oli see põhjusel, mis ta teise omaniku tätesse läks, kes jeda paremini pidi hoidma. Parast jeda on altarit kolmistel korduwast weelgi tõhutud. Mis puutub rahalise külge, siis tarwitjeks jes asjas huwitatuil pöörduda altarist huwitatud koguduse poole, kus (nagu erawiisiliselt kuulda) selleks wõimalusi leidub; puudub aga omaniku raha, siis pole see weel põhjusel altarit rikkumate eksperimentide tegemiseks.

Temperatuuri küsimustes on hra J.-I. nähtawasti puudulik arusaamine, misparast pean arwud appi wõtma. Kui altari 450 a. tagasi walmistati, siis puudus kirikus igasugune kütmiswõimalus ja siitemperatuuri määrasjaks jäi wälkitemperatuur, mis wähelbus aastaaegade kohajelt wõnkumine oli aeglase ja pitaldase ülemisekuga. Teiwõigune on olutord Doomkirikus: kirikut kätakse waid pühapäewiti ja temperatuur tõuseb seal ca +12-14 kr. altari asub pealegi tase keskkütmeha wähel). Tallmeuudel langeb temperatuur juba 30 jooksul +3-4 kr. ja mõniford ka nullini; wõnkumine seega kuni 12-14 kr. P. W. kirikus on pühapäewane temperatuur wast weidi kõrgem (wäiksem kirik), kuid ei lange kunagi alla +7 kr., kuna kirikut kätakse orelil tõttu. Kui ei lange temperatuur siin kunagi kriitilise punkti. Teiwõis tuleb arwestada asjaolu, et altaris on logu aeg häwinemispõhjuste käimas, mida ainult foodustab selline eksperiment Doomkirikus. Kes end altari peremeheks loeb, peab teadma ka peremehe kohustusi ja kui need unustatakse, argu siis pahandatagu, kui jeda ollakse sunnitud meelde tulewama.

Radrioni lossi laemaal asjus ei maksa miistikuseid pöiklemiseid, sest see oli ilmselge igasuguse kunstikultuuri puuduseks, millega taheti wana maali eemaldada ja uut ning paremat ajemele maalida; mis puutub tema praeguse seiwakohale, siis peaks hra J. teada olema (kui arhitektuurnõukogu liige) need rastused ja tööhoolus, millega praegustel restaureerijatel tuleb heaks teha jeda barbaaruse, mis seal jündis.

Lõpuks oleme kohustatud nõudma altari omanikult (kellele ta ka ei kuulus): tallitaguga asjakäigus kultuuriselt ja teaduslike nõuete kohajelt.

S. Peets.

Toim. märkus: Olleme mõlemale poolle sõna annud ja lõpetame wäeluse.

Pühawaimu kogudus nõuab walitsuse kaudu kirikualtari

Pühawaimu kogudus oli wabariigi wälistust palunud wäestasi ajaloolise 1483 aastal walmistatud kiriku altari kättesaamiseks Kunstimuuseumist, ja et altari kogudusele tagasi antaks. Walitus tegi ülesandeks haridus-sotsiaalministeerile, koguduse ja Kunstimuuseumi wähel läbirääkimisi algatada kokkuleppe saamutamiseks.

Wana ajalooline altari kõrwaldati Pühawaimu kirikus juba 1902. aastal, kuna see leiti tolleaegse kiriku walitsuse poolt olewat liiga katoliiku maiguline. Kuni 1929. aastani oli altari hoiul Niguliste kirikus, kuni Pühawaimu kiriku nõukogu kinkis kunstiteose Kunstimuuseumile, kes omakorda seadis altari üles Doomkiriku. Nüüd, Pühawaimu kiriku remonteerimise puhul peeti wäjalikus altarit uuesti kirikusse asetada. See suguse seiwakohaga ühines ka muinuskaitse nõukogu, kuid Kunstimuuseum ei taha omandusõigusest loobuda ja selleparast ongi küsimuse lahendamise jõudnud wabariigi walitsusele. 17.7.33 pastm.

Pühawaimu kiriku altar

Kiri toimetajale.

Juba mõnda aega püütakse ajakirjanduse laudu häirida awaliktu arwamist Pühawaimu kiriku end. altari küsimuses, kus juures püütakse asja kujutada nii, nagu peaks E. Muuseumi ühing, selle wäldamisel praegu on nimetatud altari, jeda seadusepärane omanik, Pühawaimu kirik, on sunnitud abi otsima ametiwõimudest kui ka awalikult arwamiselt, et kätte saada, mis temalt wägiwäldelt on ära wõetud. On ifegi mündud niifaugule, et E. Muus. ühingut jüüdistatakse mingis wandaauses wäartusliku kunstiteo hooletuse jätmises ja asjatundmatus ümberkäimises sellega, sõlmides intriigi ka minu ifikut. (S. Peetsi kirjutus "W. Maas" nr. 260.). Lubatagu siin kohal tõelise asjaseisu kohta seletada järgmist:

End. Pühawaimu kiriku altari, mille wäartuses E. M. ü. kindlasti rohkem kui teadlik, kui jeda oli Pühawaimu kirik kuni kõiwe wiimase ajani, omandas E. M. ü. osateel täiesti seadusepärast Pühawaimu kirikult peale jeda, kui mainitud altari toliku aja jäänusena a. 40 eest kirik wälja tõstetuna seiwis Niguliste kiriku kättembris ja seal ei sellelegi tarwitikuna sellelegi poolt hinnatuna peaaegu täiesti kwinemisele oli määratud. Et tohtis selleparast E. M. ü.-le mitte wäga pahaks panna, et ta oma omandusest liig tergel käel taha loobuda.

Praegu seib altari Doomkirikus samasuguses "wahelduwas temperatuuris" (P. Peets), mille jaoks ta kord oli ehitatud ja millises jadaid aastaid seisnud. Wäewalt wõidaks tulla wäitega, et altari ehitaja tema käilitamiseks arwestas ühtförd saabuwa Pühawaimu kiriku keskkütmel. Et altari wäjab põhjalikult ja asjatundlikult restau ratsiooni, et ilma lahtete õpetajatetagi selge E. M. ü.-le, ent ka need ärdafüdamlisefid kunstiaundjad ei näita allikaid, kust selleks rahajid ammutada.

Asjaolu, et hra Peets kõneleb altari tõuendiga taetud puust aluspindadest üseneusest teeb mõttetult igasuguse wälduse kunstitehnilistes küsimustes, kuna tal ilmselt wõimalus on puudunud lähemat piltu heita altari konstruktiooni. Oma kõrget asjatundlikust wõits hra P. (kuuldamasti Pühawaimu kiriku hooletogu liige) wäjatamalt ratendada oma kiriku lastijekullaliste restauratsioonide wäartuse hindamisele. Minule jääb mõistatusel ka, mis tahetaks jeda wiitega "Radrioni lossi lae kumale saatusele". Kas see saenus tõesti nüüd nii kumwaks on kujunenud "juurte" restaureerijate käes?

N. Jansen.

Pühawaimu kiriku altari on Doomkirikus k. m.

Muinuskaitse nõukogu poolab altari paigutamist Püha-Waimu kirikusse.

Esmaspäewal peeti Tartus muinuskaitse nõukogu koosolekut, kus tuli arutusele ka Püha-Waimu kiriku altari küsimus. Muinuskaitse nõukogu asjus seiwakohale, et Doomkiriku altari hoidmiseks ei ole sobiw, kuna altari seal puuduks niikiht, mis wõiwad mõjutada halwasti altari wastupidamust. Ühtlast on Doomkirikus see ajalooline wäartuse rahwale wähem kättesaadaw kui Püha-Waimu kirikus, kus oleks altari õige koht.

Muinuskaitse nõukogu leidis, et Kunstimuuseum peaks sellest seiwakohast küsimuse wõtma uuesti kaalumisele ja otustama asja Püha-Waimu kiriku lastuse, wähemalt jeniks, kuni pole wälmunud kunstimuuseumi hoone.

Koosolekul kinnitati rida laemamise aruandeid ja wõeti muinuskaitse alla kõipe mäe kalmistu ning registreeriti Kolga-Jaanis, Pedja jõe kaldal asuw linnamägi. Karula kihelkonnas registreeriti kolm mänd, milles asuwad mesilased. 22.7.33

24/11-33 W. M.

Ehitusloolised uurimised Püha-Waimu kirikus.

Rahelööwiline kirik walmis 15 sajandi algul, enne seda oli samal kohal ainult kabel.

W. M. 6.8.33.
Nagu teada, on praegu juuremad remontitööd Püha-Waimu kirikus käimas; kuna laiemad ringkonnad nende tööde wastu hirmi tunnevad, esindame sellega tööde algusel koostepandub uurimiste resultaatid.

Kirikute põhjaseinte läbiwaatamisel selgus, et nad kaks korda trohwiitud on; praeguse wärwi all leidub veel mitmetes kohtades eelwimne tumehall wärwing, 5-8 mm. paksul trohwiitihil, mille wanadust ei ole võimalik täpusega kindlaks määrata, kuid see kiriku peab olema peale kantud enne a. 1660. Et ta enne 1660. a. pärit on, selgus sisseehitatud puust rõdude uurimisel ja wäärde ühendusest kiriku wälisseintega, kuna trohwiitord jooksis sisseehituste konstruktsiivsete osade tagant läbi. Mitmetalilised trohwiitorrad on selgesti näha nendes kohtades, kus rõdu pörandad paigaldatud müüriks. Wana trohw on 15-18 mm. paksusest seinel ja on päris wärwita, mis on loomulik, kuna wana wärw p'di mahalikatud jaama, et uue trohwi head külgejäamist kindlustada.

Põhjaseina üsksites kohtades leiti heledoroojalas soke, musta kriisiga 1.75 m. kõrguse, mis kirjeldatud asjaolu järele ei saa pärit olla keldrast. Kiriku wõlwikandjad kestulbad näitavad päris õhukesel trohwiitihil, ainult 3-5 mm, kuna trohw siin on hoolega raiatud pinnale pealekantud. Tõlbad ei ole esialgul wist mitte päris ilma trohwiitidest, kuna keldrastel waidkiwimüüridel olid mitte ainult kiwide eespinnad korralikult raiatud, waid ka fugeid olid hoolsalt ja siirgejoonelisel wälja töötatud.

Wõlwikandjad leiti praeguse walge-hallika lubjawärwi all halli wärwingut, mille all weel kollakas-walge wärwi jäljed ilmiski tulid, misjuga puhta lubjasegu-trohwiile pealekantud. Ka juba wärwingut ei saa esimeseks, algeliseks olewaks nimetada, kuna see igatahes mitmete aastajandite jooksul ettewõetud kordadeadimiste kestel kõrvaldatud on.

Kooriwõlwik trohw uuriti hoolsalt juuremates pindades, et kindlaks teha juhuslikud jäljed wanadest maalngutest. Peale eelwimase helehalli wärwingu, mis puhtale trohwiitihile on peale kantud, tema pealispind ei näidanud jälgeid sisseimbinud wärwist. See trohwiitord selgus raiumisel pärast pealekantuna, teise korra, nagu see juba kirikulööwile seinte juures kindlaks tehtud oli. Selle all olew wana trohwiitord ei näidanud mingisuguseid wärwijälgi.

Sellest selgub, et Püha-Waimu kiriku kooriwõlwikid pole al fresco-maale olnud, kuna need, wärskel trohwiil näewiduna, temasse sisse imedes enamasti hiljematele wärwingutele wastu panewad.

Uuem trohwiitord kooriwõlwikidel on halwasti läbi wiidud: eriliselt koori wõlwikul lahkpinnal torkawad murdkivi trobedusest segawalt silma, kuna uus trohw wana lahktise mahataotud trohwi ajemel ei ole peale kantud küllaldases paksuses. Mii siis see trobeline, auguline pealpind ei ole pärit wanast ajast, waid seda tuleb seletada hooletu kordadeadimisega. Muinuskaitse huwe rikkumata, wõib selle ajemel paremalt taseandatud pinna luua, nagu seda leiame kiriku pikihoonel wõlwikidel.

Üht iseraalset moodustust lõunapoolse wõlwiku paalestikul (arkaadikareel, koori ja pikihoonel wahel) peab siin mainima: müür on kaare palestiku alumises osas, kiriku poole, wist wälja lõigatud; kaarpind ühenduseks ülemisele, seisma jäänud wõlwiku paalestikuga on moodustatud radiaalselt paigutatud telliskiwidest, kuna paalewimüür õiges wõlwikis wälja muratud on. Muinusest nurgas kiriku poole on sisseemüüritud tugewate raudseadega õhwrakivi. See kaarepalestiku õõnsus on arwatawasti tehtud pärast reformatsiooni, kinniste pinkide sisseehitamisel kirikulööwidesse, et võimaldada ka lõunapoolset kirikulööwist altari nägemist.

Wõlwiku paalestikust wanast lahktisest trohwiitust konstruktsiivset ja tehnilist ühikust ümber, mille uurimine aitab kaasa Püha-Waimu kiriku arengut ja ehitusloolu walguks. Nimelt torkab silma, et ühenduskaar koori ja kiriku wahel ei ole müüritud ühtlaselt, waid isiktsaks jooksu fuuge jaotab ta palestiku püüri lahke osas, kuna awause vertikaalne osa kuni 3,65 m. pörandalt, et näita mingisugust fuugit. Kirikupoolne kaareosa on müüritud märksa paremini, hoolega wälja wälitud ja juurde raiatud kiwidest.

Wõlwiku paalestikuõõnsust oluford näitab, et see kaar pole uue ehitusega loodud, waid et teha ümber, woi juurdeehitamise tagajärjeks wmetada wõib. Kujutame ette, et esialgul ainult kooriwõlwik on olnud linna maeste- ja wanadema kabealina, a. 1365. „capella domus S. Spiritus et pauperum“ linna arhhiwis olewate andmete järgi wmetatud, ja rekonstrueerime lüügeehitamise töökäigu ja ühendusawause konstruktsiooni, siis wõib selle kaare silmatorkawat jaotust oma müüripaksuses tehniliselt selgitada.

Esialgu pandi awause läbiõhklumine toime tarwilikus lauses, kuni kooriwõlwik kõrguseni; vertikaalne müüriosa, mis moodustab enesega jaotamata müüriüksust, sai ainult egahteeritid ja jai wana müürina seisma, — kuna wõlwiku ise pidi staatiliste nõuete põhjal uuesti üles müüritud jaama. Tehti tellinguid, warustati neid rafendusega ja pandi mõlemale poole suu-

remad raiatud kiwid paigale, kuna müüri kaitsepaigale raske juurdepääsemise tõttu täideti wahed wäljemate kiwidega ning seguga. Niimoodi wõis tekkida kirjeldatud wahel kaare palestikul; kui oleks wõlwiku uues ehitise üles müüritud, siis ta oleks tehniliste nõuete järgi terweks laiuses raiatud kiwidest tehtud, õige müüri sidumiseega, — nagu meie leiame juba kõigil Wana-Tallinna ehitistel.

Oletamist, et 14. sajandi kestel seisis ainult praeguse kiriku kooriwõlwik, õigustab ka selle ehitise wanal ajal tarwitatud kabele nimetus, — nimetus, mis ainult sakraalehitisele wäljemates mõõtudes, mitte awalikkusele arwatud, õige on, — waid mitte 51 mtr. pikale ehitisel. (Wõlwikulemises oleks siin märgitud, et Toomkiriku pikkus on 58 m., Olemiste ja Mgulliste kirikute pikkused immargusest 62 m.) Kabeleööwiline Püha-Waimu kirik on wist 15. sajandi esimeses weerandis walmitud, — leitud isegi näpunäide ehitisele Hans Sydenbecki testamentis, kes aastal 1414 üks mark hõbebat kirikulööwimiseks annetas. Kiriku wanim kell kannab 1433 aasta numbrit, ja meie wist ei eksi, kui me torni walmisajamije sellesse aastasse paigutame.

Õõnsusest, et kirik on koorist hiljem ehitatud, wõib arhitektuuriilmisest wõimavõim mainida: nii on kiriku pikihoonel atende raamistik wõrdlemise rikkalikult läbi wiidud; me leiame siin igas aknas erilise lahenduse, igasuguseid kombinatsioone kolmnurksest, nelinurksest ja roosidest, kuna koorikand on jaotatud kolme lihtsase terawkaarde, ilma mingisuguse raamistikuta. Ka kiriku ja koori wastastikune ajend näitab, et nad ei kuulu ühele ehitusperioodile ja ei ole ühtlase plaani järele ehitatud, — nagu kaheööwiline kirikud Keilas ja Ristil, kus kooriwõlwikid ajub kiriku keldritel, kuna ta Püha-Waimu kirikus paistab ebasümmeetriliselt põhja poole liikuma, — põhjalööwile pikendusega. Kuna kooriruum kirikulööwist on laiem ja wõlwiku koori keldritel on asetatud, paistab kaarewäus idakilje müüripinnas — kirikulööwist waadatud, ebasümmeetriline olewat.

Ehitusplatzi ruumilisest wahekorrad oleksid lubanud koori liikumist nagu kawalikult pikihoonel keldrihaga, mida ei oleks kasutamata jäetud, kui pikihoonel oleks ehitatud ennem, — eht mõlemad osad korraga.

Witmasest tõenduselt, et „Raefabel“ alguses oli wäheha täpusega ehitus, leiame selle, et ta ei ole orienteeritud. Tema pikkteig jooksul põhja-ida poole, kuna teised sakraalehitised katoliku ajast reeglipäraselt läänest idasse asetatud. Wäike kabele ehitati omal ajal tänawa ehituspoolele ja kiriku ehitamist jatkati jamaas juunas. Ernst Rühnert.

500-aastase kella saatus kaalul. 26.5.40 Rahwal

Pühawaimu kiriku tunnikeil — pool tuhat aastat Tallinna ajanäitajaks.

Tallinna linnawalitus, olles üle wiinud raele aja ajanäitajad elektrivoolule, esines Pühawaimu koguduse juhatusel ettepanekuga, wõtta selle kiriku awalik tunnikeil koguduse korrashoiule, sest linnawalitusel enesest puudub nüüdsest peale tarwidus alalise kellameistri ametispidamiseks.

Koguduse juhatus leidis, et awaliku ajanäitaja korrashoiid osutus enam linnawalituse kui koguduse ülesandeks ja kui linnawalitus sellest peaks loobuma, siis wõtab koguduse juhatus kas kella enese wõi selle osutid maha.

Kuna Pühawaimu ajalooline kirikuhoone kuulub muinuskaitse alla, pöörus koguduse juhatus seisukohawõtmise wiimase poole. Wastuseks saadi, et haridusministeerium ei nõustu Pühawaimu kiriku awaliku kella

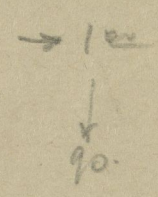
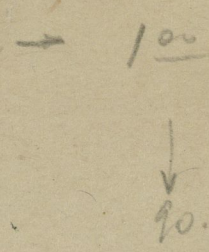
osutiste mahawõtmisega ja tunnilaua finnimüürimisega, sest sellega saaks rikutud kiriku fassaad.

Kella tunnilaud on asetatud kunstipärasesse, arwatawasti 16. sajandi teisest pooltest päritolewasse, raidornamentidega ümbritsetud ja eriti selleks ehitatud ning omaste terwilut moodustawasse awausse, mis on wäärilaks kaunistuseks kirikule.

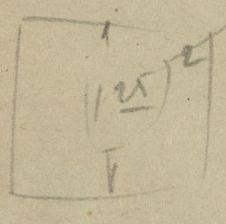
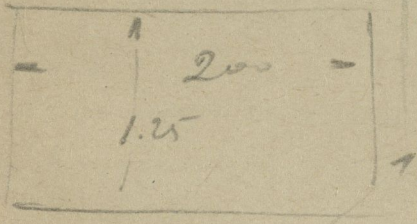
Haridusministeerium awaldab koguni soowi, et oleks waja kella tunnilauda ümbritsewate stulpuuride ja piitade puhaastamine ning restaureerimine, mis on hiljemal ajal taetud pakku wärwifihiga.

Kindlate andmete järele on Pühawaimu kiriku kui endise raefabeli kell, olnud poole aastatuhande kestel selleks ametlikult kohaks, kust Tallinna elanikud teada saib õiget aega.

GRAVAK

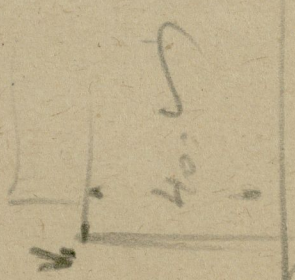
Portaalies.

Puhon. T. Puhon. K. kilyesene
aates
tuntoaanis.

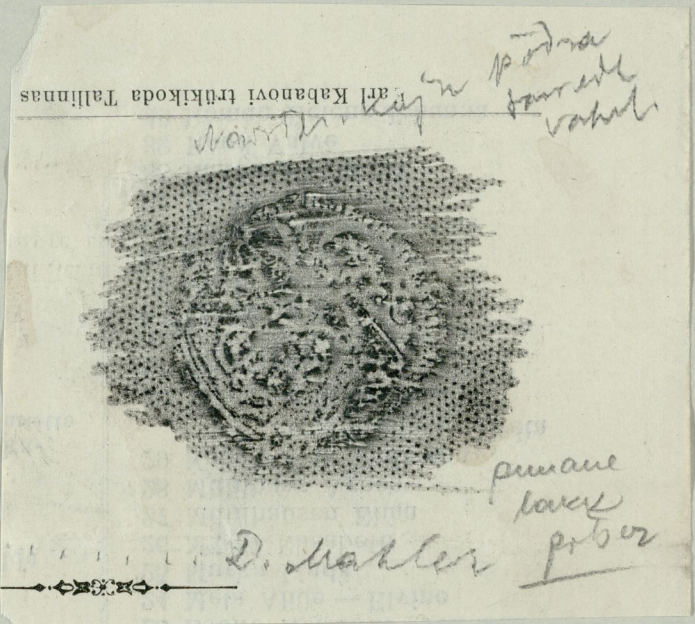
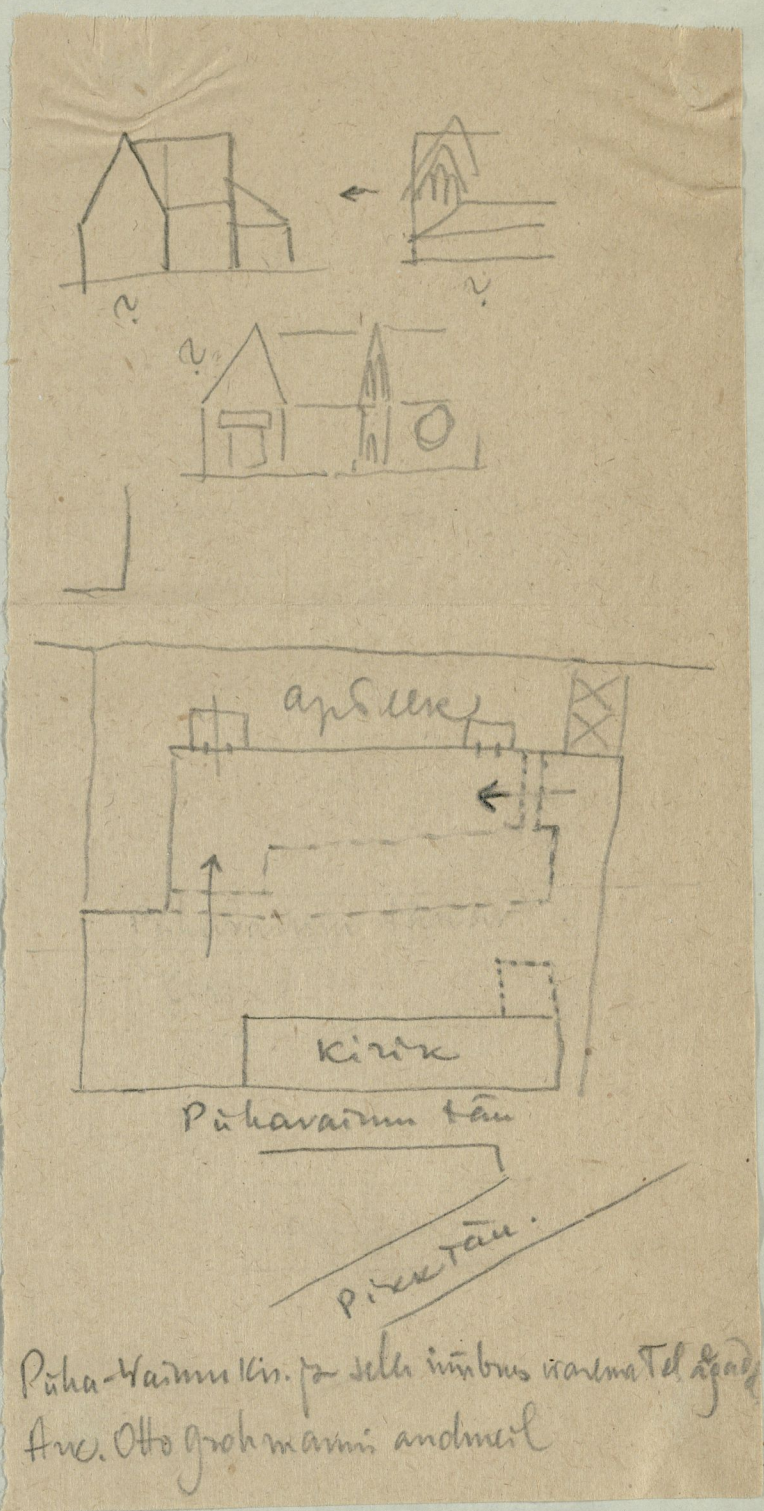

Dr = 122

Puhon K. onis

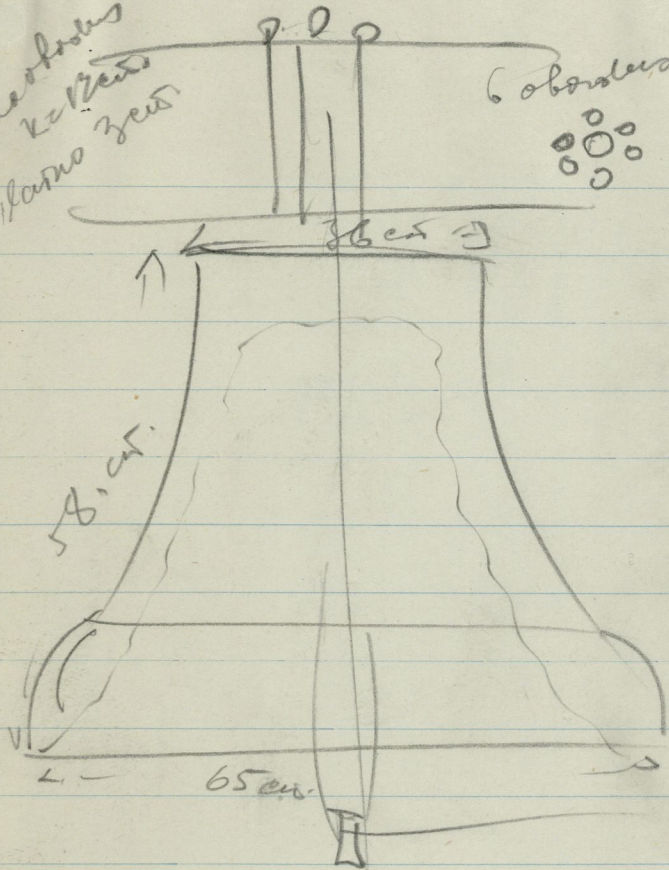
1560. Art. von seiner
 Frau verpachtet
 alle mittheilung
 kundlich von 17. Sept. 18
 kundlich mittheilung
 von christ. p. kirchlichen Tempel
 Peter Christophorus. —
 kundlich kann nasaga.

§ Tuhhan Wensel 174.
 20 Talwe Kul Pöytä
 Du kōri di ahe pingi tarjunnal sival
 palu naitte kōri kōwalaunist teli naitte aine

veelid
kell
1898

6 oborid

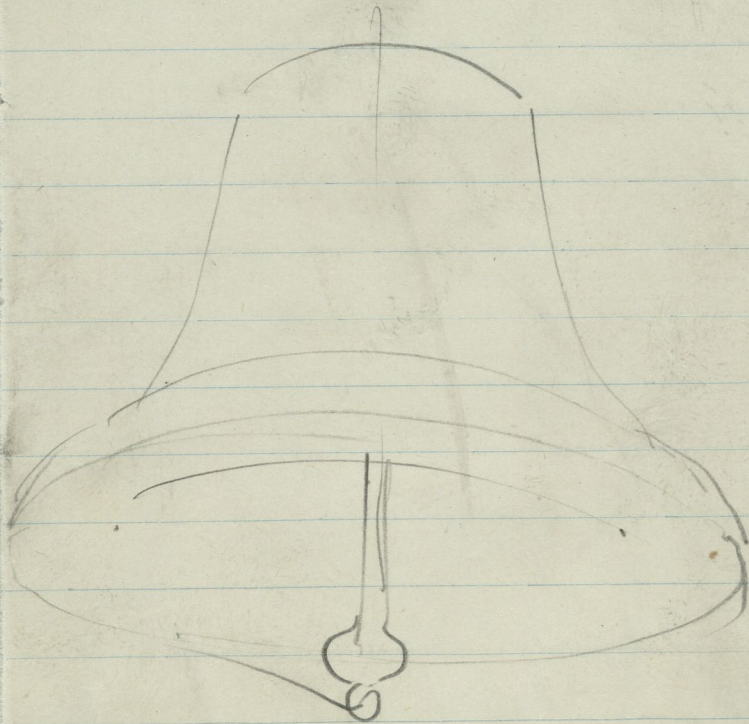
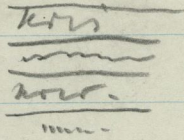

1638.

$d = 136 \text{ cm}$

2 ulenust vda v. noye

hõrgas = 100 cm

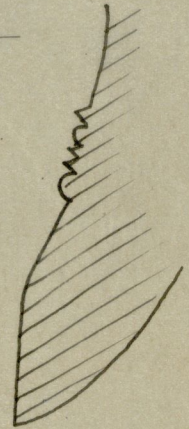
Püha-Naimu Kiu. wana kella tükst
osaline:

WANA

WANA

WANA

WANA

1433

Kell 1898a.

Eestikeelse palkingaga

über als er kaum dreifog jahr⁽⁵⁾
und sechse zugbracht nahm
in doch selbzig hin des
Schmullen / todes macht /
Anno 1650

Polotit Feest uli val unges
pünasys:
Æ TATIS. S VÆ. 3. 6.
ANNO 1650

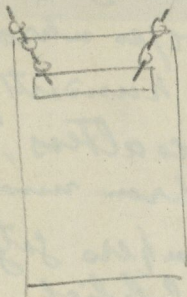
Alle Feest:
aus sonderbarer liebe:
und freundschaft seinem heij:
land hoch geacht en herren
landmann / zum stets wärenden
ehrengedächtnis / nissie auch dieser
Kirchen zur / werde hat dieses
allhie aufwach / ten: und setzen
lassen benedict: / trevels von
böbigin aus dem Stof / t:
Mag deberg im Jahr Christi:
ANNO 1650:

Jeon unstjas pünni⁽⁶⁾
mantel must roosa veyruney-
truff. Lauheraan. / om aulent
Kollane. 1. cras hall.
raam must kuld. Ormanent
pünnas pünni ja tünni pünni.
Kiri kuld. mustal jölijal
mar leim: 155.
- Körgus: 283. roge lauder-
Raam völine: 106 x 130 olge löönd.
Holmne: 82 x 107. -
Krieten dilt: Körgus 129
laad so
Pala kordit va rothud
E gunt in whilne Pünni in kuh
des vhaas. vümanne tünni olle.
Kyn tünni des hale ja keore
mustal
Mestbi maarys vüctis. Hinnkan
whilne. vält kreen körgus 69.
gohanne pünnas vüctis pünni
p hale pünni körgus 72.
Tehind kokkalinutud omingim-
yuse pünnileht pünni plamendur
(kolah, päni?)

Vapp un kantsli must kohali⁽⁷⁾
kullol 2. pünni art 1 valge.
Ormanent must valge kuldol
päder pünni 3 pünni pünni ol.
2 x 62 triivad + pots 124. raamige
- - 112. lina
aluminide ova 47.
teer.
Anno 1642 hat Herr Bartholmeus
Rotertoor letzte drejes ubrachten
zykloides von dreij hunderts Jahren:
Im 78 Jahre pünni alters, vüct
taffel zu Gottes Ehren und da
Kirchen Zier. anfers setzen
lassen ist in Gott selich
Endtflaffan Anno 1647 den 25. Julij,
Raam: must kuld. Ormanent raam: pünni
mid toornol kiri kuld. Vapp pünni kullage
pünni pünni kullage
vüctis in hie löö.
maat lamah maalitud:
arratur. korgia Remthant
R. värvil pünni mid pünni
tagafaan pünni kullage olle.
Pünni 220 vält he raam vüctis 198
HPP-96.

Pöörd!

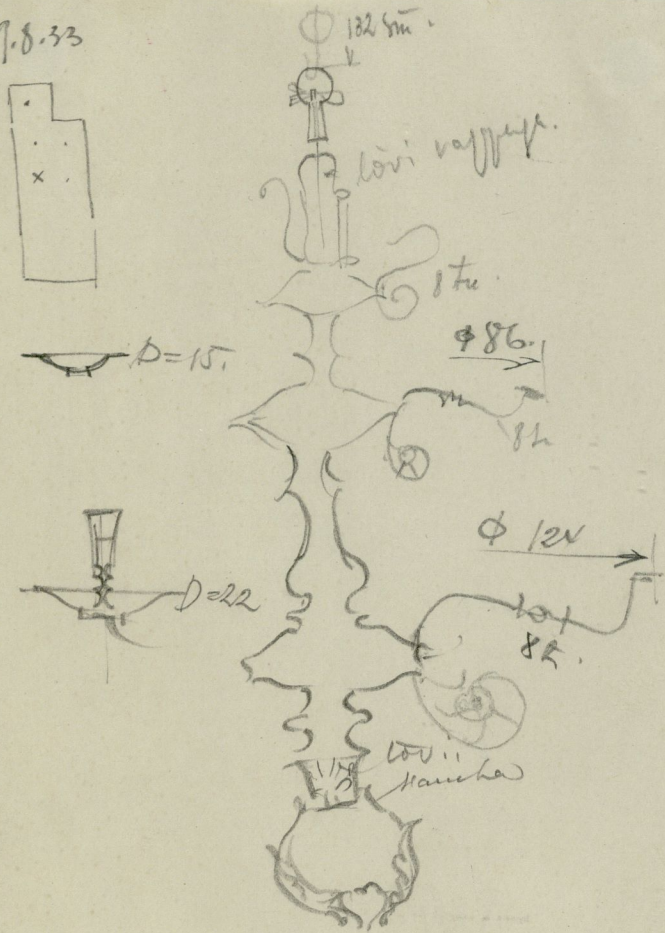
taga 2 ketti kindimtaandus

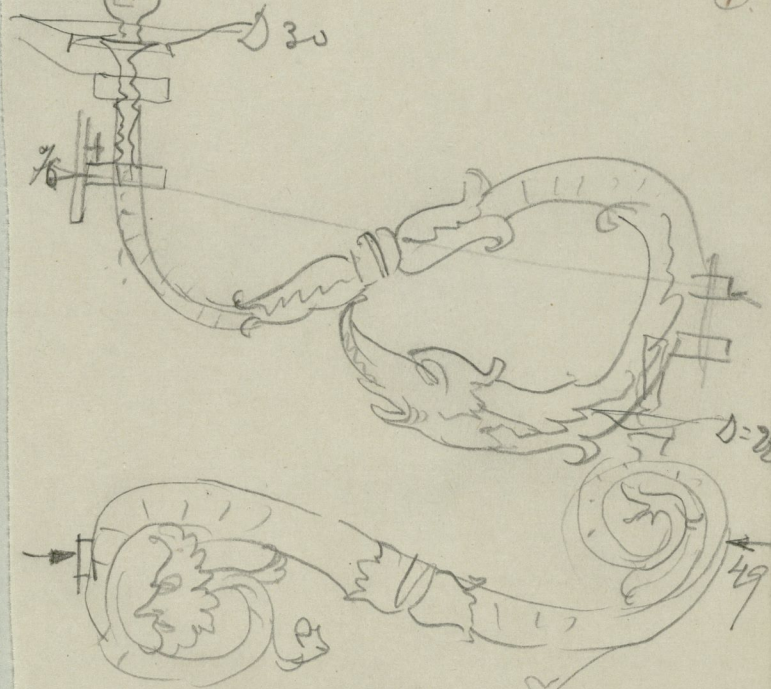
laamad on väga
krobelind on
arvult kirevaga
ja lühisa

probleemina
hõõrloze
põrki ill lüka-
tund.

7.8.33

10/8.33 Kolme harulose hino kinnulajalg
mustapuuks vapp ja AWOL 692.

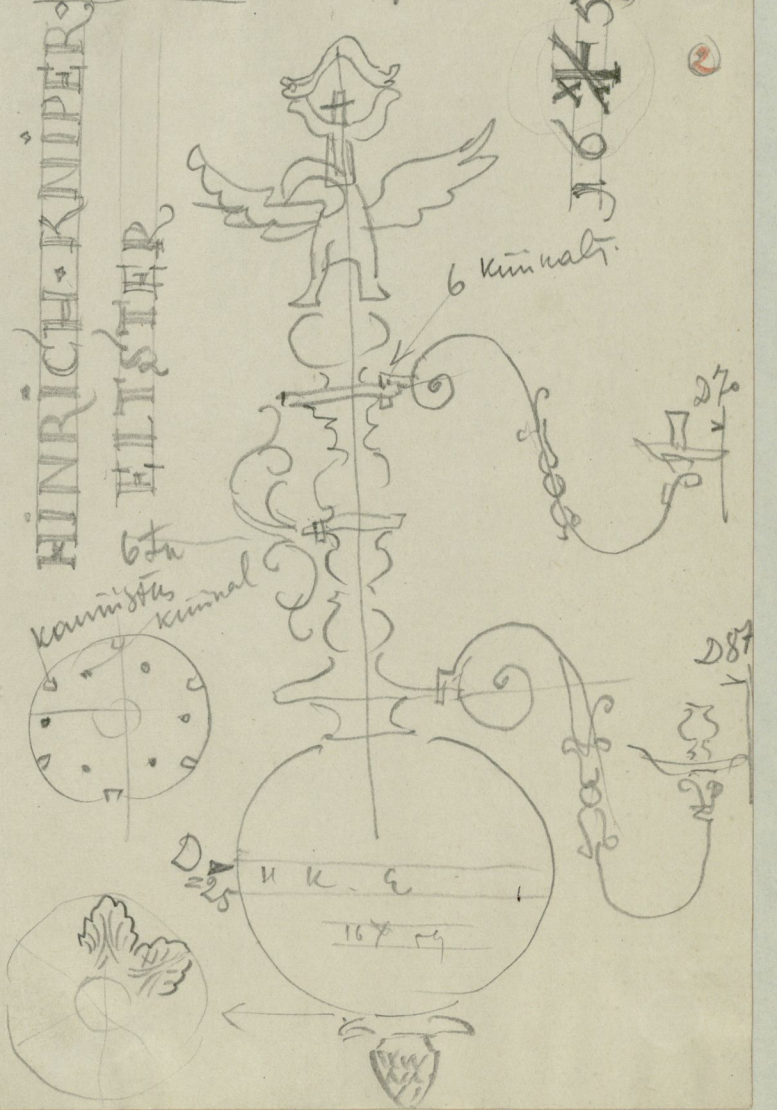

asustus?

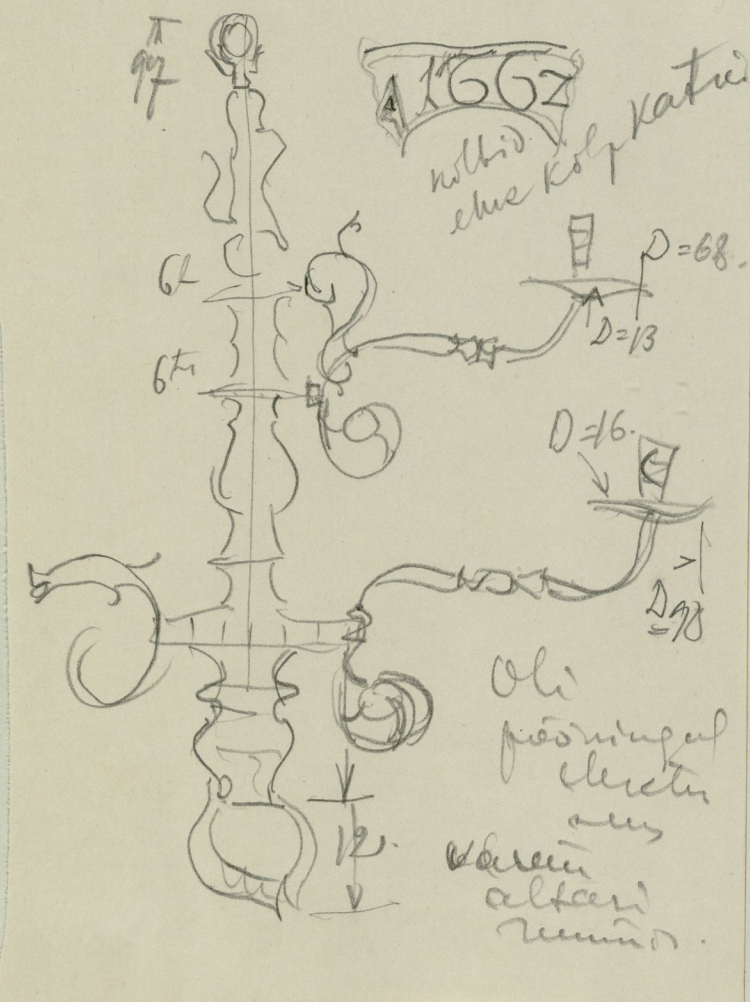
de. H. J. J. J. J. J.

Kroonlühtr.

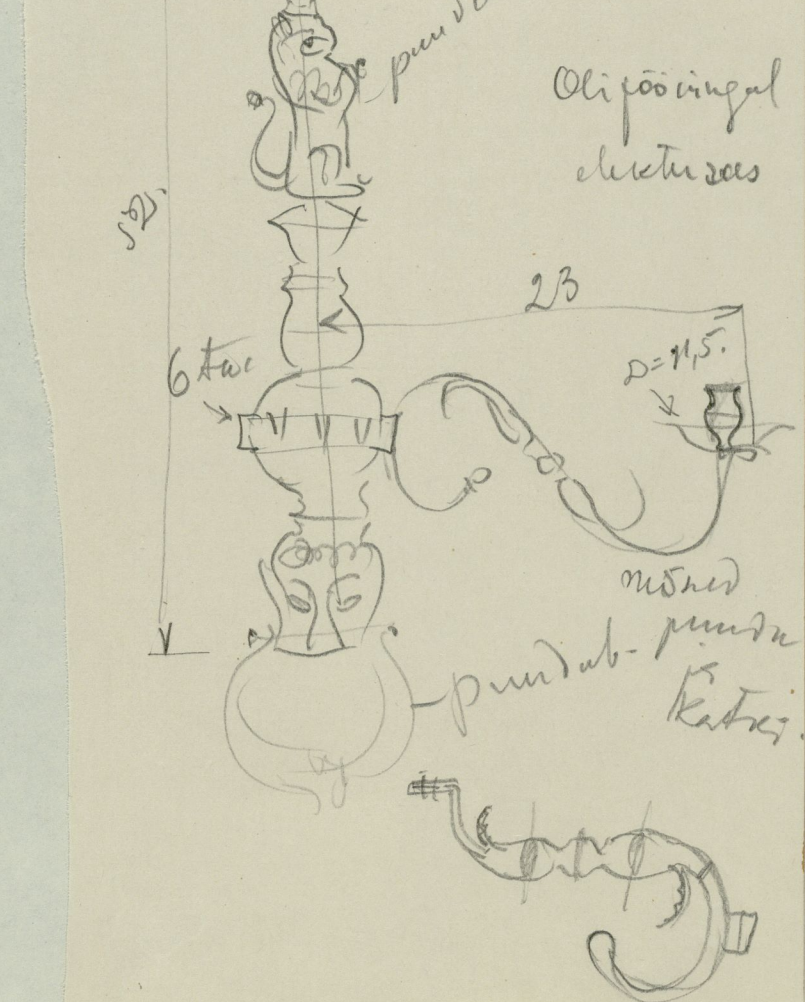
$u=91 \text{ smi}$.

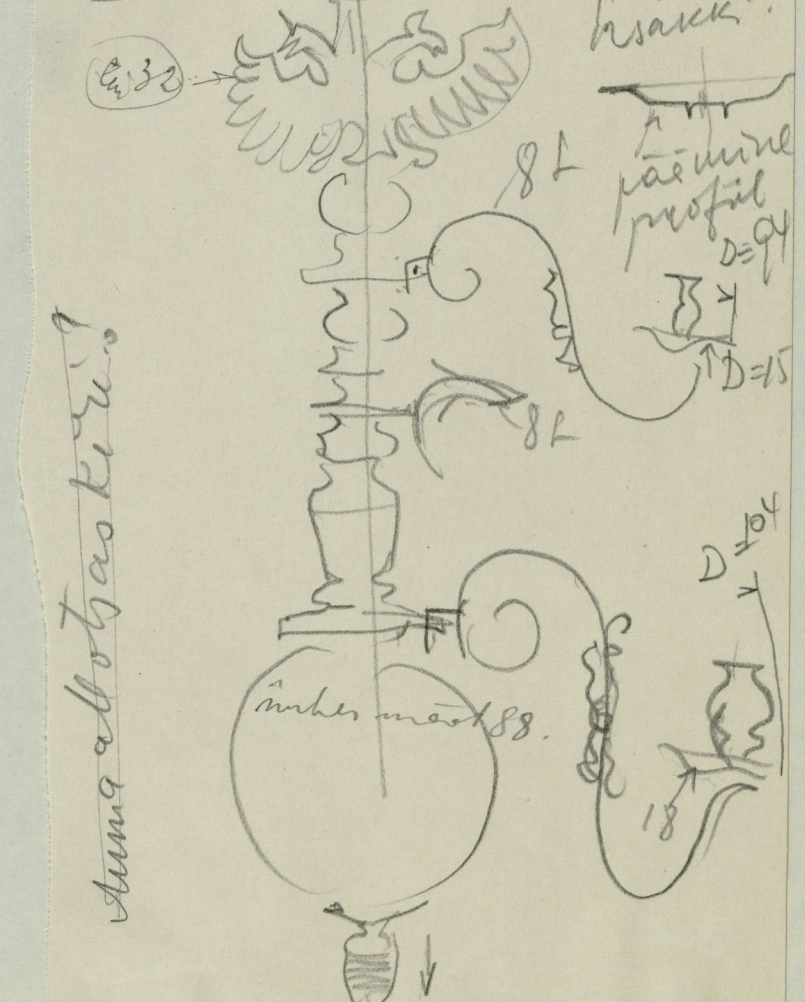
12/833 Maal 68x46.
 misai reproduktif -
 vanamuse "Petrus" (?)

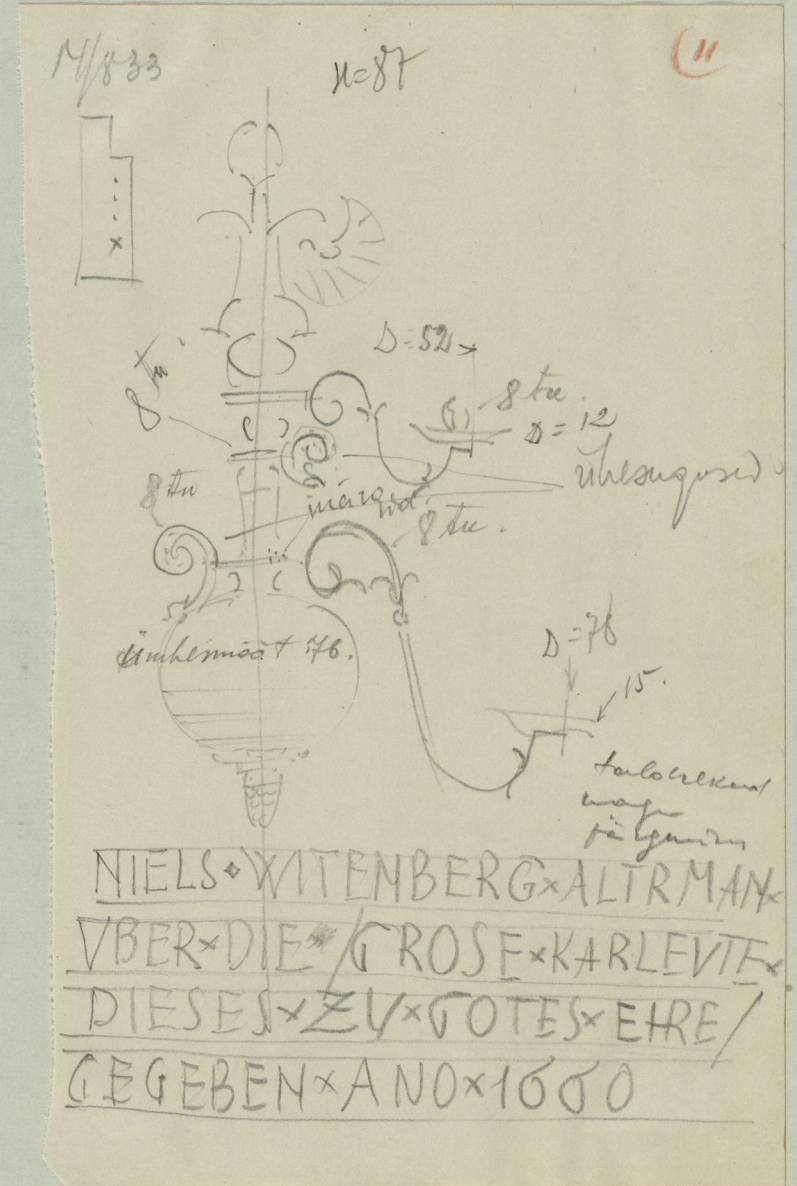
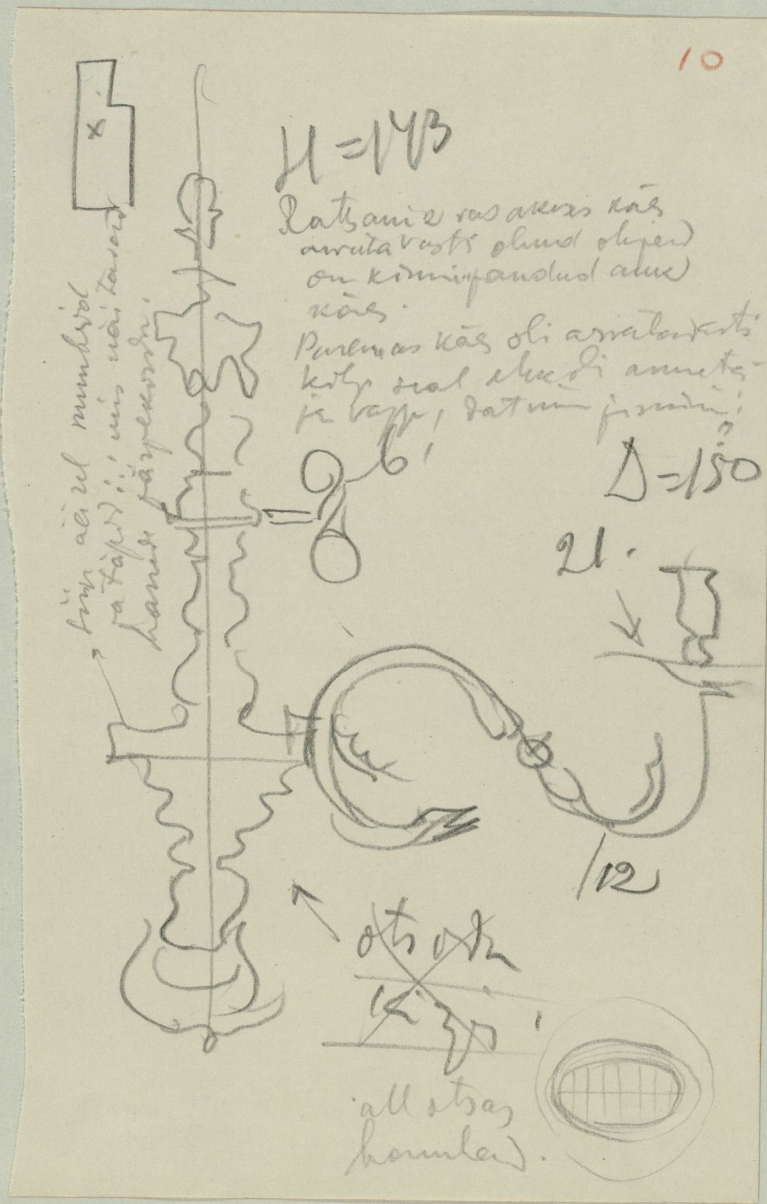
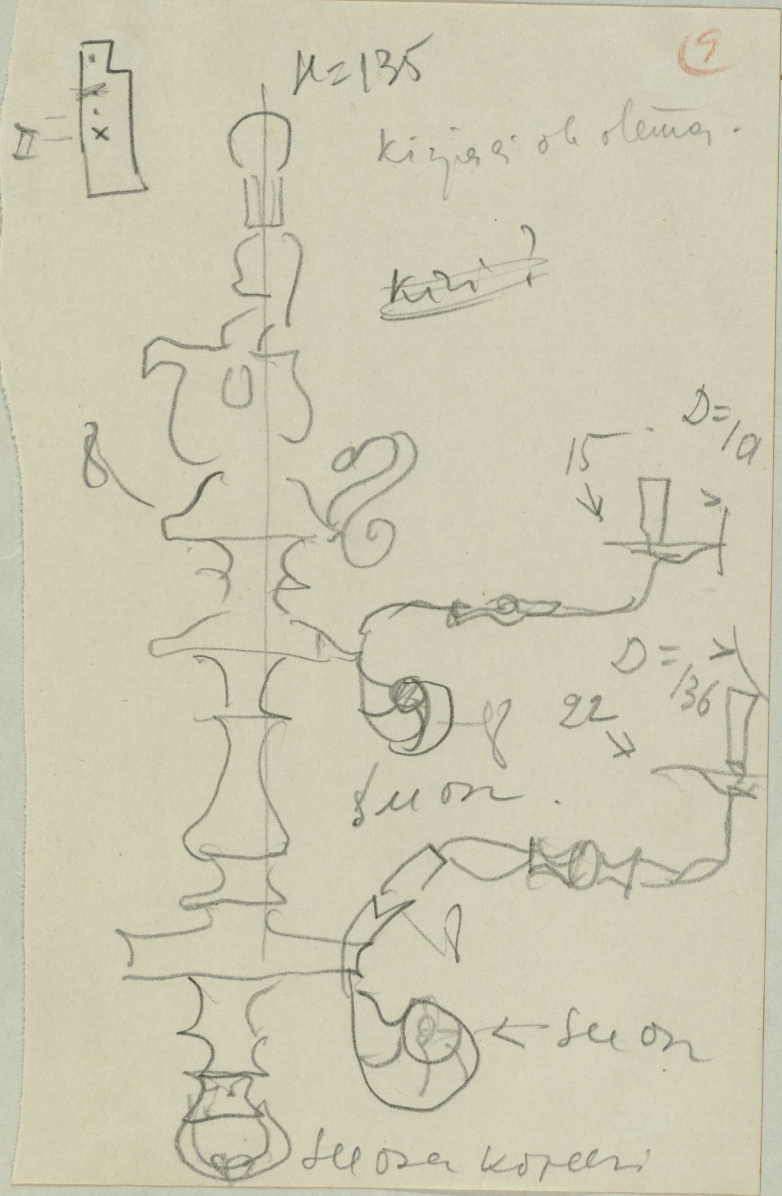
(+)

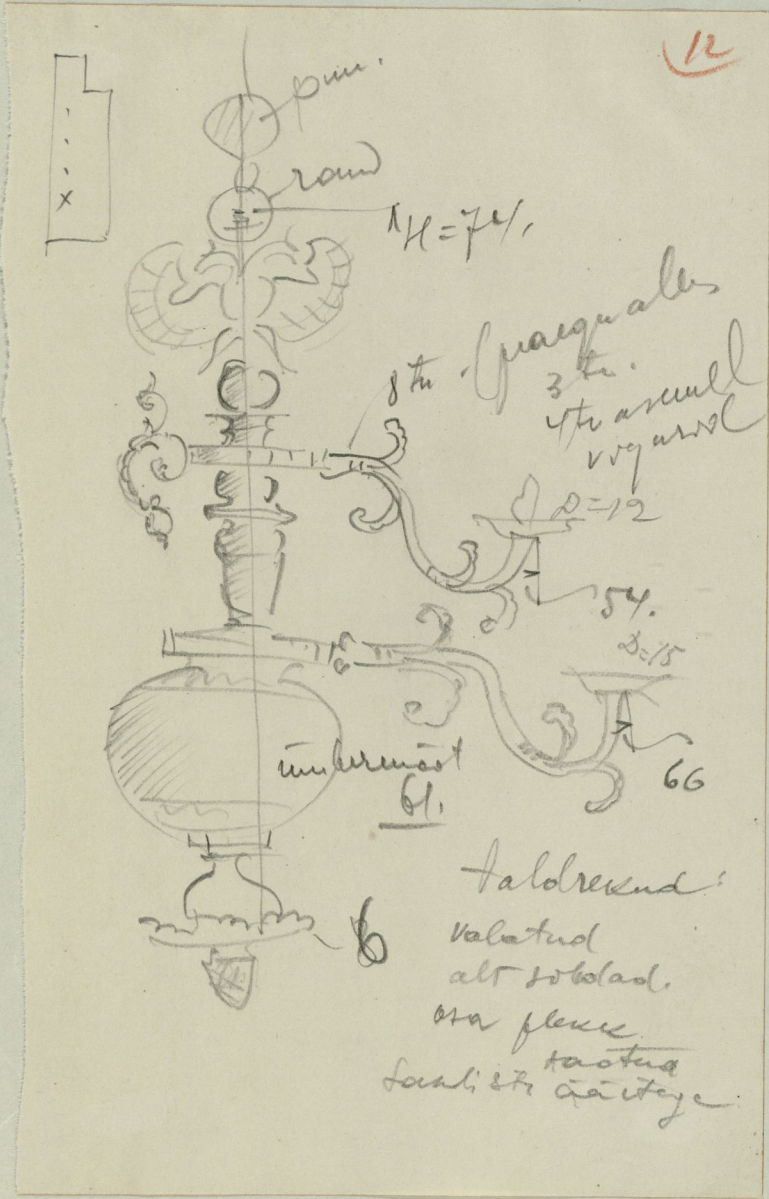

(+)

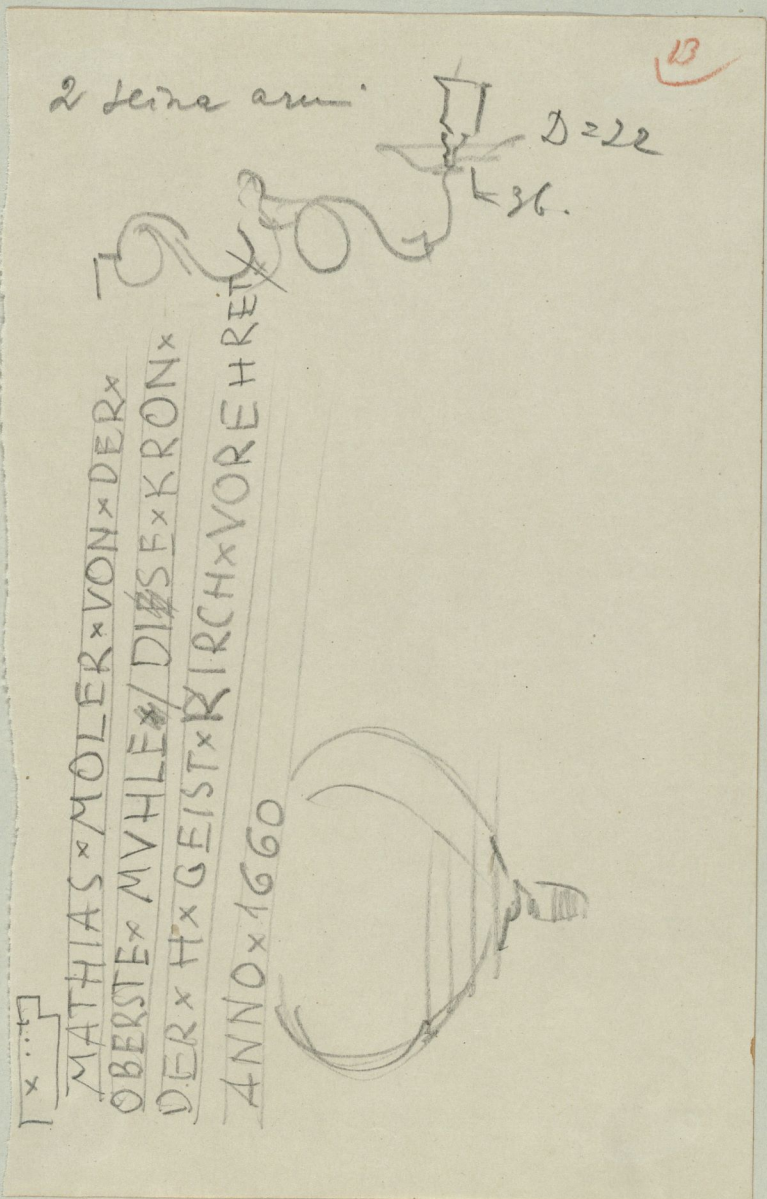

Auna allotgaskeri

12

13

Puhari kirja (17833) C
 kogunen ju katusele:
 1) 4 v. d. u. a. a. r. e. k. i. v. a. l.
 o. l. e. r. a. k. e. n. t. u. l. u. e. s. a. r. a.
 o. n. i.
 2) k. i. r. j. t. r. u. p. p. r. o. d. u. l. e.
 3) v. a. i. d. e. k. i. l. j. m. e. s. o. l. j. o. d. -
 3a) k. i. r. j. m. i. n. i. s. i. d. e.
 k. i. r. j. m. i. n. i. s. i. d. e. t. e. r. i. t. r. u. p. p. o. r. j. e.
 k. i. r. j. m. i. n. i. s. i. d. e. t. o. m. a. k. e. r. n. a. s. m. e. s.
 m. h. e. t. s. t. e. m. i. d. e. o. r. j. e.
 p. o. l. l. l. a. h. i. s. k. a. i. s. t. u. l. i. k. o.
 a. r. a. k. a. o. t. a. d. a.
 4) k. i. r. j. m. i. n. i. s. i. d. e. k. e. r. n. e.
 k. i. r. j. t. o. m. a. d. e. l. a. i. n. a. s.
 5) k. i. r. j. m. i. n. i. s. i. d. e. k. e. r. n. e.
 p. o. l. l. n. ä. s. t. u. d. e. l. l. e. k. t. r. i. j. a.
 a. e. m. i. d. j. e. o. n. i. t. o. m. a. d. e.
 k. a. n. k. i. r. j. m. i. n. i. s. i. d. e. k. e. r. n. e.
 k. o. r. r. a. t. a. d. a.
 6) k. i. r. j. m. i. n. i. s. i. d. e. k. e. r. n. e.
 k. o. r. r. a. t. a. d. a. o. l. e. m. i. n. i. s. i. d. e. k. e. r. n. e.
 k. o. r. r. a. t. a. d. a.

8) p. r. e. l. j. r. o. d. u. l. e. s. a. n. n. e. l. e.
 a. r. a. t. o. s. t. e. o. t. t. k. a. r. j. a. n. i.
 j. a. o. n. i. k. e. - b. e. t. e. o. n. i. s. a. n. n. e. l. e.
 a. r. a. k. a. o. t. a. d. a.
 9) k. i. r. j. m. i. n. i. s. i. d. e. k. e. r. n. e.
 k. o. r. r. a. t. a. d. a.
 10) p. o. r. t. a. a. l. i. s. i. k. e. r. n. e. k. a. r. j. a. n. i.
 k. a. r. j. a. n. i. k. a. o. t. a. d. a.
 11) k. i. r. j. m. i. n. i. s. i. d. e. k. e. r. n. e. s. a. n. n. e. l. e.
 k. a. r. j. a. n. i. k. a. o. t. a. d. a.
 k. a. r. j. a. n. i. k. a. o. t. a. d. a. j. e. m. e. s. u. s. t. e. m.
 n. e. r. d. e. - k. a. o. t. a. d. a. s. u. l. e. m. i. n. i. s. i. d. e.
 k. l. a. a. s. o. n. n. e. m. i. t. h. e. r. i. d. e.
 p. o. l. l. l. a. h. i. s. k. a. i. s. t. u. l. i. k. o.
 a. r. a. t. a. r. v. o. i. k. o. l. l. e. v. a. h. e. r. t.
 o. n. n. i. t. e. l. j. e. k. e. r. n. e. l.
 12) k. i. r. j. m. i. n. i. s. i. d. e. k. e. r. n. e. s. a. n. n. e. l. e.
 k. a. r. j. a. n. i. k. a. o. t. a. d. a. s. u. l. e. m. i. n. i. s. i. d. e.
 k. l. a. a. s. o. n. n. e. m. i. t. h. e. r. i. d. e. j. u. l. i. a. s.
 t. a. d. a. r. p. o. l. l. t. a. d. e. m. a. l. e.
 j. e. k. o. n. o. l. i. d. e. l. e. s. o. t. a. n. n. e. l. e.
 k. o. r. r. a. t. a. d. a.

Puhar. kiriku 'taim' kivi rest' püstitada katkumal

Puhar. kiriku majas muheminiz ja see ka
põlvitid. Hingeli rääkida et ilus:
Jaanus kuldaj, püstitada ja püstitada
põlvitid ja kivid (Võit Ma Grolen armist on)

- 29. II 43 Puhar. kiriku põlvitid ja asendel
on 3 vana klaasi aasid (fragments)
- 1) fuuzer lüh 10 1/2.
- 2) oraal nase kappu
- 3) fragment

- 13) Saune saun kvaasid ³
mis kvaalidest ja toid
naid osad värvd -
pundat vana jõe
juure teha.
- 14) Kuuder on kiva kate
naid osage mis juu-
rus -
- 15) Põhise portaal ülo-
mine klaas one ära
kaas tein.
- 16) Tuuli koola moodat
mis kvaalidest
- 17) kalle alt mis - kas
on korjitud? - kas
on rümples?
- 18) 3 portaal kivi pida
pühitakse rümples.
- 19) Kalle kivi osad pabr-

- 20) Põhise nicaud usid
mis materiaal?
kui juu-ristau reo ei-
ka traw. -
kui korri pühi aas
võinada
- 21) arvusi kivi rümples
võib ast peole juu pühi
võinobe
- 22) katemad portaal
kõrhal kasta kvaalid-
kand vana tõustud
kõn jõe kool ja katema
kõnol teha. Kõlbmate
võh rümples.
- 23) Põhise portaal kivil
raist kivi fabel
pühitade ja aloujale
kõ rümples ja vana

- 24) Kaas kandi rümples ⁵
Baryas ja fabelid
mis juu-ristau -
kehtend fabelid
mis kvaalidest
kõn on pühi aas
- 25) Kõn pühi aas
süni kivi fabelid
- 26) Lasta fabelid teha
1) pühi aas nicaud usid
ja rümples
kui mis teekõn rümples
(4 1,50) - rümples 50-75 rümples
- 27) Lasta kvaalidest
kõn on - mis on
kõnust vastav
mõn rümples - fabelid
aasid kvaalidest

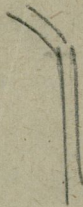
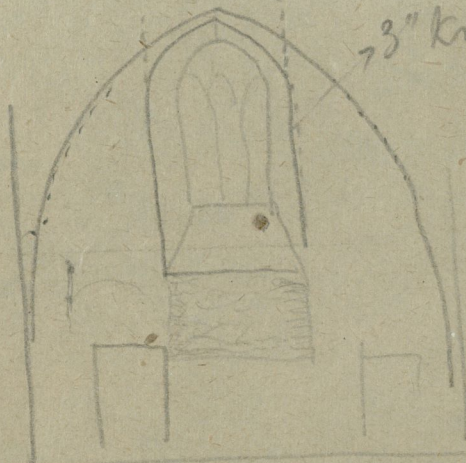
- 28) Tatand aas - kvaalid ⁶
kõn on rümples
võib ast peole
- 29) Põhise kvaalidest
kõn on aasid
- 30) Kõn pühi aasid
võib ast peole
võib ast peole

Dr. Johann

Kunstgalerie
" in Rom
am 1. März
K. P. 5

3" Krokoi, P. 5

oletada et koroonne on olend mingi
 muu juur kahele (Kivim püükoone)
 juure külvera elutseme kas du vut
 mis ni muu korral muu vut
~~laine püükoone et oleus 5 tuatid~~
 määrani korraldus korri osa alle
 lootivad keldrid. Ning alles
 kely em korri Kivim vutts rajab-
 kures laendub, liidets võtolumaam
 aranse tähi raramidest vastar-
 valt korraldavad korri osa Kivim

~~Kunde oluosta arand~~
 Ning peab mainitu et ka k. aramony
~~arand~~ H. Paerichel on olend vut
 korri osa juhe selle püükoone et Raakabets
 fiolil raakabets 16-18 altari kas lede
 uny, mida agy raimose altari raimi
 jole kundugi vut lola pang vutid -
 Altariid võtust tõenäo lode arand raim
 go Kivim kune seal on olend vut
 Favar ni zidol.

Kame k. aramion et Kivim Paerichel
 püükoone olid ni fahe pade fiolil -
 (ca. 1. silda) võimalus kasutada vut

polnud us koori ora püüningut, +
 Ning peab selle kaunat samas veel
 koori ora poolt välgelt krohvi järgi -
 anachis mis nästab et süit jorlt jorlt
 väis'sseini olema, sest välis seinaid saavad
 & volitud ^{kuin} ~~mitte~~ ^{aga} ~~ningu~~ ~~seinaid~~ ~~sest~~
~~pool~~ ~~seinaid~~ seinad!

Algsed kolits kivi vallas:

kahemes jõe küll demontid algul mungimugasti
 midimist tehtud, aiandit tuis kivi jaha haaska-
 hool kõvalsevrad isikud kuitumistina selle
 omajärase tegevuse kolitav mis vägaagi, muidugi
 Toomkiriku remonti medel tehtud, olge mai-
 aritud et samas kva kühnest demontida
 teonkiriikat.

Kira k. värgid & kivi seinaid on jõe allvees
 läbi raadatud ja jõe esialgse väik üh silguse
 jontud. Nendevahel kivi jantajal oli jichas
 eravõõlisset remonti ~~algsel~~ kestel mõned
 kordad kivi seinaid vabata määninguid tahelga-
 nekuni ka kivi seinaid ~~sest~~ ~~ja~~ ~~olude~~ ~~ing~~
 sammaste värgid kirkas tõe.
 Seintel ja völvitel lödub küll kahekordne
 krohvi võhlt kumma samhad ja ~~ilmsel~~ ~~tehtud~~
 välvil rööde konservid algupäraneis krohvi te or
 sloned seest talundid ~~ei~~ ~~si~~ ~~ku~~ ~~le~~ ~~ta~~ ~~nd~~!
 kivi on krohvitud ~~ainu~~ ~~ga~~ ~~van~~ ~~ast~~..

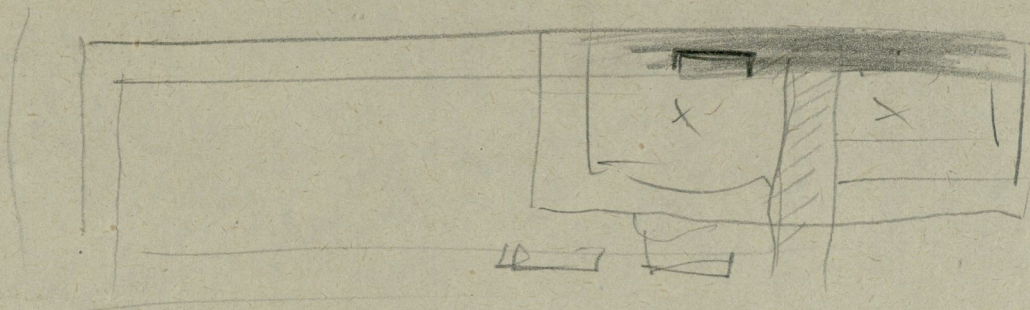
See Tehemolad pülmestest pörlid.

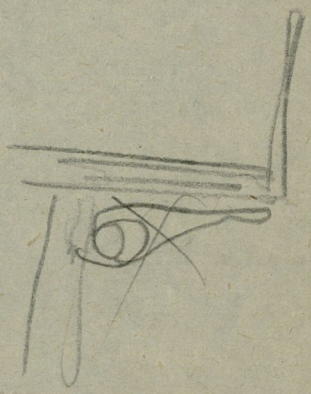
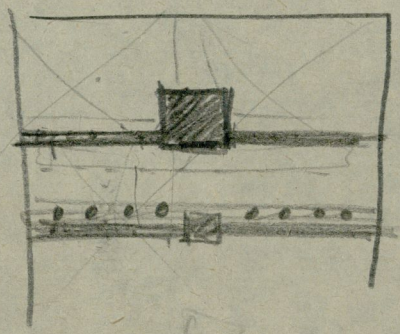
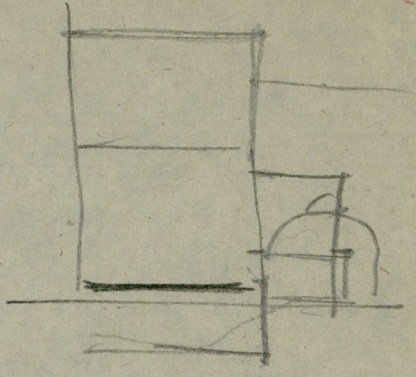
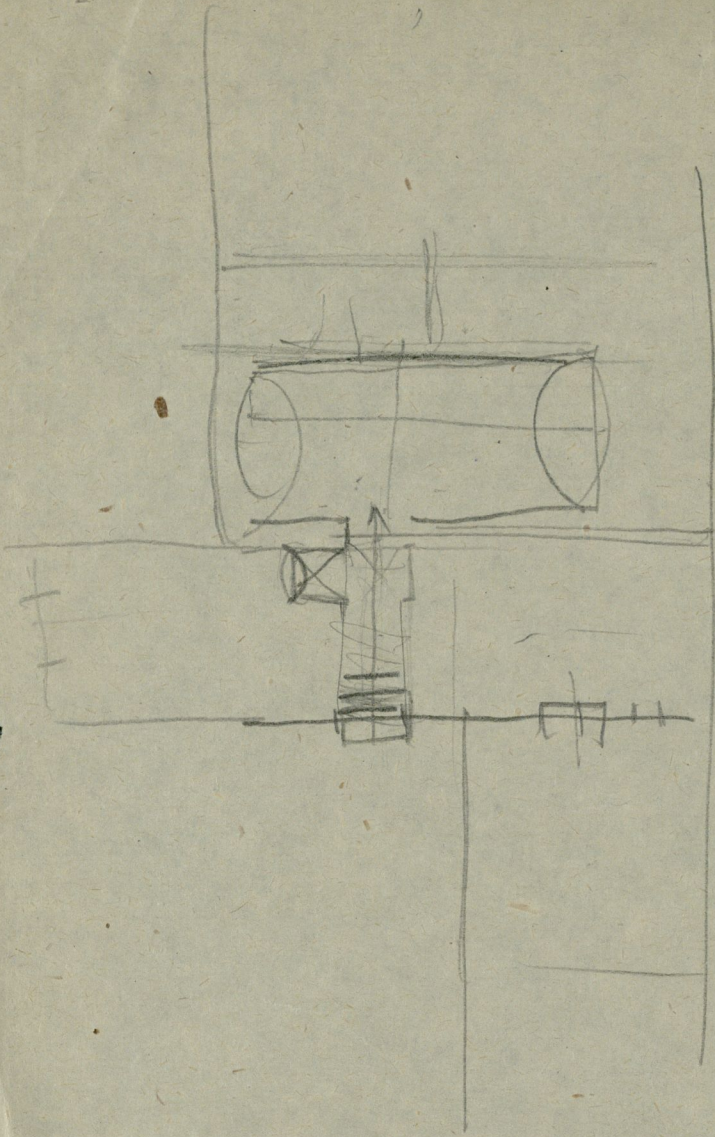
Siis tuis ju kemay; millele kold on
kus kohad pövit on. Linn on

mees parandamata vea saam. Teh-

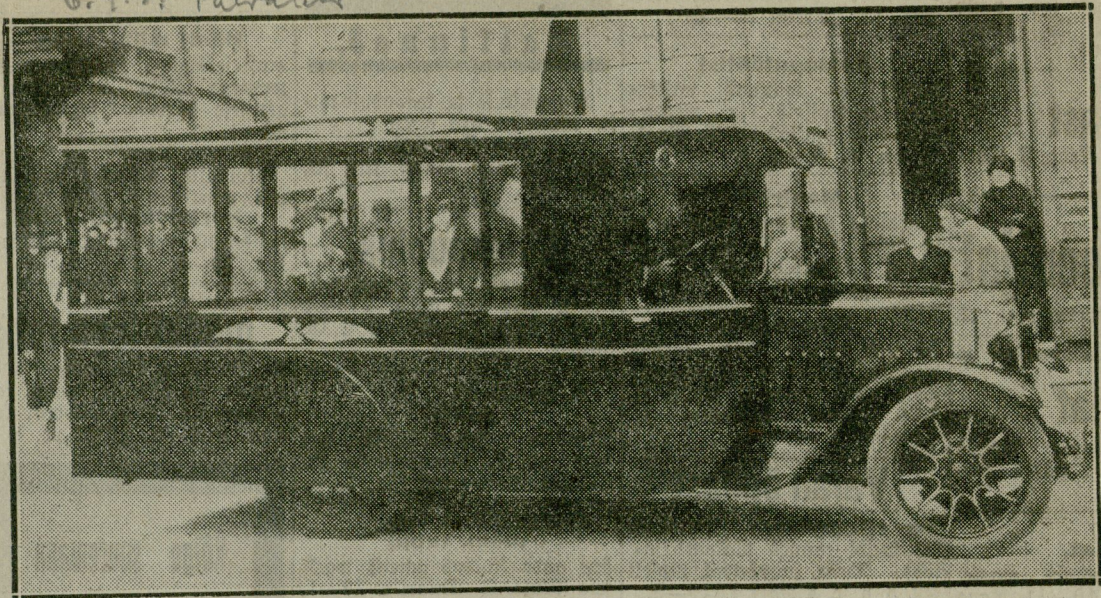
itud unida unidagi kaks kote

siis see.

6.9.35 Päevaleht

Eile peale lõunat toimus Pühavaimu koguduses ešmafordne furnuauto tarvitusele võtmine. Puijääril paigutatatse auto keskele, kuna äärtel on ruumi 8 isikule laasajõitmiseks, peale-jelle furnumatjad-teenrid. Surnu-
 Firft on laasfeintega eraldatud juhusteks, kui on tekkinud furnuleht.

Auto võib sõita ka jeda võrd aeglaselt, et jaatjad soovikorrval võivad furnuauto järele sammuda.

Auto on autobuse suurune, mustats lateeritud ja laasfeintega nagu autobuški.

Esimese furnuauto valmistas Linn. See hakkab ühendust pidama Riivakalmistu ja Metsakalmistu vahel.

NOTA für 1/11/34.

73

Paul Penindroth auf dem

Pühon. wren Broschüre in

reclamaani os farber:

1) 1 Broschüre in das Tagung auf

2) 4 Khl. Plus - varandil kumbeuse
jooks.

Pühov. k. on kunstirarade
 poolt mes tähtsajaväär-
 maid meid nootunud.

Et igale kikkus kutantajele
 andas võimalust läbi maha
 neid uurida ja määrtusena
 nähtud mitagi ~~kaasa~~ võtte
 soorotamine & rechiin:

Tallem Pühov, k. k.:

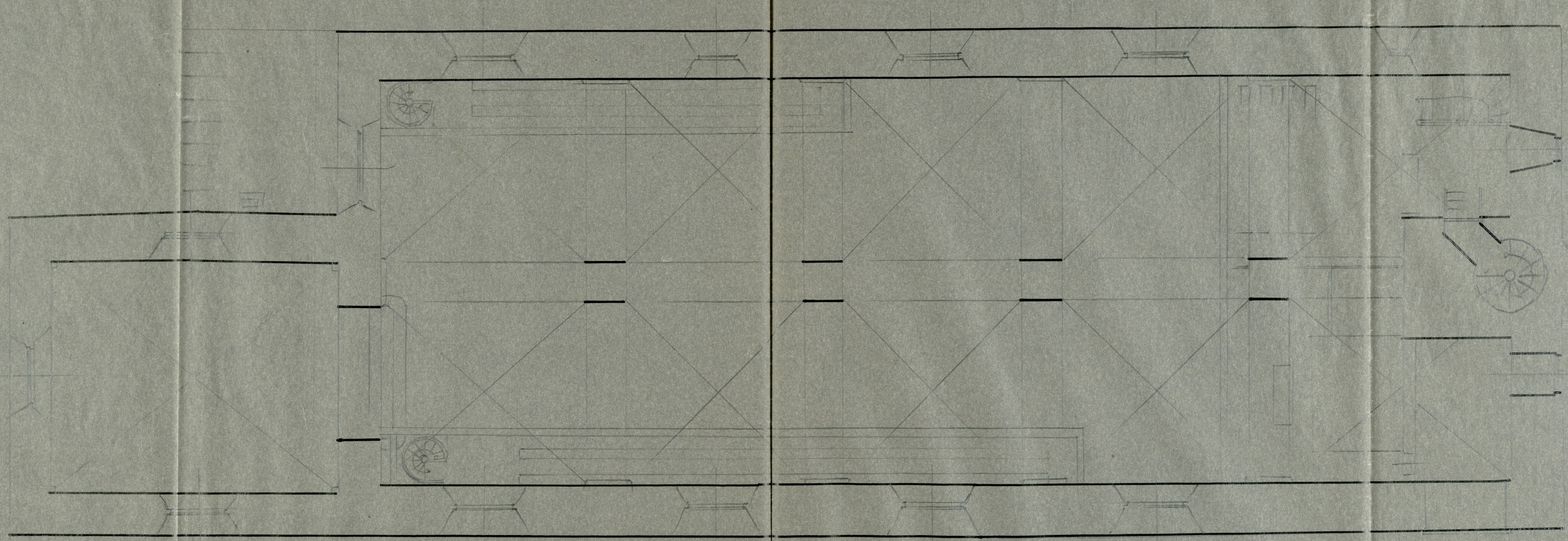
Kunstirajalooma ilu
 kelye foto ja plaan
 koston u u y ut

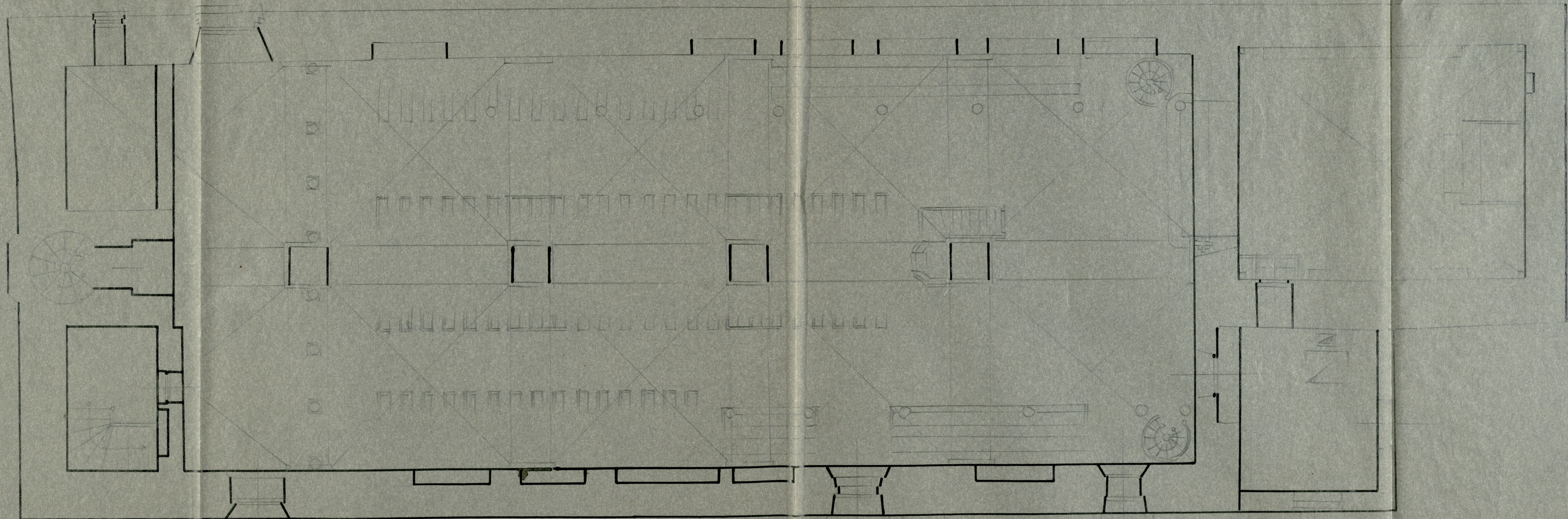
Kor ~~35~~ mt.

↑ Pettelu korp.

Kõrgkool (B)

Petit

1 100
1 0 2 3 4 5 feet.

1/2 Santuaurin...

76

1/2 kantal...

1/2 vääri, sam...

1/2 aunas!

1/2 bant holot...

epot...

1/2 alustus...

uodon...

2/3 ...

gulus...

ilme...

konat...

... 486.2.

304.00.

Handwritten notes in a separate column, including "K... 200", "a... 100", "K... 100", "K... 100", "K... 100".

~~Uslam 8.3 - Tem Nüme 22~~

~~Vaburku 3.10 22x~~

~~U. Kalam 22. K. K. -~~

~~Q. Q. 5.1.~~

~~U. Kalam 20 ill.~~

~~U. Kalam 15. (Pot. 11.2)~~

~~U. Kalam 6. 4. (22 K. Tem)~~

~~Q. Q. 13.10.~~

~~U. Kalam 28. 30x. 4. 23~~

Väärus miti
 kas: faunat

R. vaimu v. i. v. m.
lühitud. on juba
 kaunis, hääle maha-
 jal neres.

24, 28

Võit oleks vana

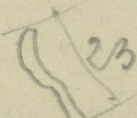
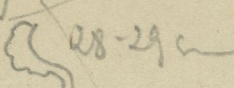
tallurid jõe k
 age tü praeg mi-
 tagi kaardidamest na-
 t. l. kiiridid kas plus
 mõned teatud aja ja mere
 kas näitae barokki
 vti un Day unuol
 piab sul kaardid

Düha-V.K. 6. IV 44

- Kivi õus korveta
- aparaatija
- Tornikell 1833
- Kautsi ingel ja tahel ning kaubi ülaosa
- A pingot:
- Vinglõu kornis 85, 86
- Kõik maalõngud?
- otse kaardlose jalaja karnaat.
- Orel rõdu maalõngud

Lõuna rõdu W. IV. 44.

- Kavatitrid
- $n=88$
- oüla, kujude rõdu
- Oelun, kujude rõdu
- Maalid
- raamija 29x87
- raamita 62,5x76,5.

16. IV. 44, Püha-Vaime kirik

Rõdu: Põhja künje põhjal kondilõhk - 72x87 raamija 60-59x75 raamita.

- 1, 9, 11 plaster lõna rõdu (16. IV. 44) tagaõrgel.
- 1) mitmed numbrid ülal oas
- 2) lõna plüatse faktse andud omam. alalõn
- 3) osad rõdu, ka
- 4) on vaid üks rõdu omam. talne rõdu.
- 5) ühesa korda korustud tahel of ning järg. reule
- 6) kiri:

8) founing rõdu

9) founing + korvau

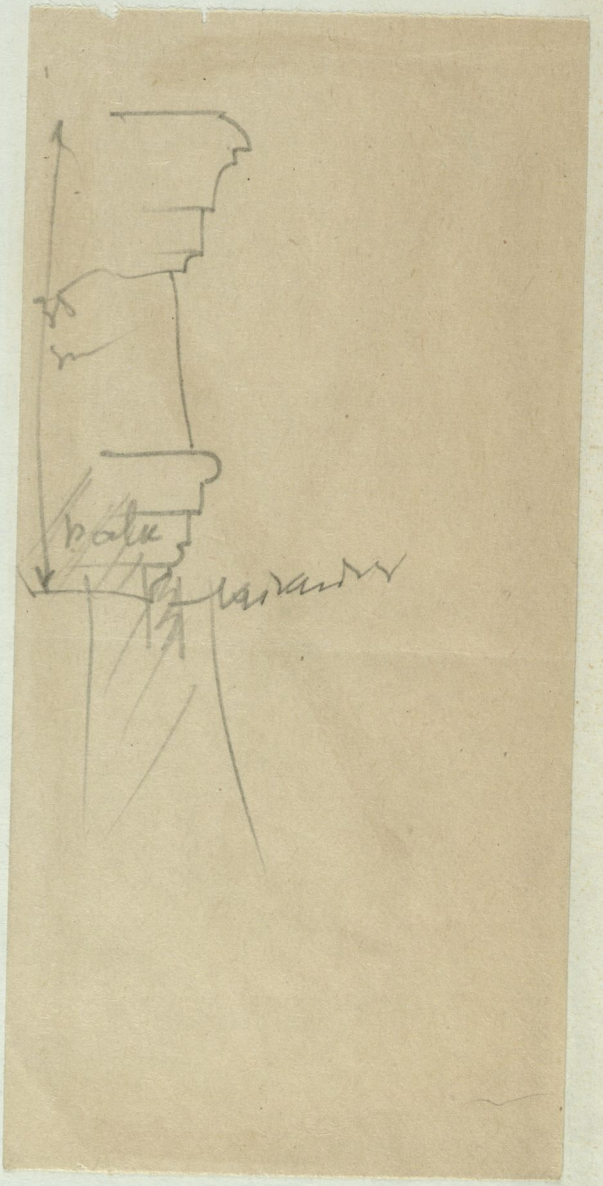
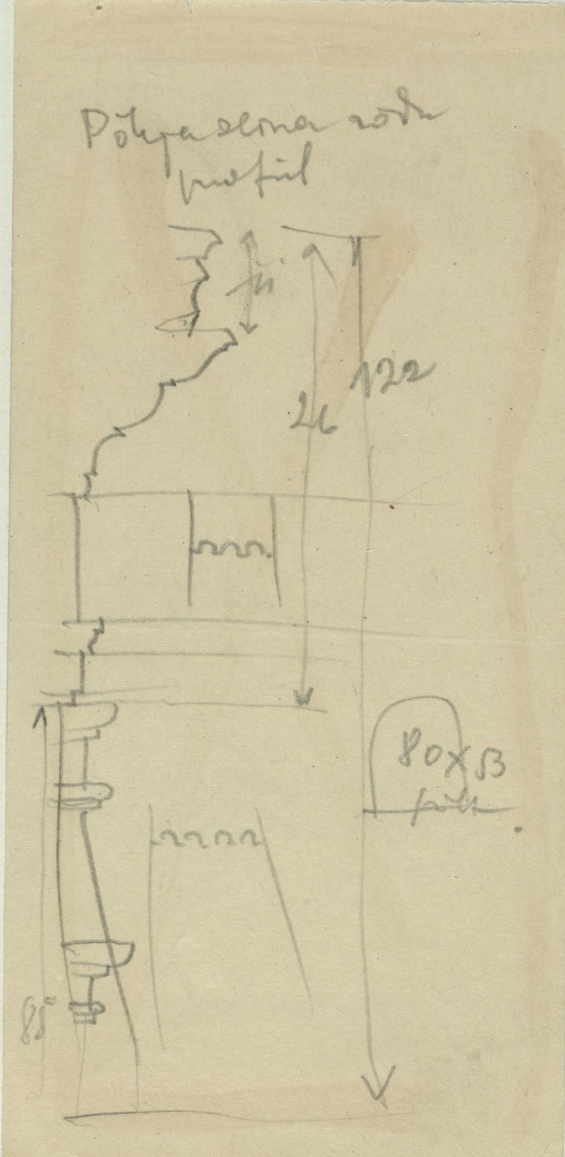
24. IV. 44. Püha-V.K. Põhja rõdu pilastrid

- 14, 16 $n=88-90$
- 18 ningimuse (kateite) määrgumistage
- 19 näoga (maske)
- 20, 21, 22, 23 määrgumistage (murga jao kōs) vastskandist remmli.
- $n=90$.

• 24 plaster näärgumise $n=100$

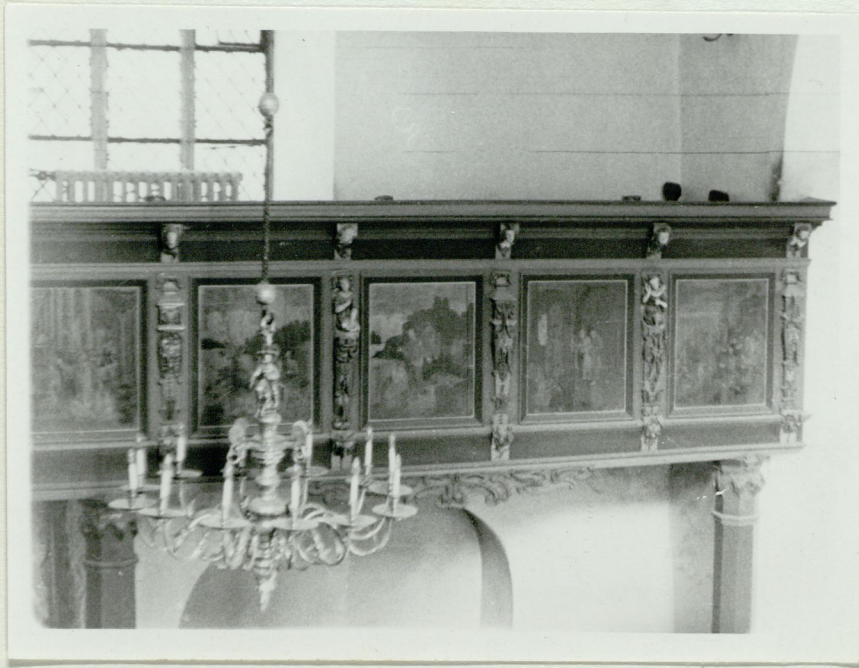
24. IV. 44. Püha-V.K. Põhja r. alum. demar. rõdu.

- 1-7 (partmalt) 172x21.
- 8 - 137x23
- 9-14 (partmalt) Põhja 186 lai 26, 22, 27, 24.
- Orel rõdu
- 1-3 (partmalt) Põhja 172, 178, 180, 172, 170, 172
- 4 - 22x26 peolus jaethol keskim. oru püundib.
- Põhja r. alum. korvau
- 19 24x148m ku on määrgumist laiem kui teised.

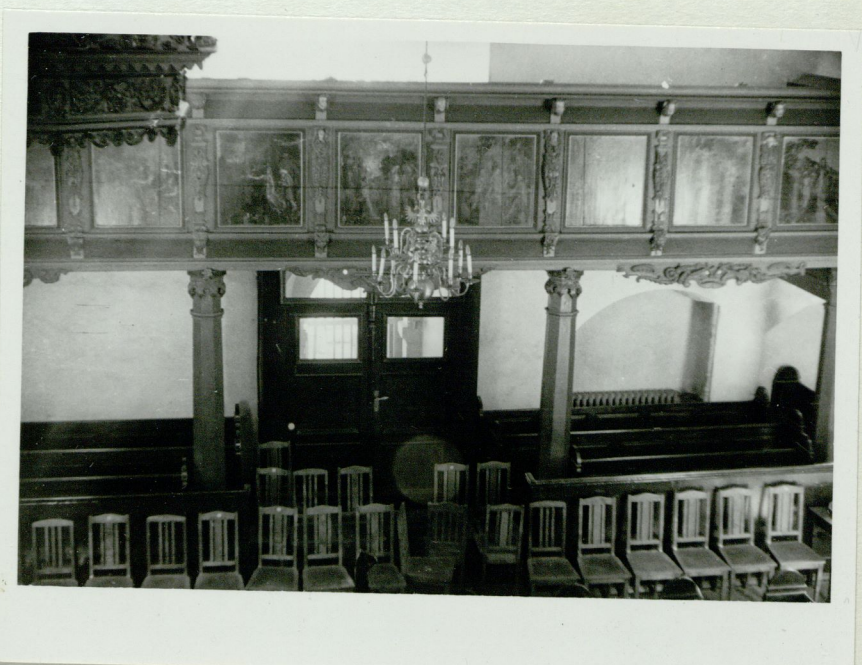
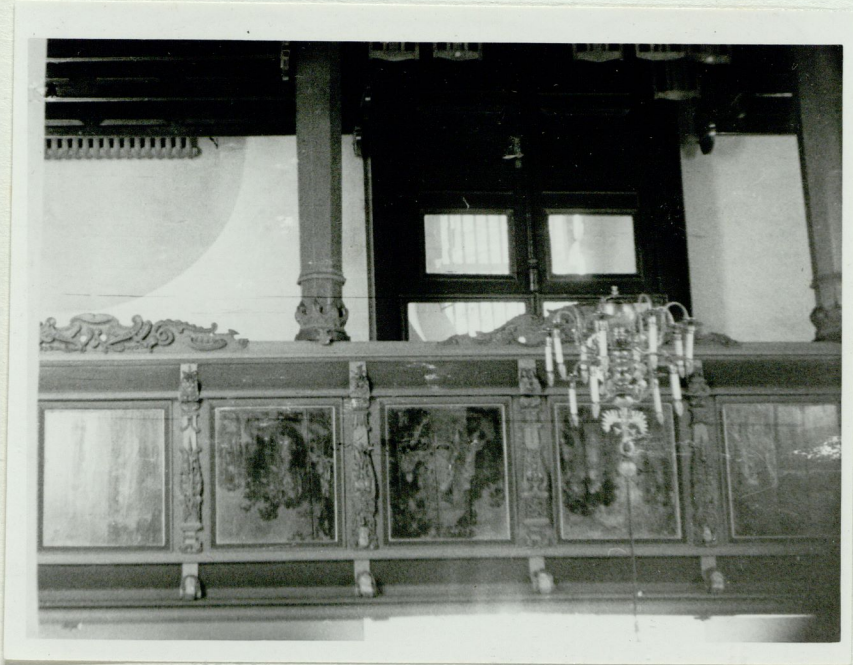

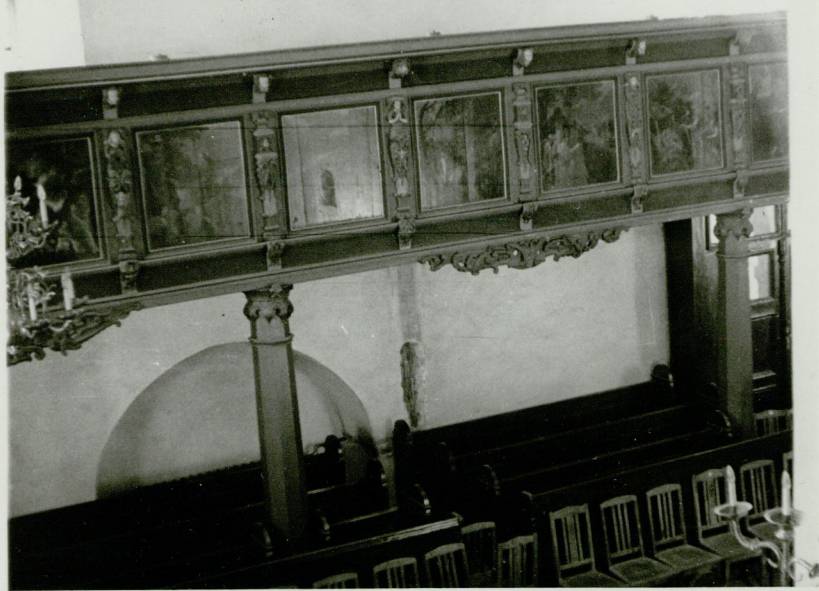
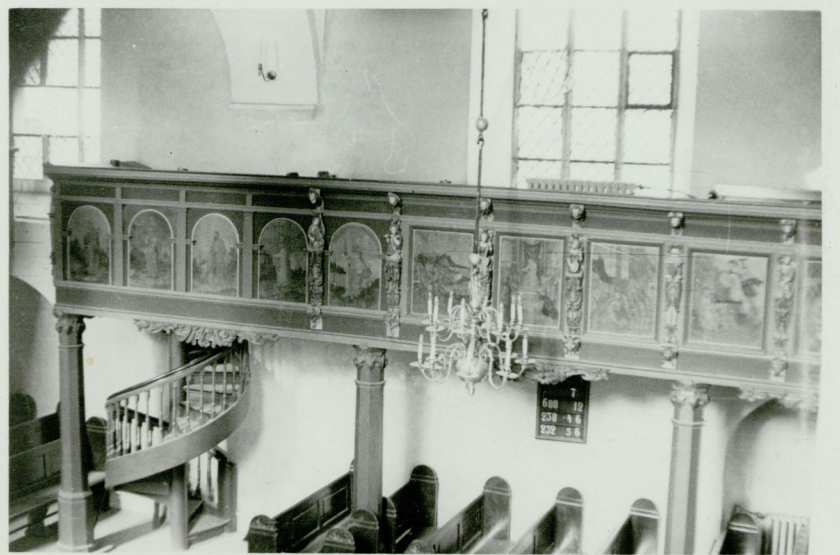
24. IV. 44. Püha-V.K. Põhja rõdu maalõngud

- 14 (partmalt) 60x75.5 (põhja pind)
- do 19, 20, 21 $n=76$ lai 57.5
- do 22-28 ülal ümarad 80x53.5 (põhja pind) 81.5x55.5 (lõuna pind)

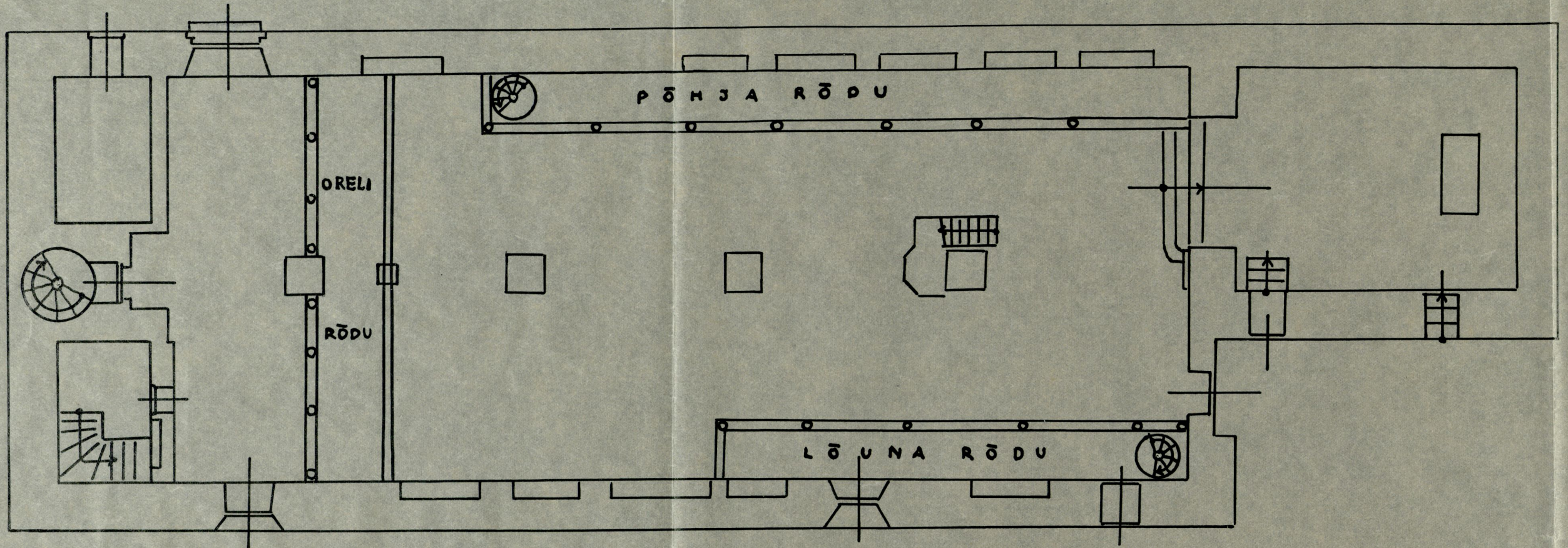

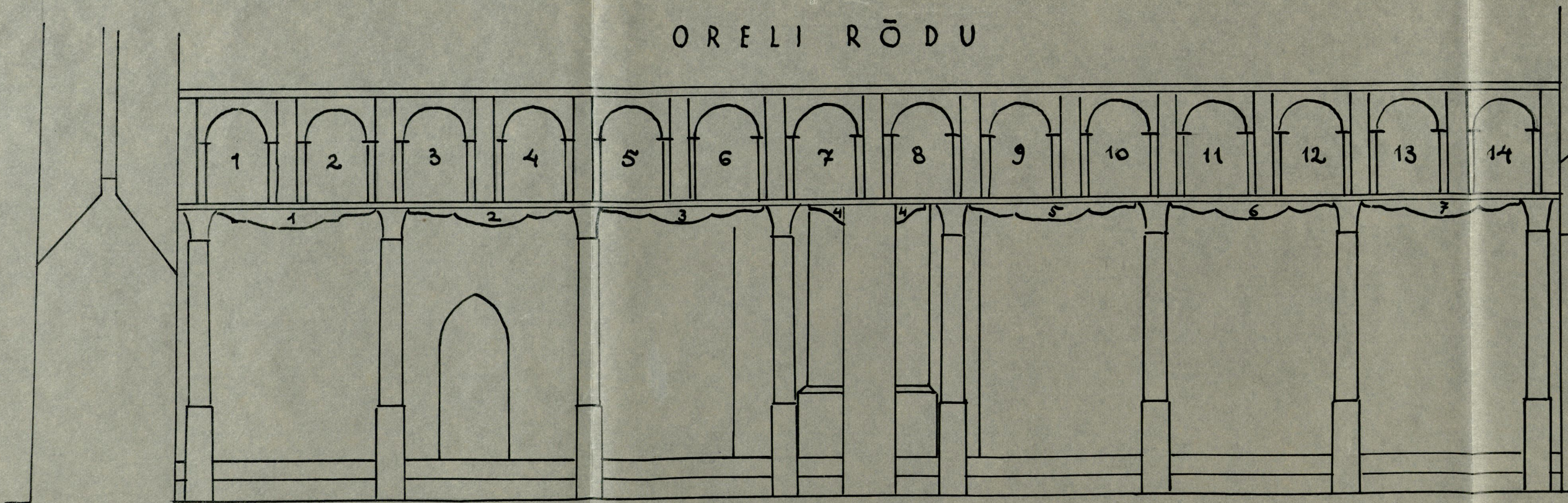

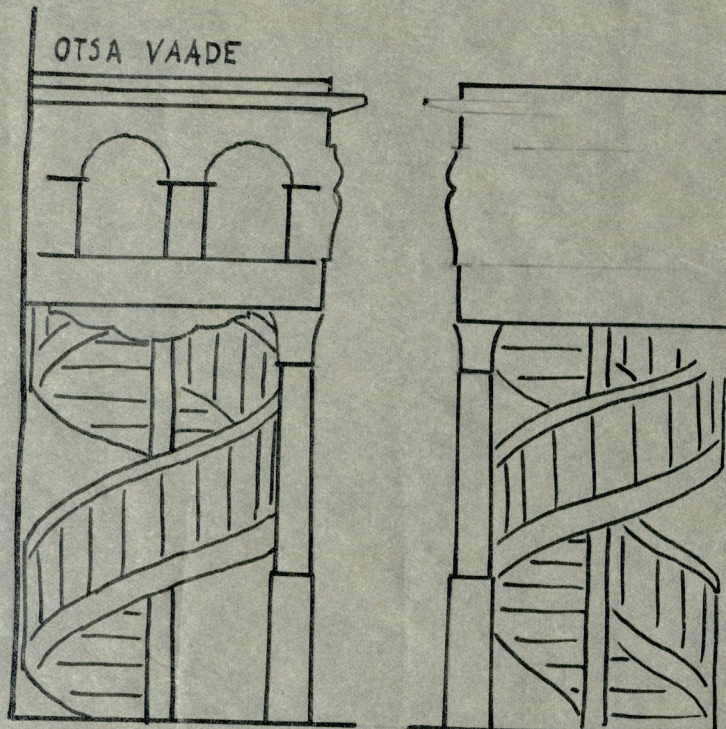
TALLINNA PÜHA-VAIMU KIRIKU PÕHIPLAAN

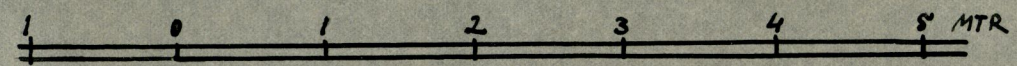
1 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 MTR

ORELI RÕDU

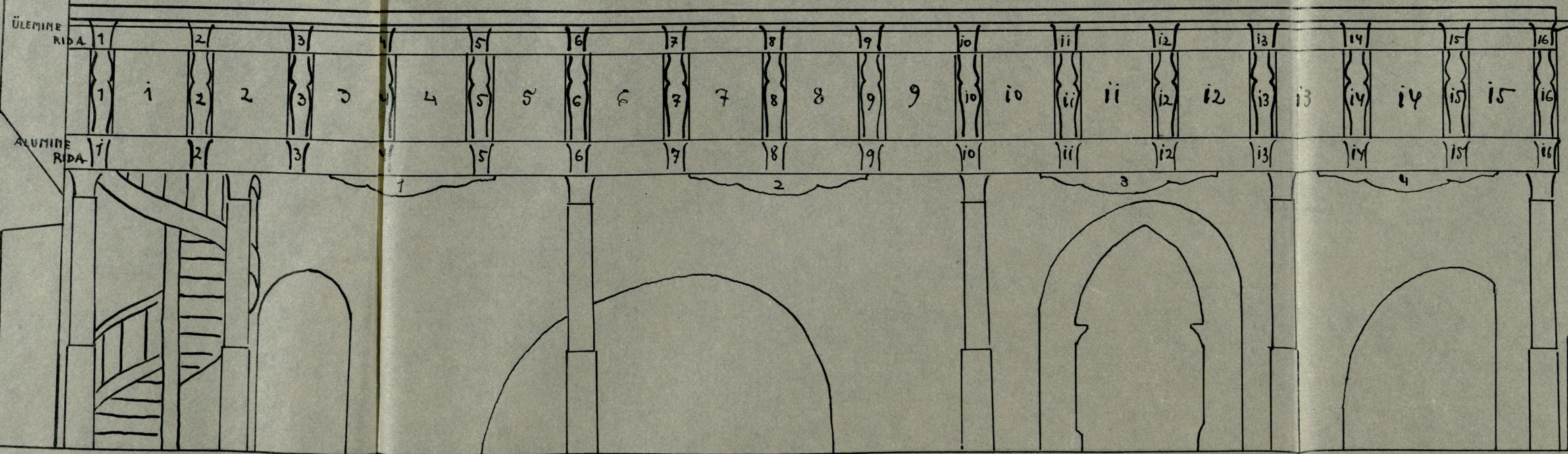

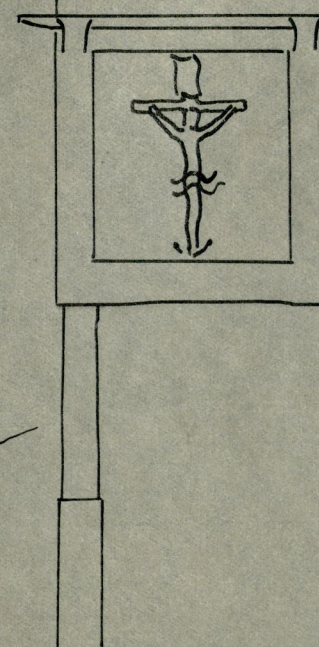
PÕHJA RÕDU

LÕUNA RÕDU

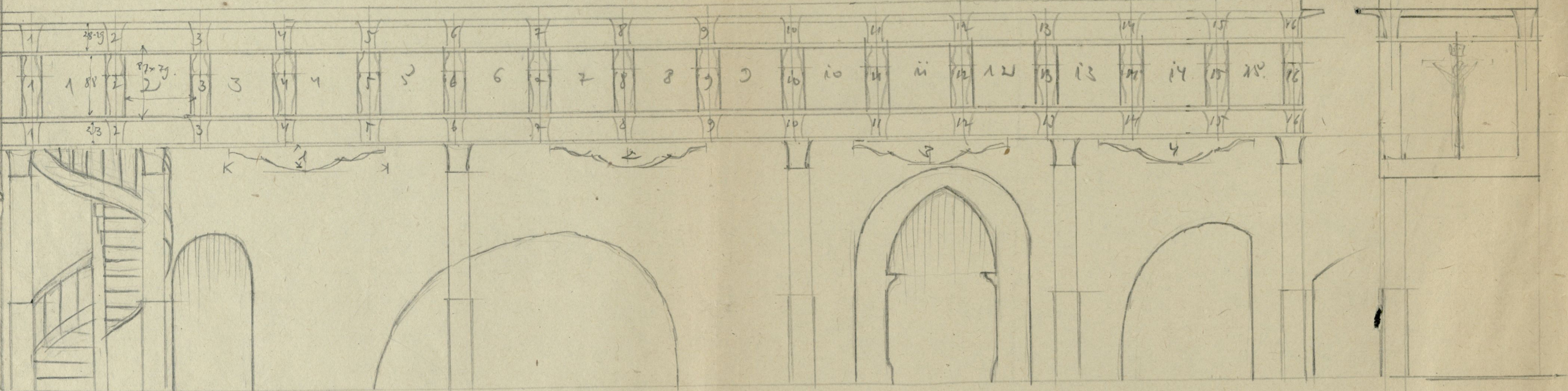
OTSVA VAADE

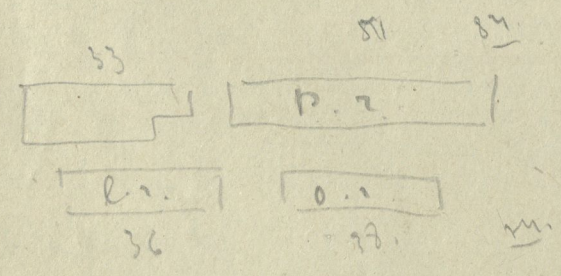
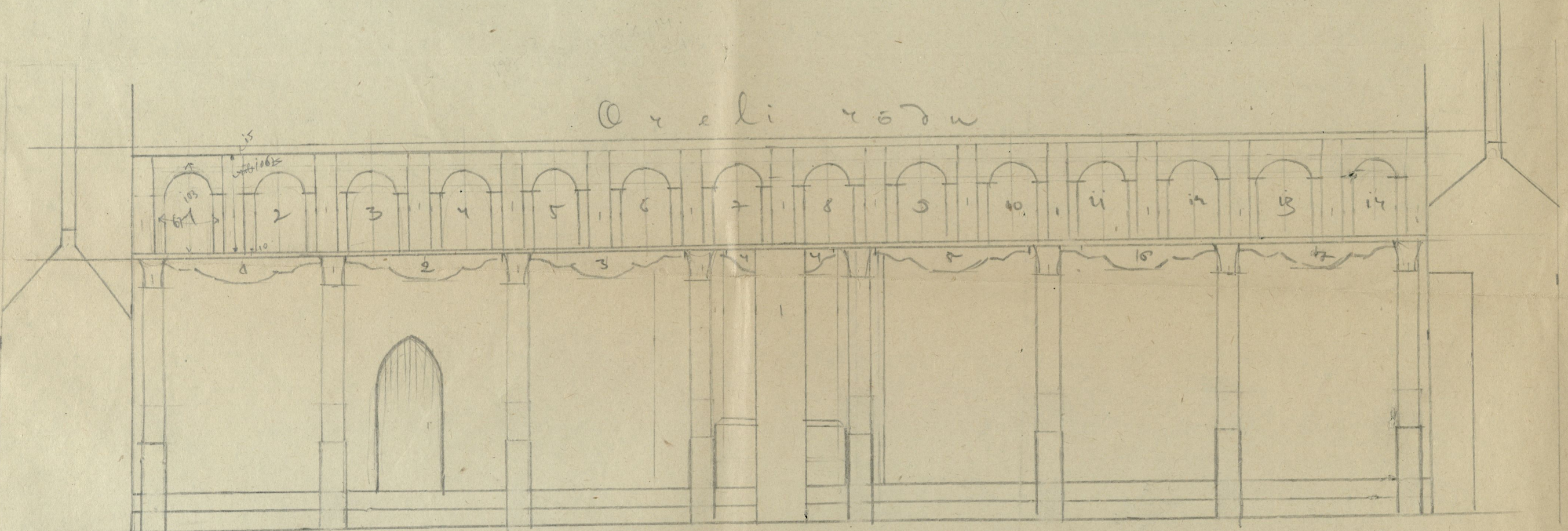
Kõnnu rõdu

otsa raade.

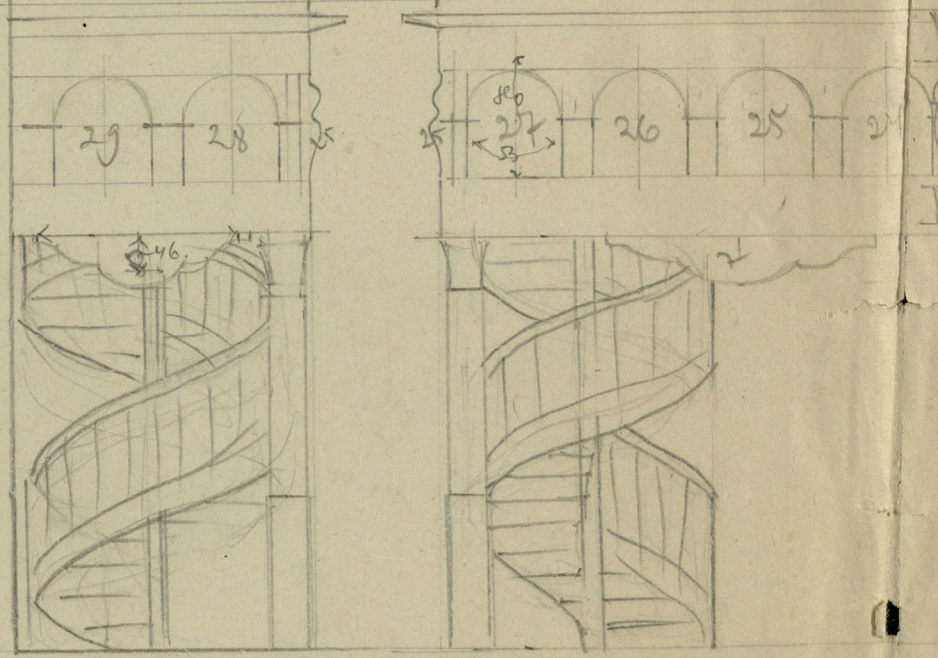
alumine rõdu
 alumine rõdu

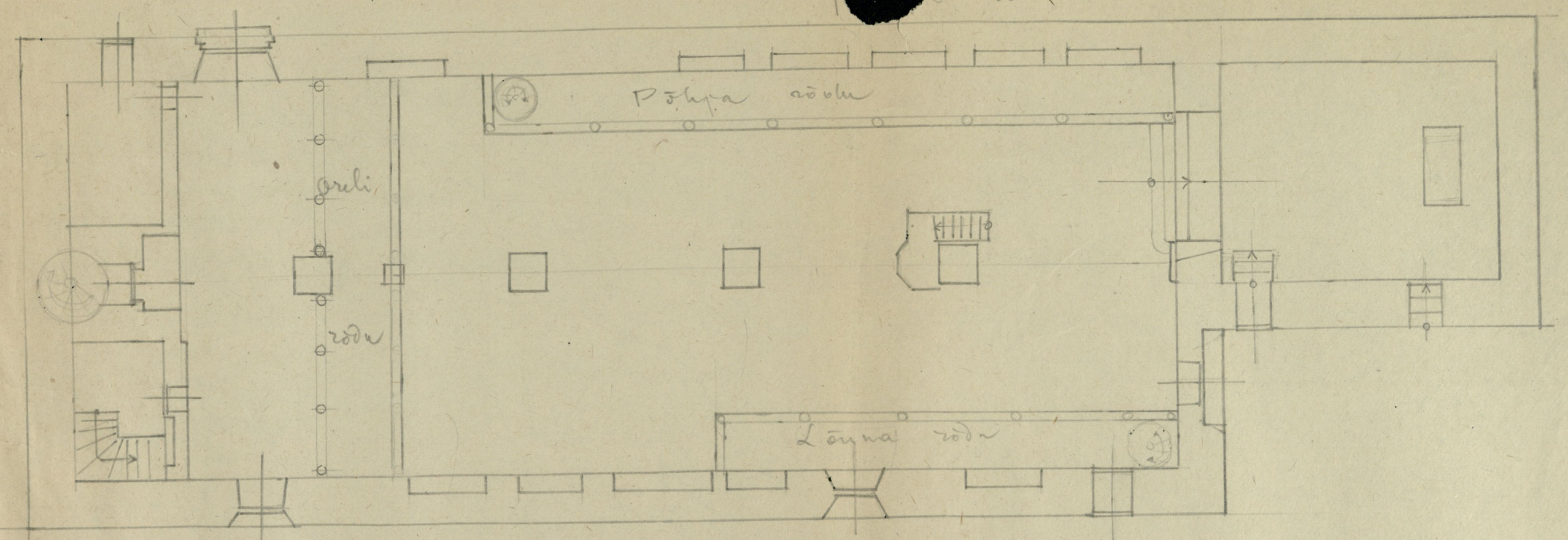
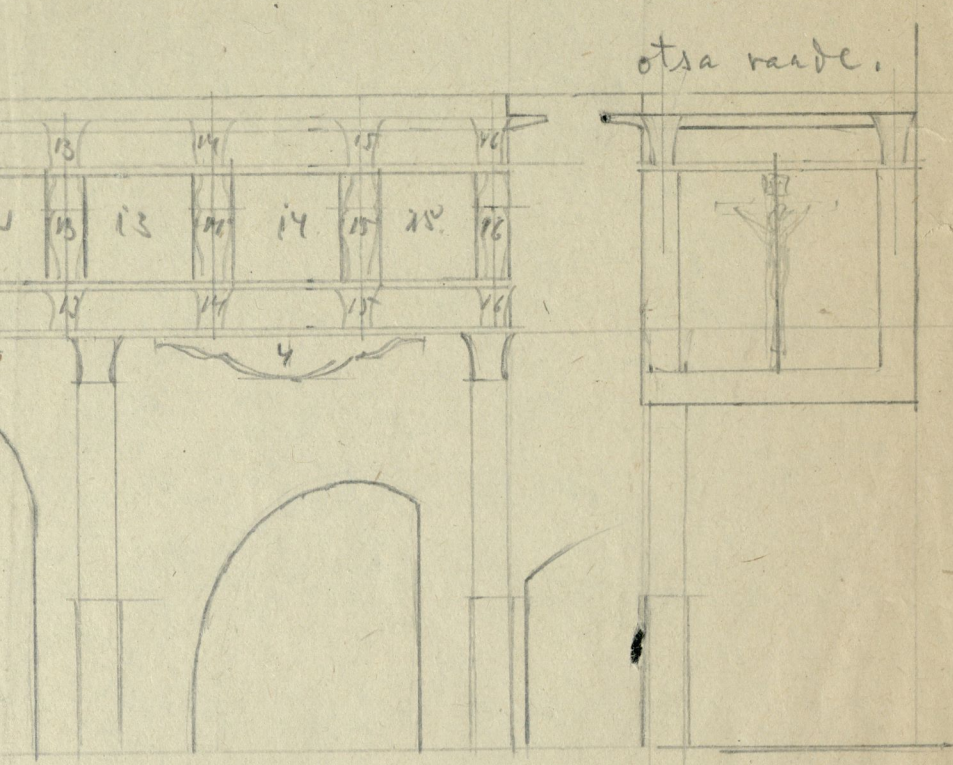
Arali rõdu

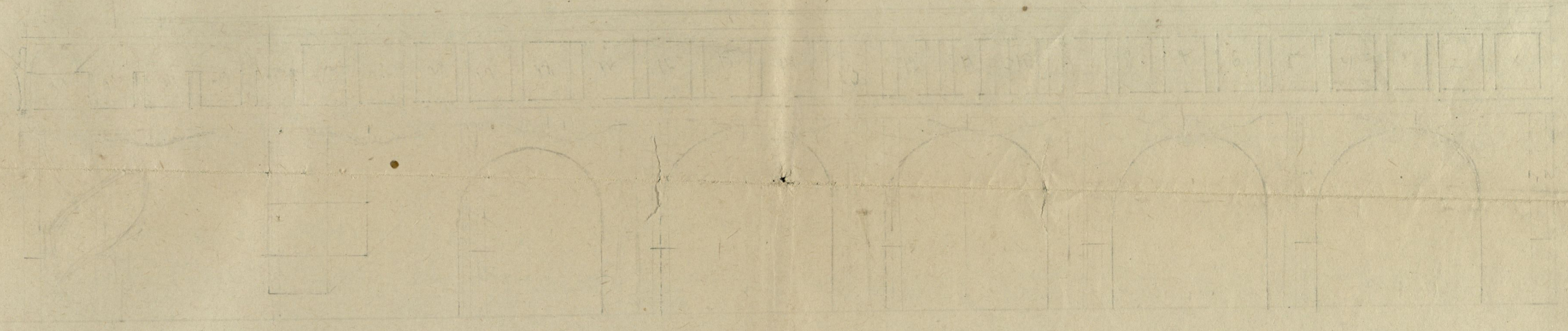
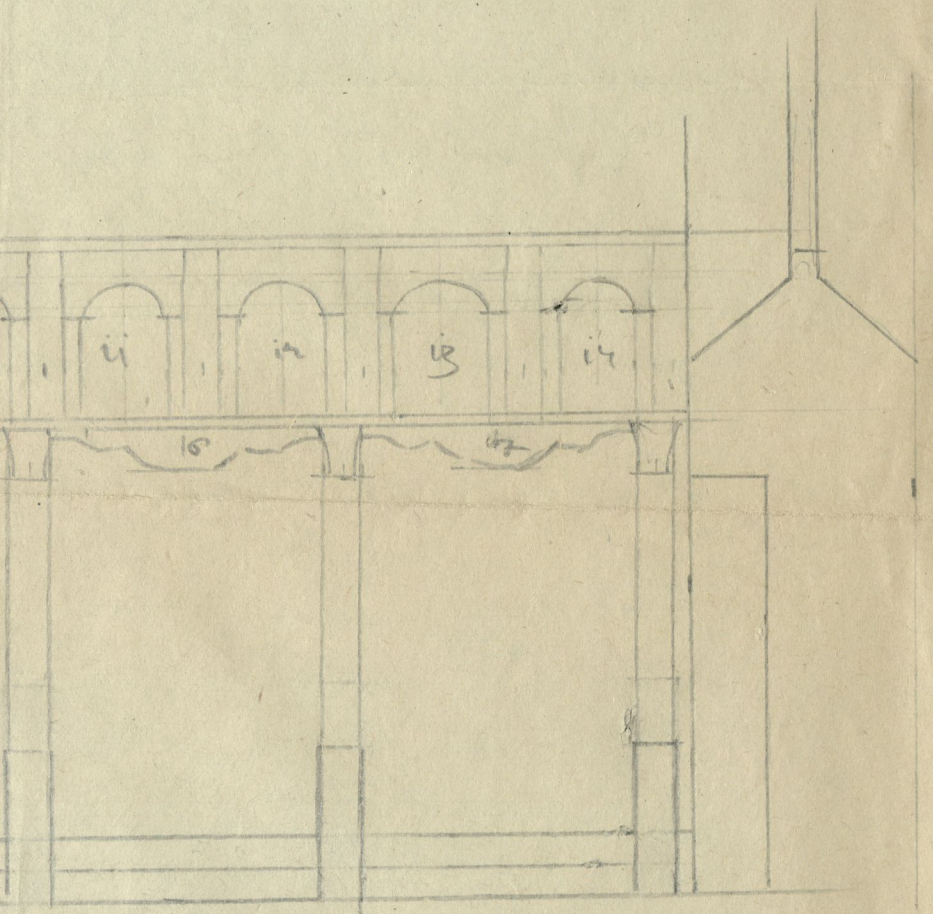
otsa raade.

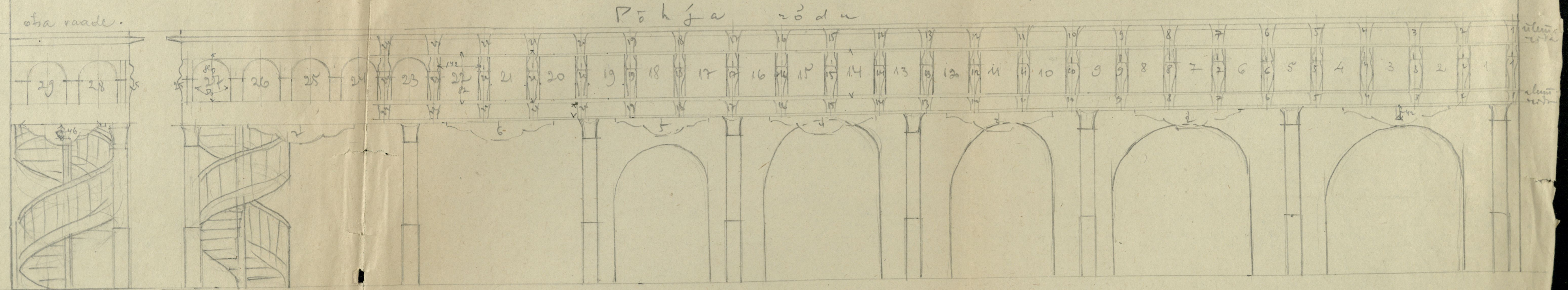
Dallima
 Püha Vaimu Kiriku laan

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 mtr.

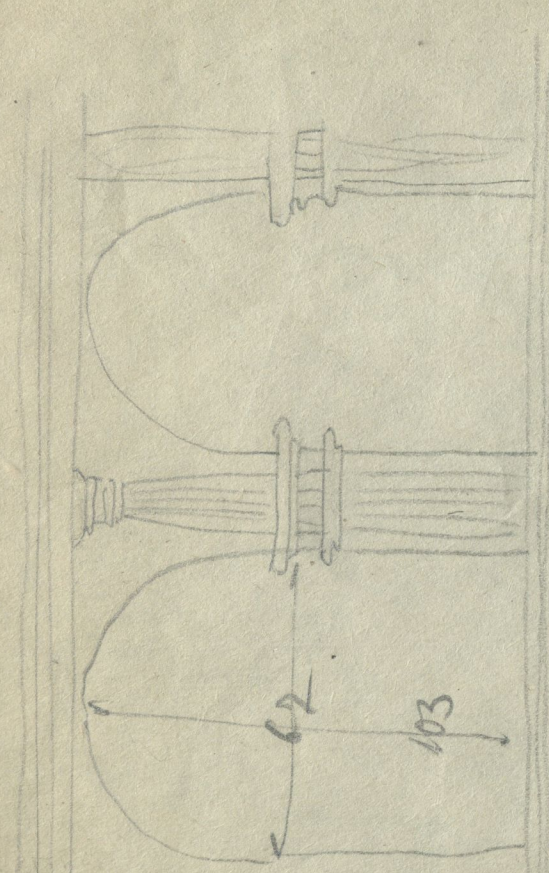

Siin on vaja 1 püha on rõõnem ka kuu. vilit ja püha. Stid

1 2 3 4 5 mtr.

148 n.º 13997 + a. l. un. 130

Orde rōdu

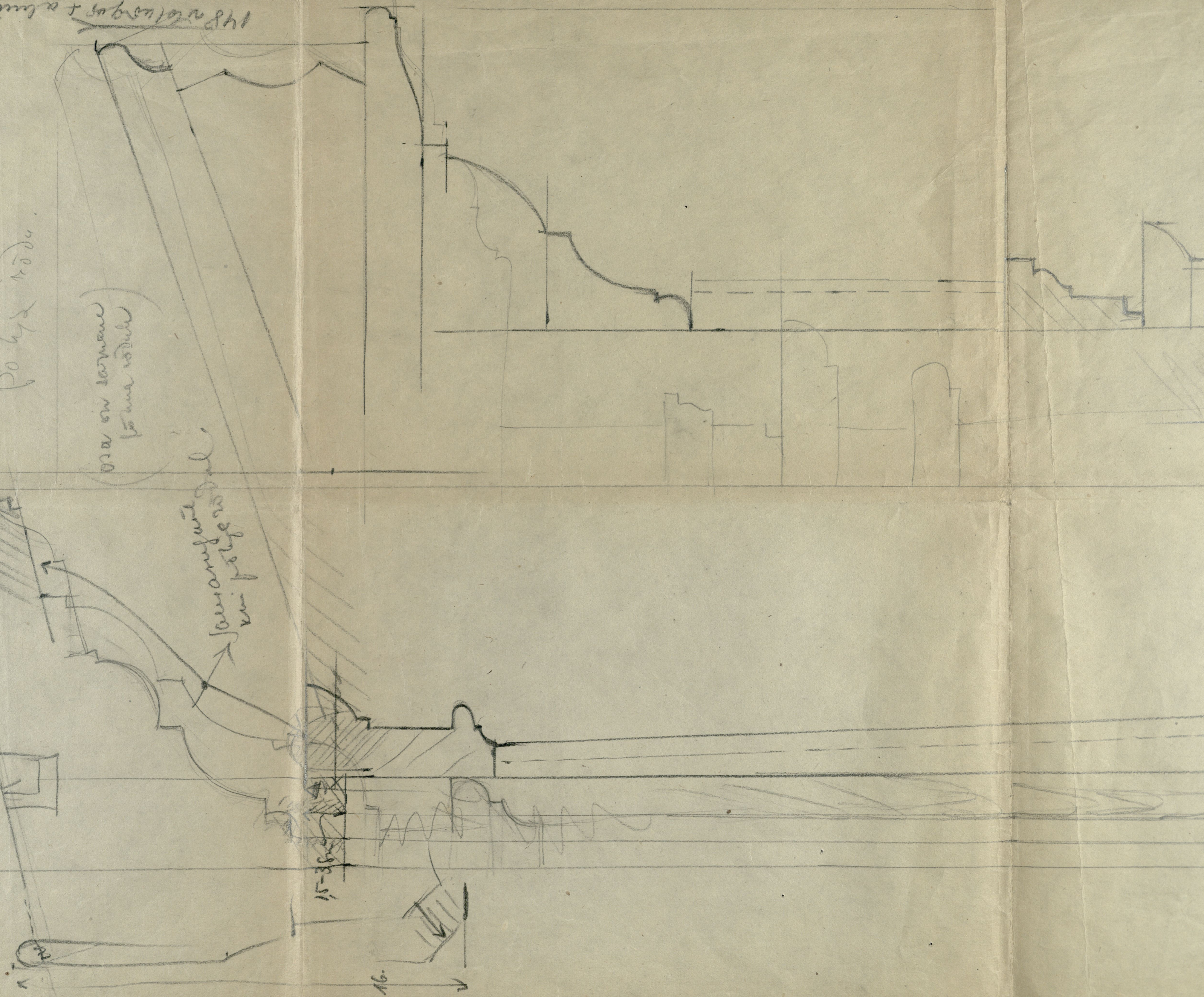
< 207-210

111. 103

Pó hā rōdu.

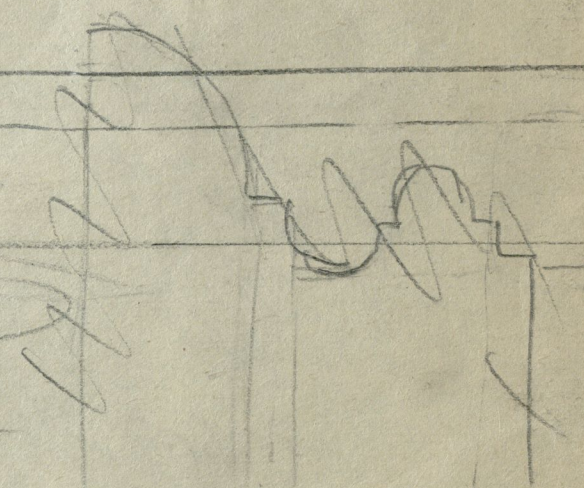
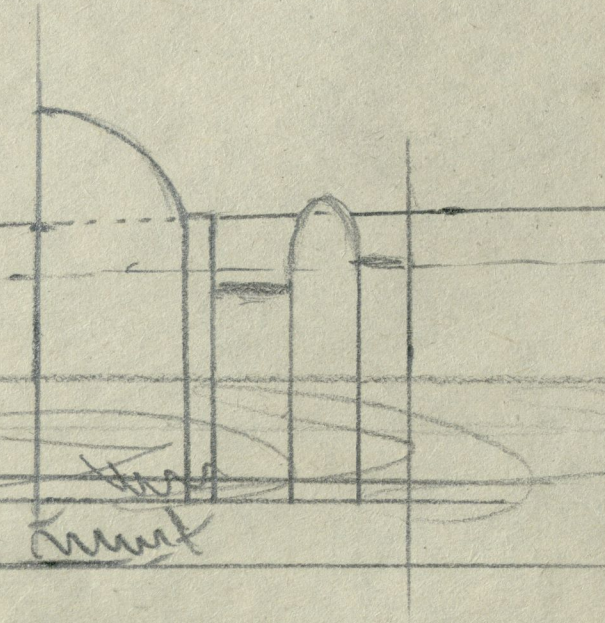
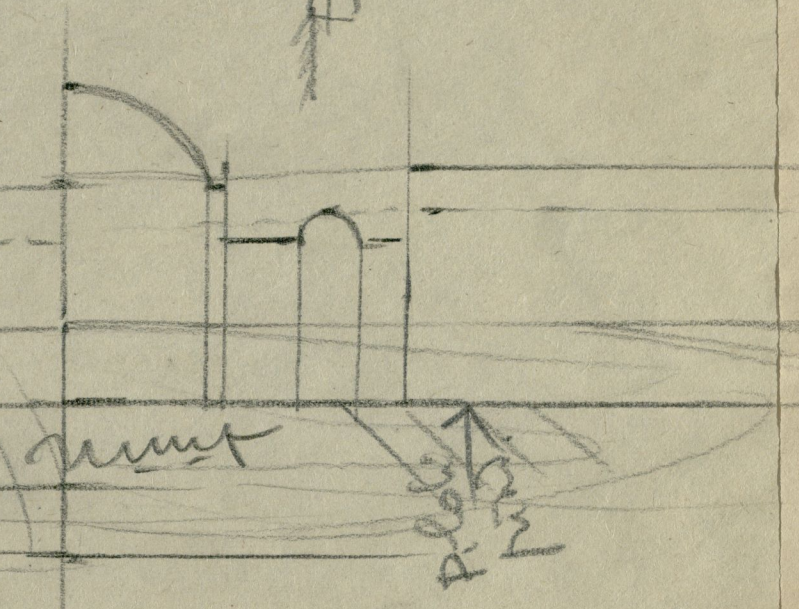
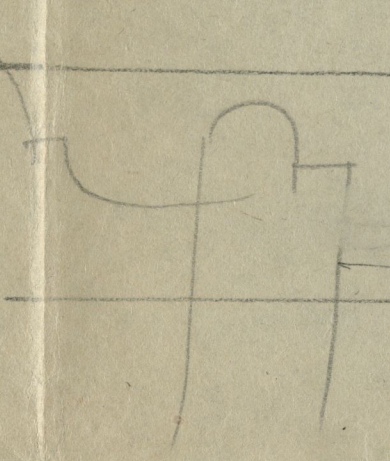
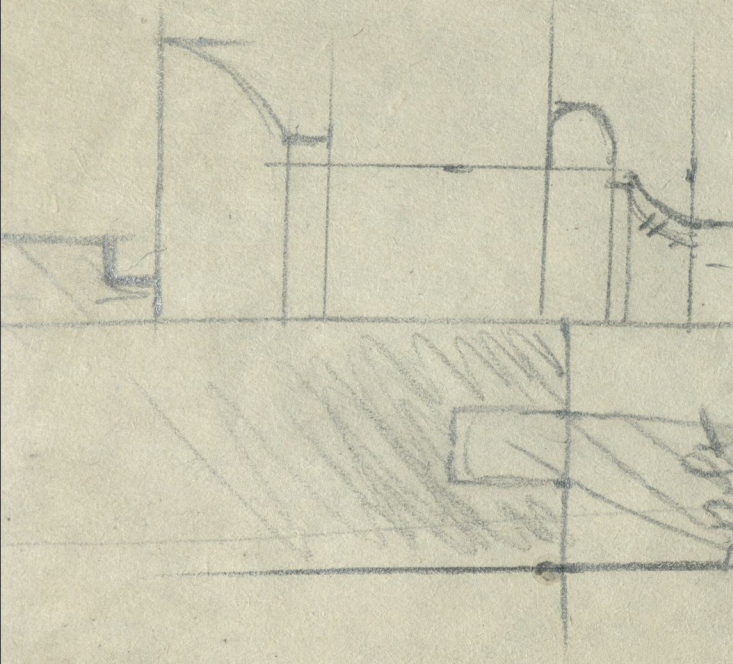
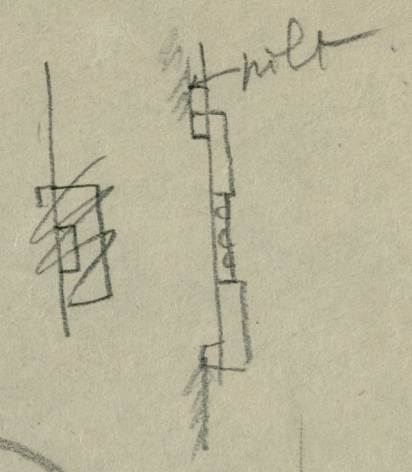
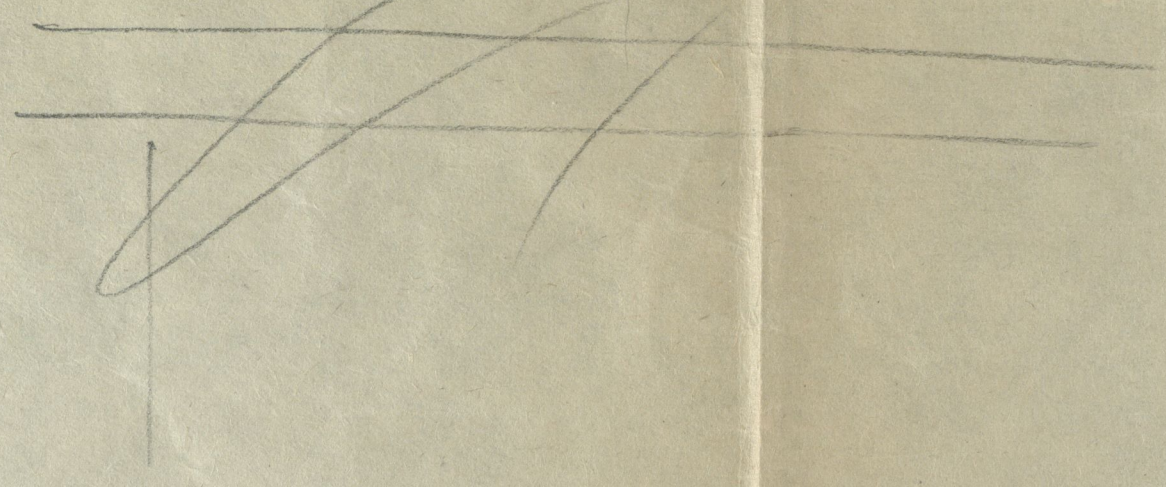
Ma en sarmanē
pō ma vōdub

Sarmanē
vāi pō hā rōdu

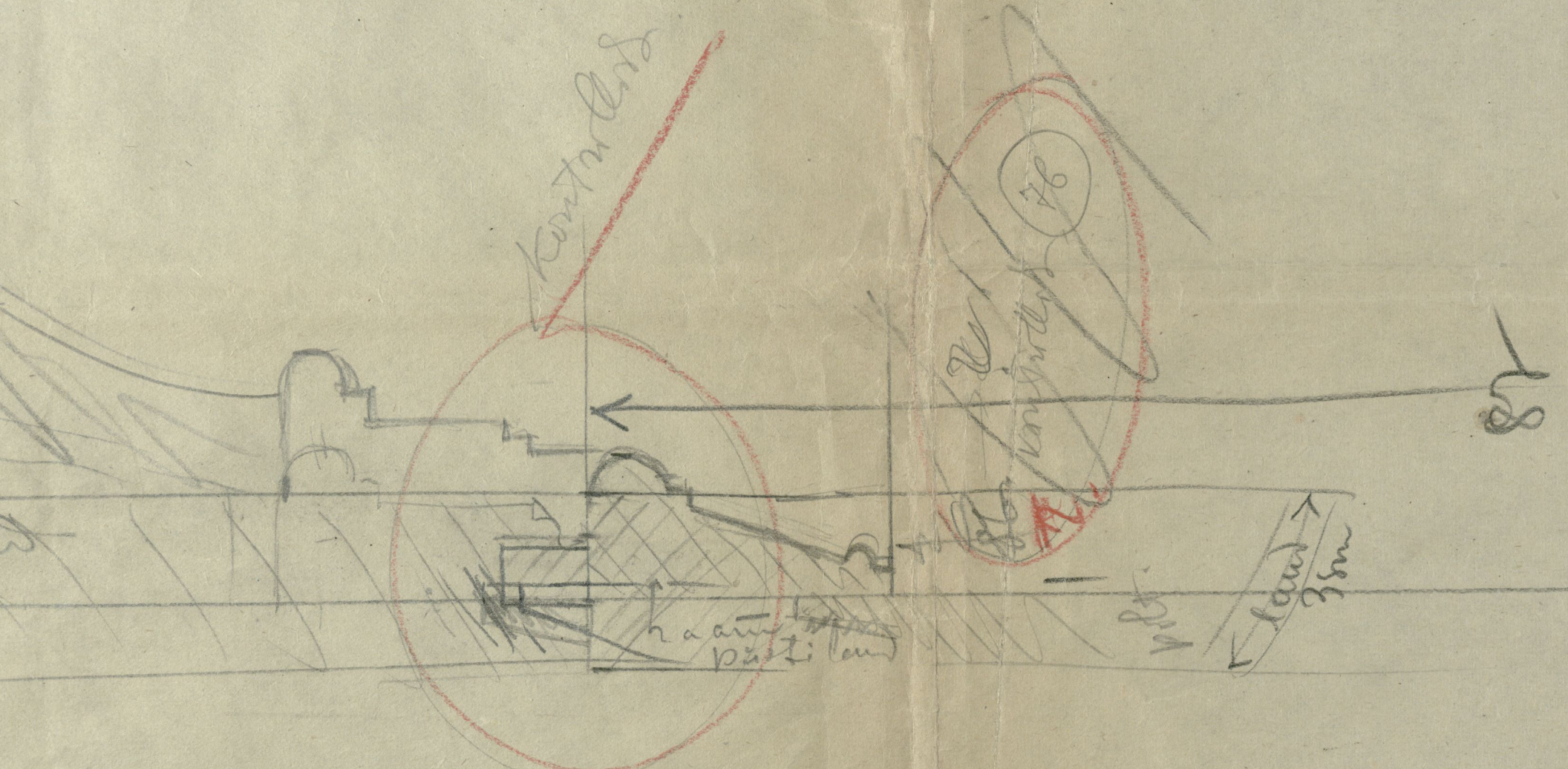

15-38

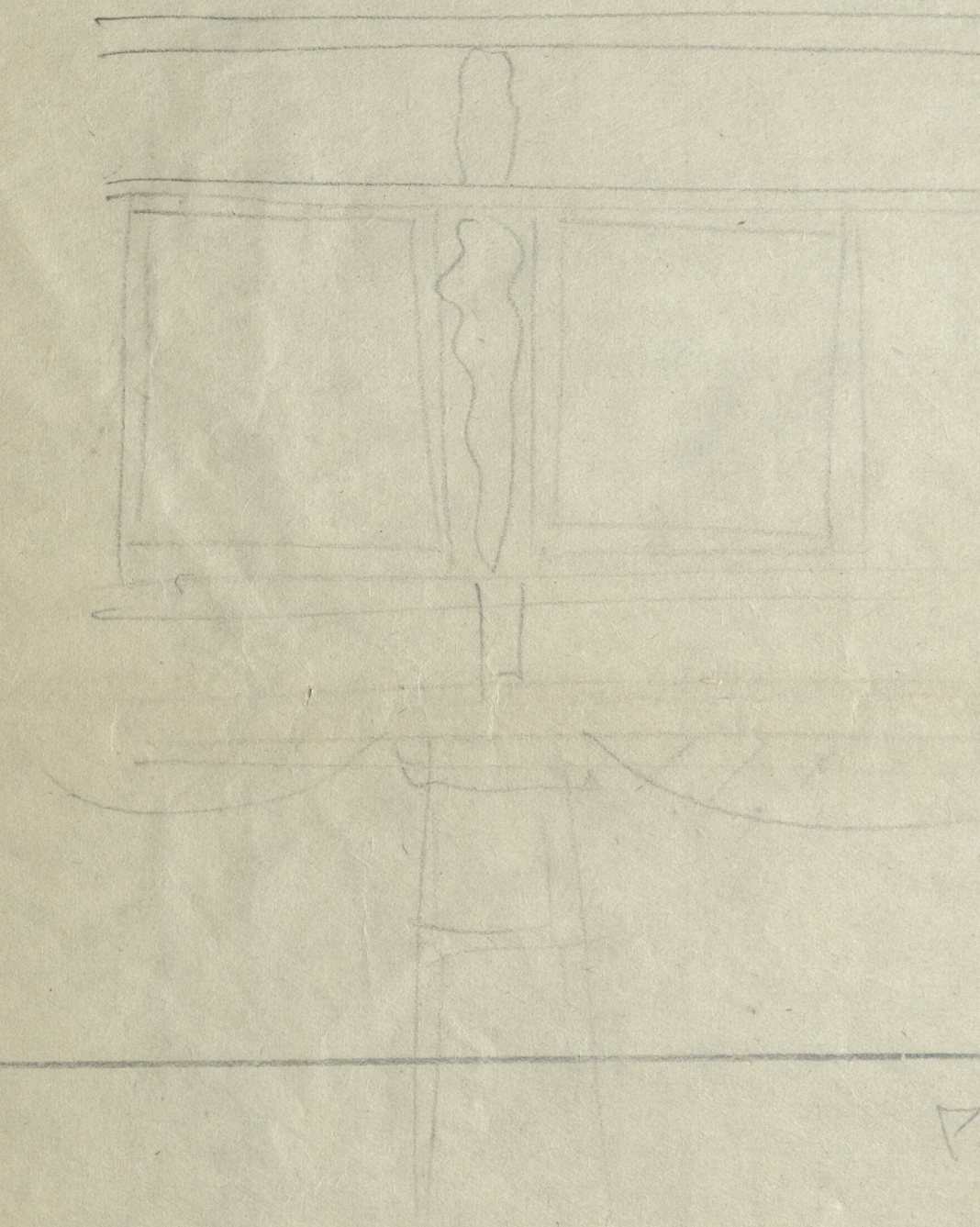
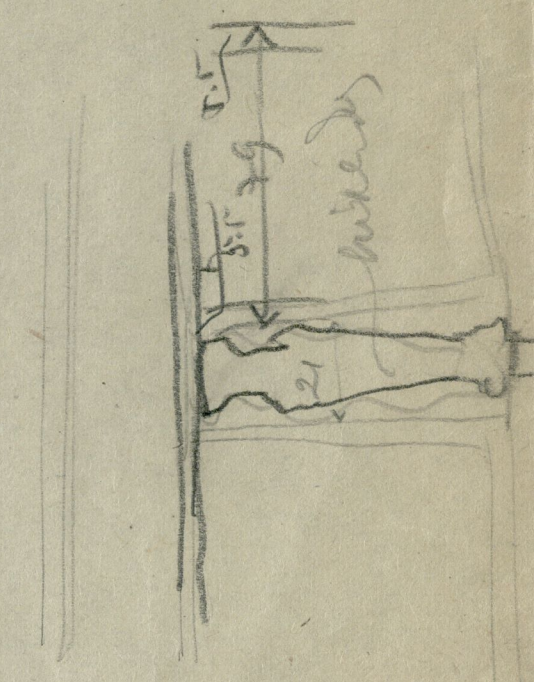
16.

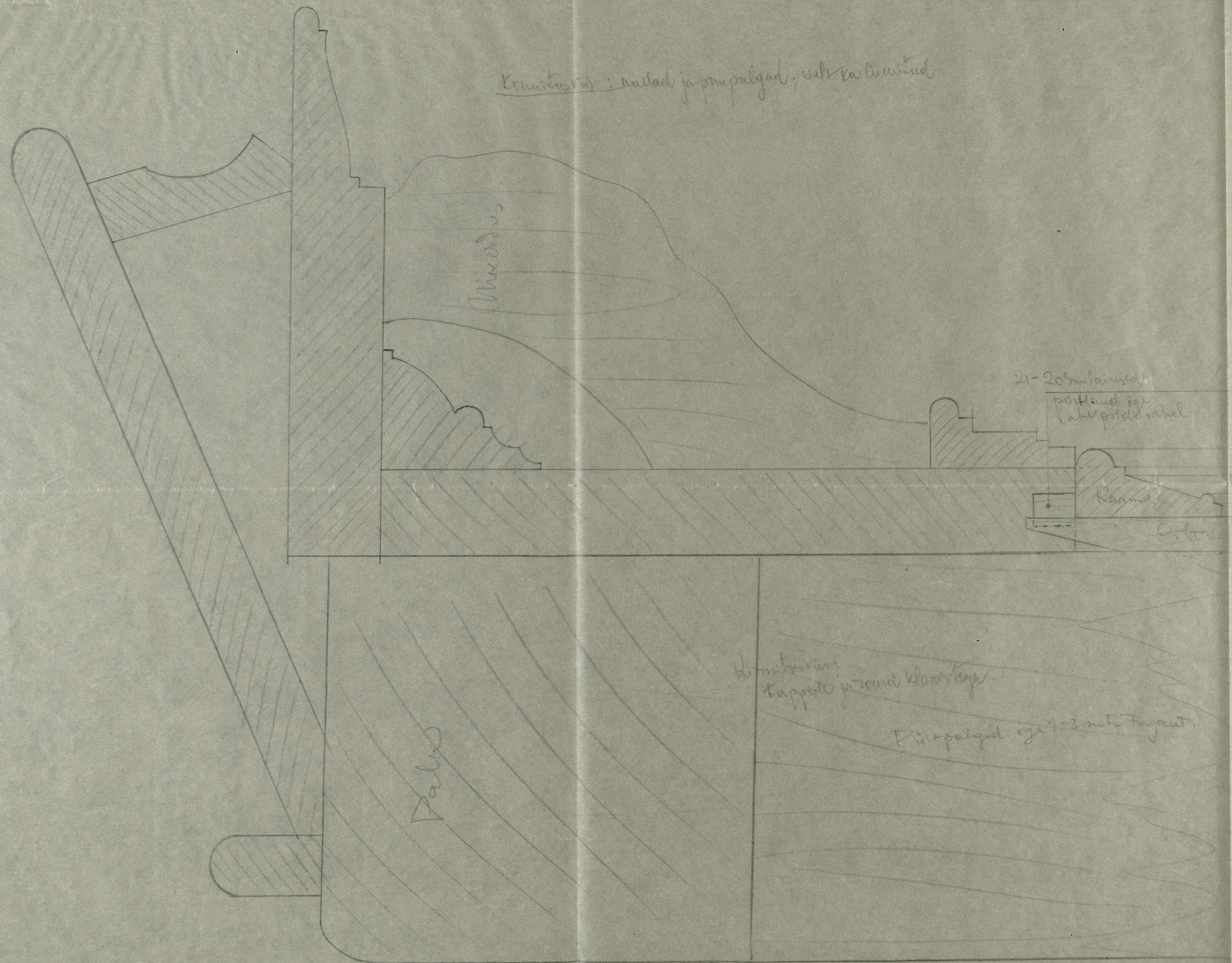
potaw

Pöytävaljō,
 2 - 3 auto
 kagast.

Kinnitusruu: karkad ja pümpalgad; valk ka kinnitused

Möödus

21-20sm laimised
Põhlaud
Kahel pildid vahel

Raam

P. b.

Pälv

Kinnitusruu:
karkad ja pümpalgad

Pümpalgad rja 2-3 mtr kõrgust

21-25 m taimed
postland me
lahu pildid vahel.

760 m

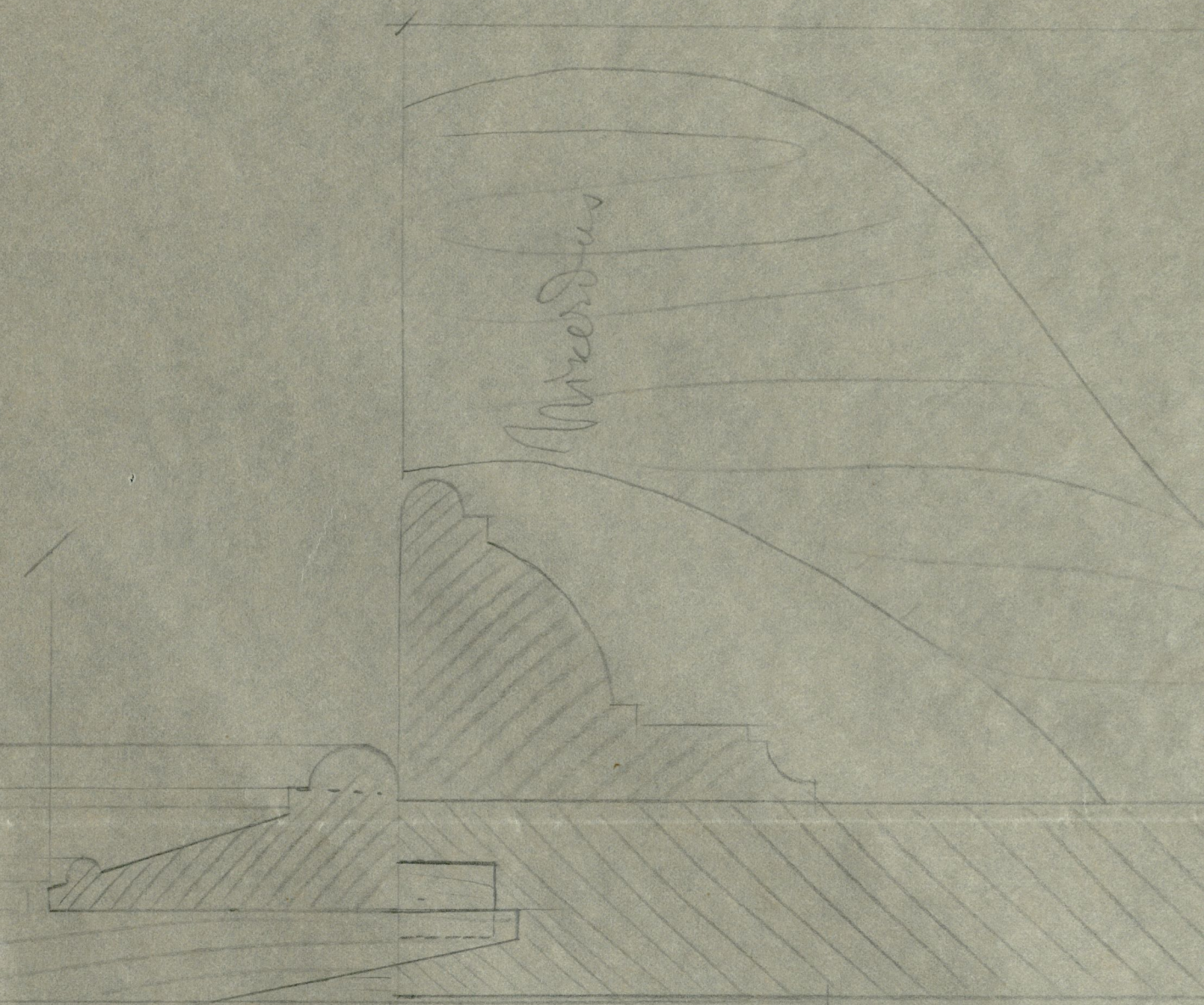
gud. rja 2-3 m ts tagant.

Põzamb.

Siin on
Janno kuu
Marnal

Pilt
I

Alveolus

Pilt

15 m

Woods

← Säntämas.

Alumise dloor oato
kinnituskoh.
I & II liistid mal kshal
pindudel.

Palk I

Palk II

Liist

